

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

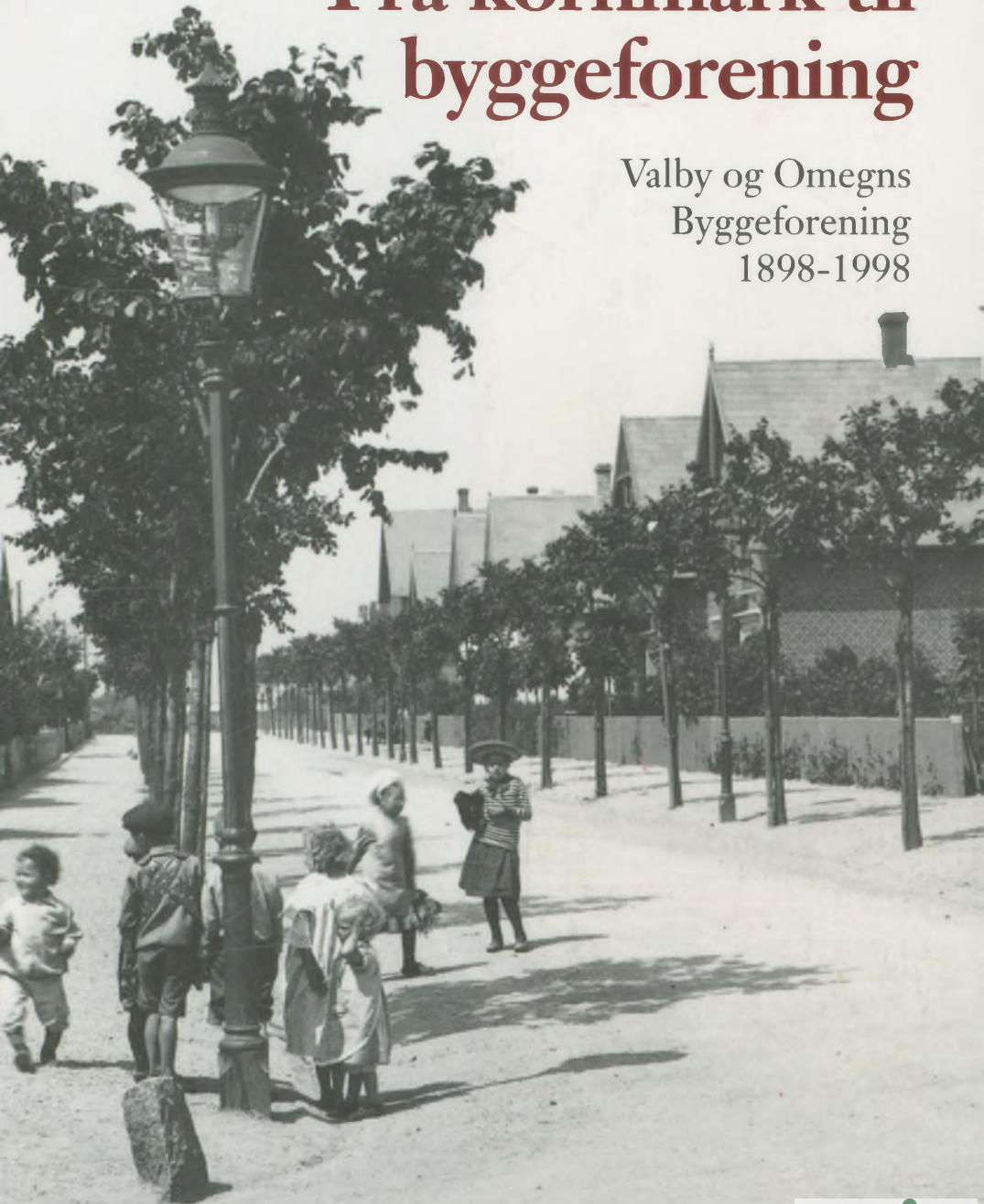
Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Hans-Otto Lindgreen

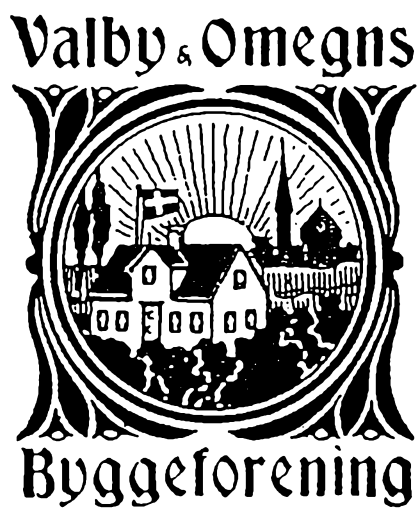
Fra kornmark til byggeförening

Valby og Omegns
Byggeförening
1898-1998

Fra kornmark til byggeforening

Valby og Omegns Byggeforening 1898 - 1998

Hans-Otto Lindgreen

Fra kornmark til byggeforening

Valby og Omegns Byggeforening 1898 - 1998

Fra kornmark til byggeforening
© 1998 by Hans-Otto Lindgreen
Omslag: Sven Reiner Johansen
Bogen er sat med Times New Roman
og trykt hos Nansensgade Antikvariat
Printed in Denmark 1998
ISBN 87-986826-0-1

*Udgivet med støtte fra
Den Danske Bank*

Indhold

Forhistorien	9
Selvstændigheden	40
Krigstiden	43
Den nyere tid	45
De seneste aktiviteter	51
Foreningens jordareals historie	60
Haverne	61
Vejene	64
Allénavnene	66
Legene	68
Timotheuskirken	69
Købmandshuset	70
Folkebørnehaven i Købmandshuset	74
Den røde Byggeforening og “Fremad Valby”	77
Erindringer af Ellen Hansen, f. Jørgensen	80
Erindringer af Poul Agerup Hansen	81
Erindringer af Poul Bruun	84
Spredte erindringer fra VOB ved Poul Grubb	93
Erindringer fra 1906 til cirka 1920 ved Poul Stilund Christensen ..	112
Erindringer af Inge Rasmussen	114
Morgenmørke - Sten Kaalø	117
Syrenjunglen - Sten Kaalø	121
Erindringer af Inge Gerda Palm Nielsen	125
Billedhugger Jørgen Thoms fortæller	127
Fra seminarieforstander Alfred Christiansens “Biografi og udvalgte Artikler”	128
Arkitekt Julius Bagger	129
Kilder	130
Formænd for VOB 1898 - 1998	131
De første medlemmer	131
Foreningslove, 1898	132
Avisomtale, 1903 og 1966	140
Afslutningfest, 1925	145
50 års jubilæum	150

Forord

Da jeg for snart tredive år siden valgte at flytte til Valby og fandt det hus jeg ønskede mig: stort og central beliggende, var det uden at kende til områdets særlige historie.

Lidt efter blev jeg klar over, at der var noget specielt ved området, en ro og harmoni som sjældent findes i et villakvarter, og det gav mig lyst til at dukke ned i foreningens historie og finde ud af, hvad der lå bag de hundred næsten ens huse.

Dette har jeg så i cirka ti år - med lange pauser - arbejdet på med henblik på et større eller mindre skrift om VOB's historie.

Bebyggelsen har klaret de hundred år, der er gået siden de hundred pionerer grundlagde den, uden de helt store skrammer. Men skiftende ejere har gennem tiderne selvfølgelig sat deres præg på husene i takt med nødvendige moderniseringer og udvidelser. Dette er desværre ikke for alle huses vedkommende udført med lige stor hensyntagen til husets - eller den samlede bebyggelses - overordnede arkitektur. Men glædeligt er det, at mange nye ejere ser det som en opgave at rette op på de værste forsyndelser, ved for eksempel at skifte tilbage til de oprindelige vinduer.

Glædeligt er det også at konstatere, at det nye Valby Bydelsatlas har udpeget VOB som en bevaringsværdig bygelse.

*Hans-Otto Lindgreen
Valby, januar 1998*

Forhistorien

Allerede i 1857 slog lægen E. Hornemann, der stod for opførelsen af lægeforeningens boliger på Østerbro efter den store koleraepidemi, til lyd for, at der skulle bygges billige og sunde huse til arbejderne. Som et muligt sted nævnte han blandt andet Valby. Samtidig skulle der sørges for billige "skillingstog" for beboerne til staden, i stedet for fortsat at bygge tæt inden for voldene med de følger i form af sygdom og elendighed, det førte med sig. Han sluttede med ordene "engang vil det komme så vidt". Der skulle dog gå fyrré år, inden det kom så vidt.

VOBs historie startede, da en kreds af driftige arbejdere i Valby - især fra Carlsberg - der ville skaffe sig en bolig med lys og luft for familien samt fred for husværter, der ikke var glade for mange børn, indkaldte til et møde den 16. februar 1898.

Dagen før, den 15. februar 1898, var der i Social Demokraten bebudet seks store offentlige aftenmøder rundt om i København. Indbyderen var "Bestyrelsen for Socialdemokratisk Forbund", der foranlediget af "Husværternes Børnefølgelse og opskruning af Huslejen i Arbejderkvartererne" indkaldte til møderne, hvor kravet om flere og bedre arbejderboliger var emnet. Sagen var, at der i København var stor mangel på mindre og billige et- og toværelses lejligheder. Som følge deraf havde husværterne dels hævet lejen, dels opsagt familier med mange børn, og situationen var derfor alvorlig for mange arbejder- og funktionærfamilier.

En anden baggrund for mødet var, at Rigsdagen var ved at vedtage Socialdemokratiets lovforslag om lån til kommuner og foreninger til opførelse af arbejderboliger. Det gjaldt således om at være klar til at tage fat om sagen og støtte repræsentanterne i kommunalbestyrelserne.

Dette var en fornyelse af loven fra 29. marts 1887 lydende "Lov om Laan til Ombygning af overbebyggede og usunde Bydele i Kjøbenhavn eller Købstæderne og opførelser af Arbejderboliger". Loven var ikke blevet fuldt udnyttet i de ti år, og socialdemokraterne krævede den nu forlænget med yderligere ti år.

Nu var tiden imidlertid moden for sagen, og det afsatte beløb var ikke tilstrækkeligt til at dække lånebehovet for de mange byggeforeninger, loven af 1898 kaldte frem. Kun cirka en tredjedel af foreningerne opnåede det ønskede statslån til fire procent pro anno, tre procent i rente og en procent i afdrag.

VOB søgte også om statslån, men fik afslag fra Finansministeriet, Journal 393/1900, og måtte selv finansiere byggeriet.

På ovennævnte møde i den overfyldte sal i forsamlingshuset på Enghavevej 40 talte landstingsformand P. Knudsen, der gik hårdt i rette med magthavernes og husejernes udnyttelse af mangelen på ordentlige lejligheder. Et fyldigt referat blev bragt i Socialdemokraten dagen efter.

Vi må formode, at dette møde gav stødet til, at en kreds af arbejdere dagen efter, den 16. februar, satte hverandre stævne på Valby Kro for at gøre noget ved boligspørgsmålet og måske få del i de kommende lånemuligheder. På dette møde blev det besluttet at starte en hundredmandsforening med det formål at skaffe medlemmerne gode og sunde boliger. Hundred arbejdere sluttede hurtigt op om sagen, heraf niogfyrre fra Gl. og Ny Carlsberg, tretten gasværksarbejdere, otte murere - resten var forskellige håndværkere og funktionærer. Det siges, at Carl Jacobsen havde lovet at støtte foreningen, hvis det blev en ren bryggeri-arbejderkoloni, men det lykkedes altså ikke - og der kom ingen støtte.

Mødet på Valby Kro var altså starten. Her blev murer Peter Mathiesen valgt til formand, en dygtig og redelig mand, men meget ærekær og sensibel over for kritik. Sammen med den øvrige bestyrelse gav Mathiesen sig i lag med opgaven. Man fik hurtigt kontakt med arkitekt Julius Bagger, der påtog sig at tegne husene. Desuden skaffede han forbindelse til overretssagfører Ivar Hartvigson, der fik ansvar for den juridiske og finansielle del af byggesagen.

Det blev besluttet at bygge hundred huse til fordeling mellem medlemmerne, efterhånden som færdiggørelsen fandt sted, samt et fælles foreningshus. Interessen blandt arbejderne var stor og ekspektancelisterne blev hurtigt overtegnet af driftige folk.

VOBs første, meget omfattende love forelå allerede i marts 1898. I disse gav man udtryk for tankerne bag foreningen. De enoghalvtreds paragraffer var indeholdt i syv afsnit, nemlig:

- I Almindelige bestemmelser
- II Foreningens virksomhedsområder
- III Medlemmerne
  - A Deres rettigheder
  - B Deres pligter (dette afsnit var tre gange så stort som A)
  - C Ophør af medlemmets stilling
  - D Optagelse af nye medlemmeer (C og D var også meget omfattende)
- IV Styrelsen
- V Regnskabet
- VI Foreningens ophør
- VII Midlertidige bestemmelser

De fire sidste afsnit om almindelige foreningsbestemmelser tog højde for næsten alle forhold, der kunne opstå, når så mange forskellige mennesker skulle enes om en så stor økonomisk opgave. De blev da også taget til efterretning, da "Frederiksberg Gasværksarbejderes Byggeforening" skulle udarbejde deres love. I et notat hedder det, at "Formanden til det første Bestyrelsesmøde efter Stiftelsen den 15/3 medbragte en Kladdebog fra Valby Byggeforening, og denne blev taget til Mønster for Forretningsordenen, samme Opsætning og næsten samme Ordlyd, 6 Afsnit og 49 Paragraffer".

VOBs love blev dog hurtigt revideret og vedtaget i en forenklet form i juli 1900. Senere revisioner er foretaget i 1906, -10, -16, -25, -58 og -86.

Valby Kro cirka 1890

Foreningens første generalforsamling blev afholdt søndag den 17. april klokken ti på Valby Kro, og her blev der ifølge faktor Sedlazecks referat talt meget om husenes indretning: "De sidder og snakker om, hvorledes de vil have husene skal være, men hvad de skal koste og hvor pengene skal komme fra, bekymrer de sig ikke om".

Der blev allerede afholdt generalforsamling igen den 11. maj - denne gang i Korups Have, og nu kan man se af indkaldelsen, at medlemsbøgerne var fordelt blandt medlemmerne, men tilsyneladende var ikke alle begyndt at betale endnu. Men ved næste generalforsamling - den 30. juni og igen i Korups Have - forlangtes der udtrykkeligt gyldige medlemsbøger forevist ved indgangen, og da var indbetalingerne i fuld gang.

Valby Omegns afholder **General-**
forjamling **Dagdag**
den 11. ds. Kl. 8
i Korups Have i
Valby.
Byggeforening **Medlemsbog forevist.**

Korups Have. Indkaldelse til møde 10. maj 1898

- Sidste generalforsamling i stiftelsesåret afholdtes den 1. november klokken tyve og atter i Korups Have.

Man begyndte med indbetalinger à en krone pr. uge straks efter mødet, og i tiden indtil 10. august s.å. havde man indsamlet kr. 2.312,58. Ved status den 30. november s.å. var der ved kontingent og frivillige bidrag kommet kr. 14.374,74 i kassen.

Gasværksarbejderne på Frederiksberg og VOB havde en kort overgang fælles arkitekt, men allerede i august 1898 udskiftede gasværksarbejderne deres. Men der må givet have været lidt samarbejde de to foreninger imellem, da to af de gadenavne, som optræder på en forslagsliste på Frederiksberg-byggeriet, nemlig Chr. Bergs Allé og Dalgas Allé, senere bliver brugt her i VOB.

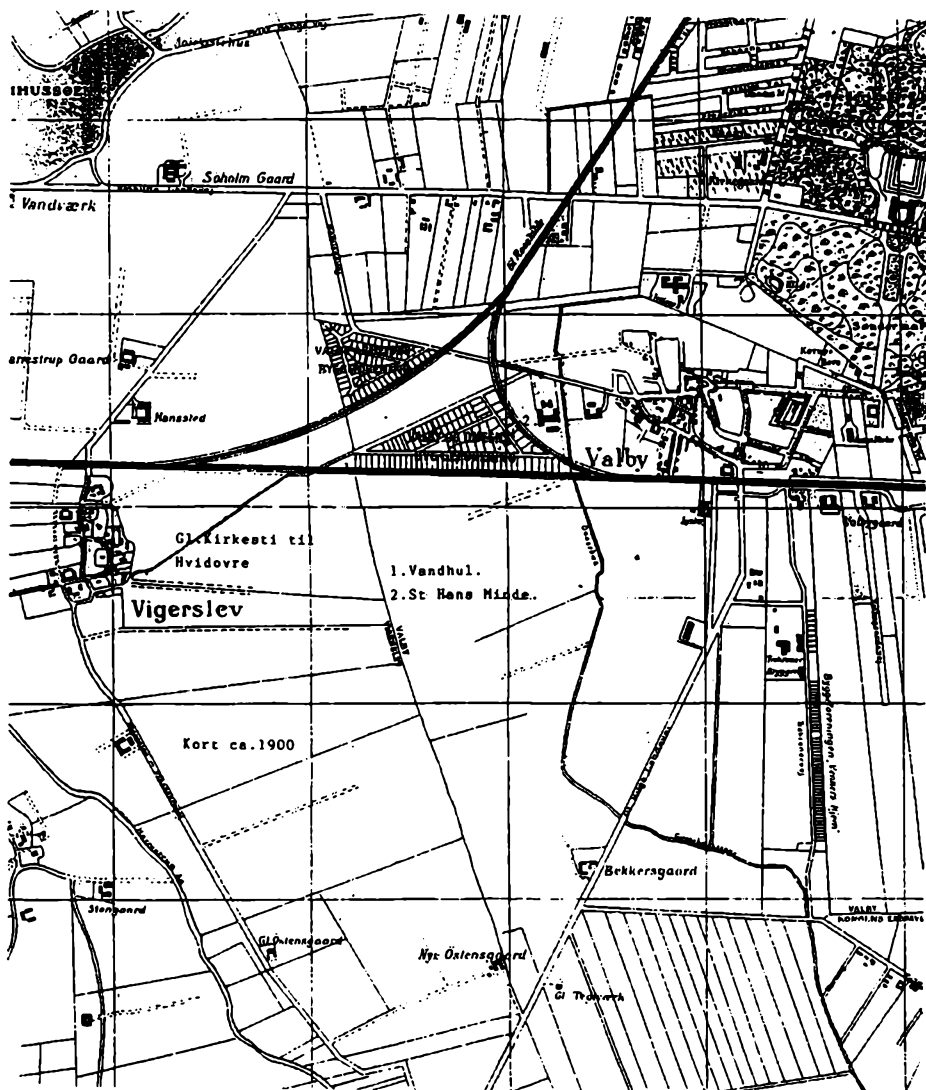
I foreningens andet år, da man havde fået lidt arbejdskapital, søgte man ivrigt efter en passende grund, hvad både pris og beliggenhed angik. Flere forskellige forsøg glippede, men den 16. august 1899 blev der tinglyst skøde på foreningens grundstykke. Man havde af enkefru Therese Hoffmann på gården Sct. Hans Minde, matr. 3 Valby, købt den trekant af gårdens jord, som lå mellem Vestbanen-Forbindelsesbanen og den gamle kirkesti til Hvidovre. Kirkestien fulgte nordsiden af Overbyes Allé og kan ses indtegnet på gamle kort.

Købesummen for de femten tønner land var kr. 57.500 med en udbetaling på kr. 25.000. De 25.000 kr. blev tilvejebragt ved at overretssagfører I. Hartvigson fik pant i en del af grunden. Købesum og udbetaling var stor i forhold til, at kontingentet kun var på en krone om ugen. Det blev dog hævet til to kroner efter købet.

De femten tønner land var mere, end man oprindeligt havde tænkt sig at erhverve, og flere røster slog til lyd for at sælge fra. Men næstformand, og senere formand, V.A. Bruhn gik stærkt ind for beholde hele grundstykket og fordele det ligeligt mellem medlemmerne - og derved blev det. Det gav større grunde end i de fleste andre byggeforeninger og har været med til at give VOB et mere åbent og frodigt præg end mange lignende foreninger.

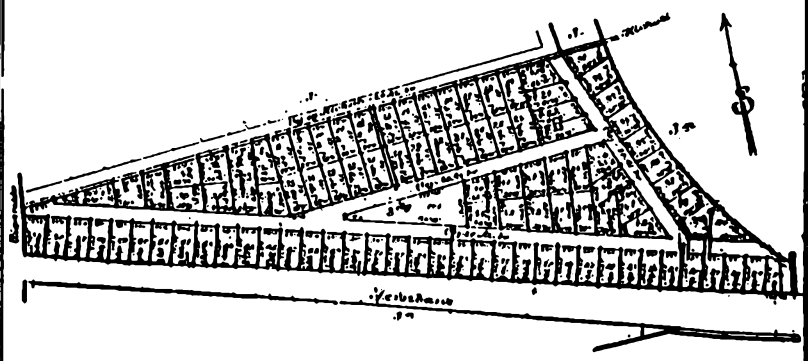
Husene var først tænkt som Frederiksberg gasværksarbejderes, i en etage, hvilket også ses på VOBs logo, men ændredes hurtigt til to etager.

Den voldsomme tilflytning og byggeaktivitet i Valby sidst i halvfemserne gav sognerådet svære problemer. Den 12. oktober 1898 måtte man ansætte en teknisk rådgivningsassistent til byggesager, skoleudgifterne steg også stærkt, da det var børnerige familier, der flyttede herud. I 1891 var udgifterne til skolevæsenet i Valby kr. 59.785,40. Otte år senere var de vokset med 22.829,00, og sognerådet forudså en endnu større vækst i udgifterne, da der - som det siges i en skrivelse til Indenrigsministeriet - "det sidste Aar er over hundrede Smaaligheder under opførelse. Der arbejdes på enogfirs Arbejderboliger, og yderligere Bebyggelser af denne art er under Projektering. Tillige er Fabriks-

Kort 123A		Kort 123B		Kort 123C		Kort 123D		Kort 123E	
1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.	1720	1720	1720	1720	1720	1720	1720	1720	1720
22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.	1720	1720	1720	1720	1720	1720	1720	1720	1720
1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.	1720	1720	1720	1720	1720	1720	1720	1720	1720
1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.	1720	1720	1720	1720	1720	1720	1720	1720	1720

De i denne Brænde Dygtige og Rigtige Aarstal 1870 7/8

Matr. No. 32.
of
VALBY BY, HVIDOVRE SOGN,
Sokkelunds Herred,
RIBENHAVNS AMT

Aarsal - 1875 2 1/2 og 3/4

J Anledning af Udtyllning.

udfordiget den 1875 af

[Signature]
Landinspektør.

Maalestokforholdet - 1:200

Anders J. Jørgensen
den 1875

Medlems Nr. 29. Hr. C. Christensen

Matr.-Nr. 3 b p Hartmanns All. 45

Ejendommens Areal 1600 □ Alen.
 Vurdering til Ejendomsskyld 12000 Kr.
 Assurancesum 12030

I Hensigt til Foreningens Lov og deres månedlige Yøster
 til Foreningen ha'et 1910 54 Kr. 50 Øre
 I Følge nedenstående Beregning.

Forsvøtning, Amortisation og Administration		Kr.	Øre
Bæfter og Afgifter:			
Ejendomsskyld	4 60		
Arrekskat	50 32		
Grundskat	5 34		
Jordbøgsafgift	0 09		
Brandassurance	2 04		
Hidrag til Kbhvns. Brand	2 43		
Skeivestenskyld	3 00		
Vandafgift	2 20		
Provst. og Præst-Tiende	0 7		
Naturrentation	12 44		
Dagrentation	0 00		
Vete og Retsvæng	22 00		
Pr. Aar	113 74	Pr. Måned	9 57
Bidrag til Reversfondens			00
de. Assuranceklassen			00
		Ialt pr. Måned.	54 50

Medlemsbog

for Hr

C. Christensen.

Nr 29.

Navn	Aar	Afgift	Rang	1907		Aar	Aar	Anm.
				1907	1907			
Jan	2	54	-	50	46	54	46	Kiær
Feb	2	54	-	50	46	54	46	Kiær
Mars	1	54	n	50	46	54	46	Kiær
April	5	54	n	50	46	54	46	Kiær
Maj	2	54	n	50	46	54	46	Kiær
Juni	2	54	n	50	46	54	46	Kiær
Juli	2	54	n	50	46	54	46	Kiær
Aug	2	54	n	50	46	54	46	Kiær
Sept	2	54	n	50	48	54	48	Kiær
Oct	1	54	n	50	48	54	48	Kiær
Nov	1	54	n	50	48	54	48	Kiær
Dec	1	54	n	50	48	54	48	Kiær

bebyggelse af Valby taget til, mens Befolkningens Skatteevne ikke vil stige i samme Forhold". Sognerådet slår til lyd for at afskaffe hartkornsskatten og indføre værdiskat, da gårdejerne i Valby ikke evner at bære de forhøjede hartkornsskatter og disse ikke rammer de nye udstykninger. Alt dette var også med til at forberede stemningen for en indlemmelse af Valby i København hurtigst muligt.

Bestyrelsen af VOB søgte i foråret 1898 Valby-Hvidovre sogneråd om tilskud eller et garantibeløb i forbindelse med projekteringen af bebyggelsen. Sognerådet nedsatte en gruppe på fem til behandling af sagen, og den fremlagde sagen i en betænkning af 29. september 98. Gruppen havde delt sig i lejre, to for og tre imod, og begge forelagde deres stilling i et fyldigt indlæg. Sagen endte med et afslag - kommunen så sig ikke i stand til at gå økonomisk ind i byggeriet.

Byggeforeningen fik kort tid efter købet af arealet en landmåler sat på opgaven med at projektere foreningens kommende veje og afsætte de et hundred og én grunde: hundred parcelhuse og Købmandshuset. Der indsendtes et andragende til sognerådet om godkendelse af vejføringen samt tilladelse til at inddrage kirkestien i det projekterede vejnet. Den 8. december forelå et svar fra sognerådet om, at sagen ville blive forelagt på kommunkontoret og at man ikke kan skønne andet end, at andragendet vil blive godkendt. Derimod menes ikke, at kirkestien vil kunne inddrages i en kommende vej, men at der intet er til hinder for at anlægge vejen langs stien, hvilket jo ikke være i vejen for bebyggelsen.

Den 9. marts indsender VOB igen en anmodning om at få indlemmet kirkestien i en kommende vej, og sagen endte med, at sognerådet vedtog at begunstige byggeforeningen, hvad angik vejens bredde, ved at vedtage en vejbredde på sytten alen uden for kirkestien.

Herefter blev de hundred lige store parceller udstykket og fordelt mellem medlemmerne ved lodtrækning. Samtidig blev rækkefølgen af opførelsen ved husene fastlagt. Som et af de første fællesforetagender anlagde man en legeplads med pavillon på det kommende anlægs plads, således at foreningens børn havde et sted at være, mens forældrene arbejdede på det nyerhvervede grundstykke. Pladsen tjente også som centrum for familiens søndagsudflugter, så alle fik lys og luft.

Vejene blev i starten anlagt som svelleveje, således at de tungt læssede vogne kunne komme frem, men efterhånden som vejentreprenøren fik etableret vejene med skærver og grusbelægning, blev svellerne taget op og solgt. Samtidig med anlæggelse af vejene i årene 1900-03 blev allétræerne plantet, og der blev til allersidst opstillet gaslygter.

De nybakte grundejere gik straks i gang med at ordne deres besiddelser, og den 19. maj 1899 indsendte arkitekten en ansøgning til sognerådet om at få indlagt

vand til alle grunde. Dette blev bevilget, men dog først når byggeriet var påbegyndt.

Ikke desto mindre sendte bestyrelsen af VOB, på foranledning af generalforsamlingen den 4. juni 1899, "Det høje Raad" en ærbødig tak for bevillingen. Julius Bagger var imidlertid ikke tilfreds og bad om én ledning straks "fra Hovedvejen til Kirkestien med en Maaler og Stophane, da Vand meget tiltrænges paa Grund af Parcellernes beplantning, mens Byggearbejdet først kan paa-begyndes efter Lockoutens ophævelse".

Lockouten, der indvarsledes den 19. maj 1899 og varede til 5. oktober s.å. (de hundred dage, der af samtiden også kaldtes "Borgerkrigen i Danmark") gav et afbræk i arbejdets påbegyndelse, men bestyrelse og arkitekt arbejdede videre med planlægningen, så alt kunne være klar til start ved lockoutens afslutning.

Denne må også have haft indflydelse på manges evne til indbetaling, da cirka fyrre tusind var udelukket fra deres arbejdsplads og den tids understøttelse var meget lille - cirka syv kroner om ugen. Mange var heller ikke fagligt organiseret.

Den 18. juli sender Julius Bagger igen et brev til Valby-Hvidovre sogneråd, hvori han meddeler, at det nu er hensigten at påbegynde betonstøbningen ved de projekterede bygninger på foreningens ejendom matr. 3a af Valby, hvorfor han tillader sig at anmode om, at vandledningerne nu må blev nedlagt i vejene. Dette brev krydser et svar fra sognerådet om, at der i den nærmeste tid vil blev nedlagt én ledning fra Remisevej (Valby Langgade) over enkefru Hoffmanns jorde til kirkestien. Der opsættes ingen vandmåler, men udgiften fastsættes for sommeren til kr. 30,00 for vand til selskabets haver. Fru Hoffmann betaler for ledningen fra Remisevej til VOBs veje. Samtidig ansøger fru Hoffmann om en forbindelsesvej til byggeforeningens veje, hvad der jo ville blive meget nødvendigt, når alle materialerne begyndte at ankomme. Da byggeriet påbegyndtes var der nemlig ingen vej fra Chr. Bergs Allé til Remisevej.

Under lockouten tog man i øvrigt kontakt med Hustømrernes Faglige Afdeling angående projektet, og dette gav stødet til, at disse oprettede en slags mester-virksomhed, Tømrersvendenes Aktieselskab, hvis første arbejde var de hundred huse i byggeforeningen. Virksomheden lever den dag i dag i bedste velgående.

Udformningen af byggeforeningens areal har selvfølgelig været dikteret af arealets form, men arkitekt og bestyrelse har givetvis også læst arkitekt A.J. Raavads lille skrift fra 1887, "Forslag til en Arbejderforstad ved Kjøbenhavn", hvor et lignende anlæg er skitseret med skråveje og husene i videst muligt omfang sammenbygget to og to, eller placeret tæt på hinanden, således at installationer er fælles og derved billigere. Haven anbefaler Raavad skal være på cirka 360 kvadratalen, cirka et hundred og toogfyrre kvadratmeter. Huset cirka fireogfirs

kvadratalen, cirka fireogtredive kvadratmeter, med loftetage, som senere kan indrettes til beboelse.

Dette skulle give en arbejderfamilie mulighed for en sund livsform, idet børnene skal have et sted at være, have eller legeplads, og manden have en lille have, som "vil volde ham megen fornøjelse og give et lille bidrag til familiens underhold". Samtidig skulle kolonien ligge tæt ved en jernbane, således at muligheden for persontransport forelå, og grundprisen ville naturligvis også være billigere end tæt på byen.

Raavad regnede i 1867 med en kvadratalenpris på halvtreds øre, og husenes pris til cirka to tusind kroner, med grund, kloak og hegn = femten kroner i månedlige udgifter. Det var det samme som lejen for en toværelses lejlighed på Vesterbro eller Nørrebro.

Raavad foreslår at der dannes et byggeselskab til opførelsen af boliger for den arbejdende stand. Dette selskab opfører boliger, som afhændes til beboere af følgende slags: 1) Enkeltboliger efter en fastsat minimumstype, bestemt til efter en årrække at blive den enkelte beboers ejendom. 2) Købmandshuse indeholdende butik, beboelse og nødvendigt oplagsrum, bestemt til udlejning til forretningsfolk. Skulle forblive byggeselskabets fælles ejendom.

Samtidig anbefaler Raavad, at der opføres en forsamlings- og administrationsbygning med bogsamling.

Som det fremgår af VOBs projekt, er der mange af disse ting, der går igen - selv læsestuen var afsat i et af rummene ved festsalen.

Byggeriet var planlagt således, at det daglige tilsyn udførtes af foreningens formand, murer Peter Mathiesen under arkitektens ledelse. Peter Mathiesen stod også i starten for murersjakket: femogtyve svende, arbejdsfolk og lærlinge.

I samlet entreprise for hele foretagendet afsluttedes kontrakt om vej- og kloakarbejde, snedker- og malerarbejde, vand- og gasindlæggelse samt samlet levering af mursten, mørtel, cement og træ. For tømmerarbejdet stod som tidligere nævnt Tømmererens Aktieselskab under ledelse af tømmer Henrik Hansen. Murerarbejdet stod murermester C. Hansen, senere Hartmanns Allé 25, for. Frederiksholms Tegl- og Kalkværk i Sydhavnen var ansvarlig for leverance for mursten. Snedkerarbejdet var i hænderne på De Forenede Bygningssnedkerier, mens Københavns Trælhandelen leverede tømmeret. Entreprenør P. Klein stod for vejanlægget og støbegods blev leveret af Hess Vejle. Denne styring - af bestyrelse og arkitekt - var med til at billiggøre byggeriet.

Alle disse kontrakter blev underskrevet i september 1899, således at alt var klar, når lockouten blev afløst.

Den 5. oktober blev lockouten hævet, og der blev indkaldt til grundstensnedlæggelse den 8. oktober.

Første serie huse var planlagt til tyve. Deraf var de fire første Hartmanns Allé 37, 39, 41 og 43. Ved lodtrækning blev det afgjort, at grundstenen skulle nedlægges i nr. 41. Foreningens æresmedlem, Julius Bagger, foretog nedlæggelsen, og i forbindelse med den afholdte højtidelighed talte Valbykredsens folketingsmand, dr. Oskar Hansen. Han roste det gode initiativ med ordene, at "det vi her er i begreb med at udføre i høj grad vil være til gavn for den opvoksende slægt, der her vil få den rette følelse af et hjem, i modsætning til de fleste børn i København, der kun kender begrebet "lejlighed"."

Snart efter begyndte materialerne at vælte ind: grus, sand, cement, tømmer, mursten osv. i en sådan mængde, at sognerådet i en skrivelse af 16. december ser sig nødsaget til at nedlægge forbud mod den ophobning af byggematerialer, som finder sted på kørestien til stor gene for færdslen, og de forlangte dem uophørligt fjernet.

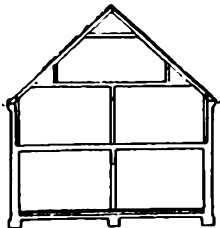
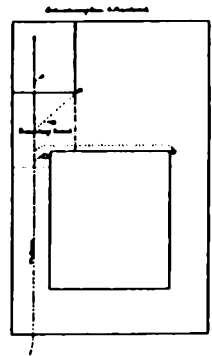
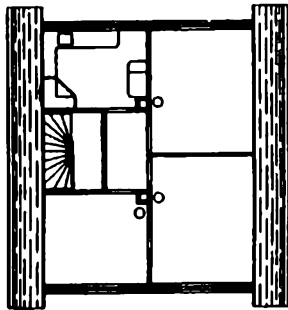
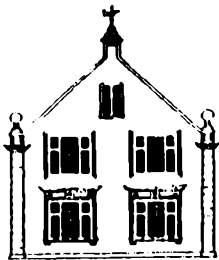
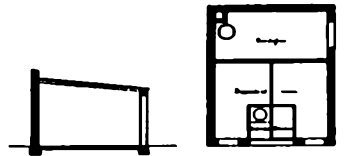
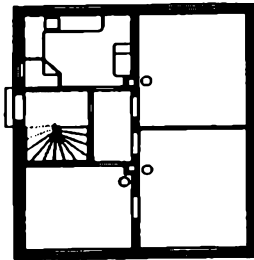
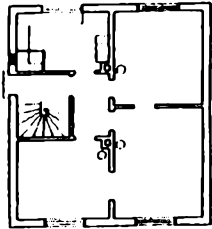
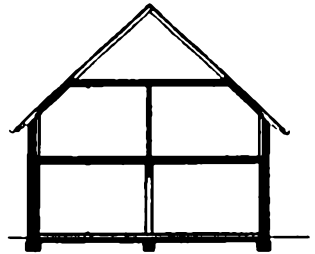
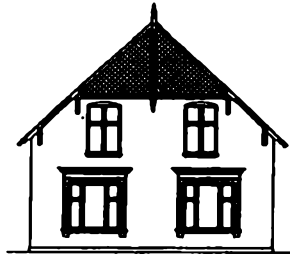
Den 29. april 1900 flyttede de to første faste beboere ind. Det var bryggeriarbejder Rasmus Petersen og bogholder V.A. Bruhn. Ganske vist var huset ikke færdigt - komfur og kakkellovn var opstillet og to værelser færdige, men snedkeren havde værksted i det tredje, trappen var uden gelænder, vand ikke indlagt og kloak fandtes heller ikke, wc'et var fælles med håndværkernes på pladsen ved det kommende anlæg. Det var primitivt, men dog dejligt, der var idealisme i foretagendet, som V.A. Bruhn skriver i sine erindringer, og når man vågnede op og så solen skinne over markerne og lærken sang, var alt tip-top.

Også mange andre familier flyttede ind. Man kunne ikke vente til alt var klar. Det var bare med at komme ud i den friske luft i Valby, og så kunne man vel også spare et par kroner i husleje ved at flytte ud så hurtigt som muligt.

Arkitekt Julius Bagger havde udarbejdet fællestegning for alle foreningens huse, dog med små variationer i udformningen af gavlene. Denne blev godkendt af Hvidovre sogns bygningsafdeling den 8. oktober 1900, altså efter at mange af husene i første serie var taget i brug. Ifølge udstykningskortet fra 1902 var det bestemt at alle huse skulle holdes i en afstand af mindst fem alen fra vej og fem alen fra naboskel.

Hovedparten af husene blev placeret parvis på grundene med fælles vand-, gas- og kloakledninger. Udhusene blev bygget sammen, alt sammen i bestræbelserne på at spare så meget som muligt.

Hvert hus blev indrettet med to lejligheder på tre værelser og køkken, i alt halvfjerds kvadratmeter. Lejligheden i stueetagen, som var beregnet for ejeren, blev næsten i alle tilfælde forsynet med stukudsmykning, i nogle få huse fik også første sal stuklofter. Væggene var i det fleste tilfælde limfarvet, og i køkkenet malet. Stuerne var forsynet med to kakkellovne, og i køkkenet blev opstillet et brændekomfur. Gassen blev i begyndelsen kun brugt til belysning i køkkenet, ellers havde man petroleumslamper.

Handwritten signature or mark.

Enkelte huse blev bygget med høj kælder og i så fald uden udhus, da de sanitære installationer henlagdes til kælderen, hvilket naturligvis medførte en merpris.

Det gælder ti huse i de sidste byggeserier. De andre havde for de flestes vedkommende kun et viktualierum under køkkenet med nedgang både fra trapperummet og gennem en lem i spisekammeret. Andre havde delvis udgravet kælder i forskellige dybder og omfang. Senere blev de fleste kældre yderligere udgravet.

Af de første serier blev flere huse forsynet med små dannebrogsvinduer på første sal, formentlig også af sparehensyn. Senere holdt man sig til de store "Frederiksberg"-vinduer i stuen og på første sal til gadesiden, da de blev opfattet som finere og mere moderne. Mod haven derimod brugte man to- eller tredelte dannebrogsvinduer, som naturligvis var billigere rent glasmæssigt.

Husenes to og to sammenbyggede udhuse rummede i de forreste rum pissoir og retirade samt brændselsrum. I det bageste rum blev der lavet vaskehus med gruekedel, der kunne fyres op i med brænde.

Delvis moderniseret køkken

Gammel gruekedel i vaskehus

Efterhånden som arbejdet skred frem, blev der af de kommende ejere lavet om i den oprindelige plan, alt efter ideer og økonomisk formåen, således at husene fik små indbyrdes variationer. Det besværliggjorde byggeriet, da folk altid ville

Fastelavnsfest 1902

Den gamle tradition genoptaget, 1984

At gavne og fornøje.

Udi Valby forstaaer man at gøre Gavn paa samme Tid. De Fastelavnsløjer, som Valby og Omegns Byggeforening havde arrangeret i en efter københavnske Forhold ret stor Stil, havde et tredelt Formaal. Først skulde det mere Ungdommen i den nye Bydel, dernæst skulde det være Reklame for de mange Arbejder-Villaer, der rejser sig derude, og endelig skulde Pengene, der kom ind, stilles til Samaritanens Raadighed. Hvis Arrangererne skal være ganske ærlige var Reklamebestræbelserne ikke den ringeste Bevæggrund, og de havde da ogsaa den Glæde, at de fremmede som kom derud, fandt Behag i Omgivelserne og lejede sig Lejlighed derude.

Den lille Villaby, der ligger kun 5 Minuters Vej fjernet fra Sporvognens Endestation, spæ-

Fastelavnsløjer i Valbys nye Arbejderby.

der over 15 Tdr. Land og skal bære 100 Arbejderboliger af hvilke allerede de 80 staaer færdige og er delvis beboede. Der vil nok blive Rift om Resten og man er jo lige god København, enten man bor i Valby eller i Grønnegade.

Nybyggere.

Det er en Fornøjelse at gaa igjennem de smaa Kolonier der, rejse sig rundt om i Kjøbenhavns Omegn, støt og sikkert tage de Dag for Dag til i Omfang og Frødighed, de udvikle sig efterhaanden til at blive ligefremme smaa Seværdigheder, som særlig den cyclende Kjøbenhavnver absolut maa tage i Ojesyn.

Lad os f. Ex. tage den Byggeforening, der ligger os nærmest nemlig Valby og Omegns Byggeforening, paa den saakaldte Hoffmanske Jord.

For tre Aar siden var denne Plads en blot og bar Græsmark, nu er der bygget en hel Koloni, man kunde fristes til at sige en hel lille By, derpaa.

For tre Aar siden en Græsmark, hvor Margeriteerne var det eneste der lavede op i det grønne Græs og hvor Køerne paa varme Sommerdage bissede hen over de Steder, hvor der nu er Hus og Haver. Nu have 100 Mænd bygget Hus og sat Bo her, andre 100 dele deres Hjem med dem som Lejere og alle ere de enige om at hege og frede om disse nye Hjem med en Kjærlighed og Omhu, der river selv Udenforstaaende med.

Og saa denne indhyrdes stille Kæmpetråd om, hvem der kan bringe det mest og bedst mulige ud af sin Part, en Kamp, der bliver tørt i al Gemytlighed, uden Spor af Misundelse og Ufordragelighed.

Vi kunne til Exempel fremdrage Husene Nr. 20, tilhørende Hr. Rode og Nr. 49 og 51, alle i Hartmanns Allé, Nr. 18 i Dalgas Allé, m. fl., hvis Haver ere sande Mønstre paa Orden og praktisk Anvendelse af Jorden, vi kunde nævne mange flere; men det vilde føre for vidt, kun et vilde vi gjøre, vi vilde indstændigt raade Alle der interessere sig for, hvad menneskelig Villie kan udrette med smaa Midler, til selv at tage ud og bese Byggeforeningerne, de ville ikke fortryde en saadan Udflugt til Byens Udkanter.

have at vide, hvad forandringerne kom til at koste - på kroner og øre - hvilket efter byggeforholdene var umuligt at oplyse. Men det gav et hyggeligt præg over hele kvarteret, da alle huse stod færdige i foråret 1903.

Undervejs havde der dog været mange besværligheder. En af dem, der virkelig skabte problemer, var vejentreprenøren, der kritikløst havde underskrevet en kontrakt, hvis betalingsvilkår var ugunstige. Han prøvede at få andre af foreningens kreditorer samlet til aktion gennem overretssagfører Wolff. Men foreningens sagfører Hartvigson klarede sagen ved at true med at nedlægge sit hverv som foreningens konsulent og fordre sit tilgodehavende udbetalt. Derved faldt Wolffs fordring og sagen til ro. Vejentreprenøren fik en ordning, der var acceptabel for ham selv og god for foreningen, idet han for sit resttilgodehavende, kr. 30.000, fik 2. prioritet til pari.

Der havde også været andre forhindringer undervejs, blandt andet mangelfulde leveringer af materialer og vrøvl med arbejderne.

Perioden 1899-1906 var præget af en utrolig byggeaktivitet. I 1899 var der planlagt så meget byggeri i København, at de sjællandske teglværker ikke var i stand til at følge med bestillingerne, og der blev henvist til de fynske og jyske. Som følge heraf steg prisen på mursten i efteråret 98 fra atten kroner pr. tusind til syvogtyve. Da VOBs byggeri startede i september efter den lange lockout, lå prisen på syvogtyve kroner, men faldt til nitten ved årets slutning, og på det leje lå prisen i hele byggeperioden. Stenene til VOB kom fra det nærliggende Frederiksholms Teglværk. Prisen på tømmer lå i 98 på tooghalvfems kroner pr. hundred kubikfod.

Håndværkernes dagløn lå ved starten af byggeriet for murersvendenes vedkommende på fire kroner og holdt sig indtil 1904, da byggeriet var færdigt. Tømrernes lå på fire kroner, og steg til fire kroner og tretten øre, mens bygningsnedkernes fra fire kroner og femoghalvfjers øre steg til fem kroner. Andre lå lavere: glarmestrenes løn var tre kroner og treogtredive øre og steg til tre en halv krone. Arbejdsmændene steg fra (i 98) tre kroner og fem øre til tre kroner og treogfyre øre. Akkord-ugelønnen lå i 98 på syvogtyve kroner og seksogfyre øre til den i 1904 var niogtyve kroner og nioghalvfjerds øre. Cirka tres procent inden for murer-, tømrer-, bygnings- og snedkerfaget var aflønnet efter akkord-systemet.

Den daglige arbejdstid var i 1898 på cirka ti timer, og i 1904 cirka ni en halv - lidt længere om sommeren og tilsvarende kortere om vinteren. Det vil sige: fra seks morgen til seks aften med en halv times frokost klokken ni og halvanden times middag klokken tolv - derefter ingen pauser. Ferier var et ukendt begreb, men især håndværkere var arbejdsløse i kortere eller længere tid hvert år - specielt i vinterhalvåret.

Mens byggeriet stod på, gav man sig dog tid til at tænke på børnene. Til fastelavn 1902, da firs huse var delvis færdige og mange allerede var flyttet ind,

arrangerede man en stort anlagt fastelavnsfest på pladsen ved anlægget. Der deltog mange flot udklædte børn og voksne, og foreningen havde den glæde, at festlighederne blev rosende omtalt i ugebladet "Hver 8. Dag", hvad der også var god reklame, da man stod over for at skulle udleje de ledige lejligheder. Arealet, der var blevet købt, var som tidligere nævnt større end først vedtaget, men den dristige beslutning - midlerne var små - havde givet mulighed for luft mellem husene og gode store haver.

Samtidig blev der skabt mulighed for at bygge Købmandshuset samt anlægge det store areal på spidsen, hvor Dalgas Allé og Hartmanns Allé mødtes. Anlægget blev forsynet med flagstang, hvorfra der på festdage blev flaget med foreningsflaget, der var skænket af de kvindelige medlemmer.

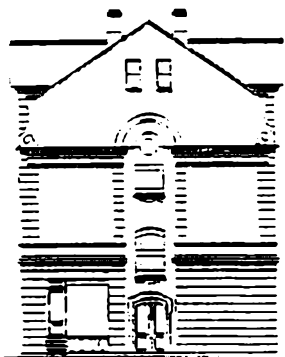
I november 1902 var Købmandshuset færdigt. Indrettet med fire forretningslokaler, og de tre første handlende, nemlig R.P. Madsen, "Kolonial og Hørkram", Fr. E. Johansen, "Viktualier og Delikatesser" og Klarskov-Petersen, "Mælk, Brød og Kager", var rykket ind og blev i en skrivelse anbefalet medlemmerne af bestyrelsen. Samtidig blev alle opfordret til at samle deres indkøb hos de ovennævnte, således at muligheden for gode og friske varer til rimelige priser var til stede, hvilket forretningerne også kontraktligt havde forpligtet sig til. Det var en stor hjælp for foreningens husmødre, der ellers havde en lang tur ad dårlige veje op til det gamle Valby for at skaffe de daglige fornødenheder.

På Købmandshusets første sal indrettedes en stor festsal til foreningsfester og møder, samt juletræs- og fastelavnsfester. Senere var der også danselokale og børnehave samt sportsklub. Desuden kunne medlemmerne bruge den til private fester. Lejlighederne på anden sal blev beboet af forretningsindehaverne. På hver side af huset blev der bygget en pavillonbygning. I den mod Hartmanns Allé indrettede foreningen sit kontor. Her skulle medlemmerne blot møde en gang om måneden og betale kontingent, så tog bestyrelsen sig af resten. Kontoret var åbent hver fredag aften fra syv til ni om aftenen samt første hverdag i måneden. Kontingentet dækkede dengang næsten alle husudgifter.

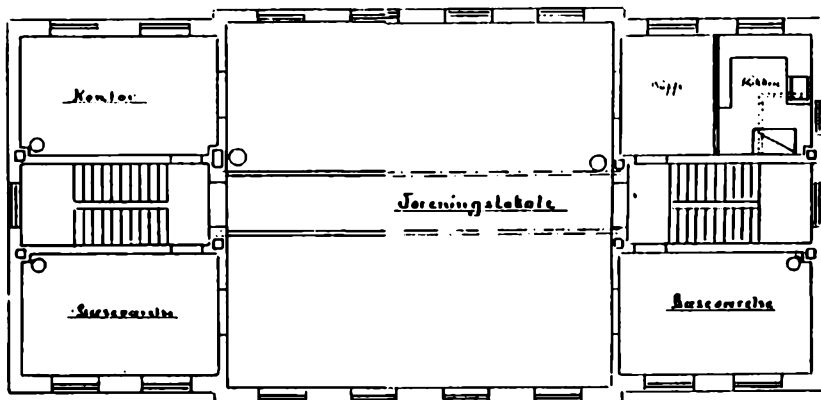

Købmandshuset med anlægget, 1903

Ejendommen Nr. 1232
 of
 Halby
 Veibj og Danmarks Byggeloesning

I den anden, mindre pavillon mod Dalgas Allé var der stald til købmandens heste.

På generalforsamlingen lørdag den 25. juli 1903 i forsamlingslokalet blev der stillet forslag om at indbyde repræsentanter for pressen til en besigtelse af hele bebyggelsen i anledning af dets færdiggørelse. Det blev vedtaget og straks efter udsendtes en indbydelse til den københavnske presse om at besøge kolonien søndag den 16. august klokken elleve trediv. Mødested: Dalgas Allé 13, Forsamlingssalen.

I dagene efter var der rosende omtale i aviserne, blandt andre i Socialdemokraten, Berlingske Tidende, Aftenbladet, Dagens Nyheder og Aftenposten. Aftenposten havde dog allerede den 13. april haft en stor artikelserie med billeder og grundplan. Også Familie-Journalen havde omtale af foreningen, der i en stor illustreret artikel blev sammenlignet med de nyligt opførte "engelske Række-huse i Klampenborg". Alle aviser fremhævede de sunde forhold, der her var skabt, og roste især tanken bag Købmandshuset og foreningssalen.

I øvrigt havde der i dagene 24.-27. juni 1903 været en stor nordisk byggeteknisk og hygiejnisk kongres i København, og en del af deltagerne aflagde besøg i VOB for at se, hvor langt man her i landet var kommet i arbejdet for at skabe sundere boliger.

Økonomien i byggeriet havde ikke været uden problemer, da leverandørerne var meget forsigtige. Cement og mørtel blev betalt med vekslers, der omsattes og indfriedes efter aftalte regler. Københavns Trælast leverede kun materialer efter rekvisition fra arkitekt Bagger.

Kontraktens betalingsvilkår var for de flestes vedkommende således, at halvtreds procent af beløbet blev betalt kontant ved 1. og 2. assurance, de femogtyve procent ved den endelige prioritering, og de sidste femogtyve procent i 3. prioritets partialobligationer, der forud skulle respekteres indtil kr. 950.000. Ordningen var ikke nem, men det var en måde at gøre byggesagen gennemførlig på, da hver leverandør kun løb risiko for sit eget vedkommende i modsætning til en samlet entreprise.

Ved byggeriets start havde man søgt statslån, men som nævnt uden held. Derefter forsøgte bestyrelsen at få medlemmerne til selv eller gennem bekendte at skaffe penge mod 2. prioritet, men heller ikke det lykkedes. Derimod lykkedes det formanden, V.A. Bruhn, at få overtalt leverandørerne til i stedet for at få femogtyve procent kontant og femogtyve procent i 3. partialobligationer at tage hele deres resttilgodehavende i 2. prioriteter à tre tusind kroner.

Enkefru Hoffmanns rest ved grundkøbet, kr. 32.500, overgik til 2. prioriteter, og hun indskød yderligere kr. 28.000 til kurs 97 for at skaffe dækning for hele foreningens gæld.

Men det, der løste op for alle de økonomiske problemer, var, at Kreditkassen for Husejere gik med til at optage et lån på kr. 7.000 i samtlige huse. Det gav sikkerhed for hele foreningens gæld.

Ved den endelige opgørelse med leverandørerne var sagfører Hartvigson en god støtte, idet han fremførte og udnyttede enhver mulighed for dekort eller andre fordele. Samtidig havde det stramme opsyn med byggeriet medført, at det

Fastelavn, 1904

Fastelavn, 1905

havde været meget lidt spild - alt sammen faktorer der medvirkede til billigørelse.

Da den endelig opgørelse var fuldført, foretog man en sammenligning med Frederiksberg Arbejderes Byggeforening.

Frederiksberg: 97 sammenbyggede skurede Huse med Manzard og Cementtagsten.

	Kr.
Grund, 8 Tdr. Land	156.383
Vej, Kloak og Opfyldning	97.552
Husenes Opførelse	796.942
Reparationer	10.436
Administration	6.782
Arkitekt	24.788
Sagfører	21.562
Byggelaansrenter	36.568
Kurstab og Provision	72.118

Ialt: Kr. 1.223.131

= pr. Hus: 12.600 Kr.

Valby: 100 fritliggende Huse med Facadesten og Skifertag.

	Kr.
15 Tdr. Land	57.500
.....	55.500
.....	731.500
.....	5.000
.....	4.000
.....	6.000
.....	26.000
.....	40.000
.....	70.000

Ialt: Kr. 955.500

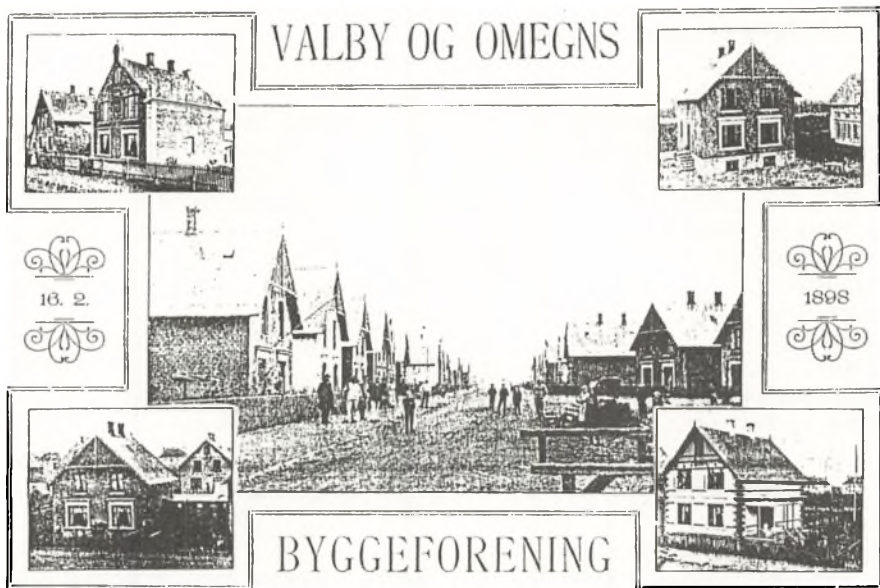
= pr. Hus: 9.555 Kr.

I august 1903 ansøgte formanden, V.A. Bruhn, sammen med arkitekt Rasmus Jensen Bygningskommissionen om lov til at indrette loftværelser med ildsteder samt fast trappe, da det kneb med pladsen til børnene i mange familier. Denne sag gik forholdsvis glat igennem. Kun skulle foreningen love at overholde lovens forskrifter. I løbet af et par år blev næsten alle loftetager indrettet til beboelse. Nogle steder kom de til at udgøre selvstændige lejligheder, som man kan se af folketællingen 1906. I flere tilfælde boede der på loftetagen to-syv personer, så tilladelsen er nok også gået igennem grundet boligmangel.

Arkitekt Rasmus Jensen skulle også se på Købmandshusets forhold i samme forbindelse. Hvorfor foreningen har skiftet arkitekt i denne sag vides ikke. Kun ses af indkaldelsen til generalforsamlingen den 25. juli 1903, at arkitekt Julius Baggers forhold til foreningen var et punkt på dagsordenen!

Udgifterne pr. hus med grund samt anlæg af vej med lys-, gas, vand og kloak androg kr. 9.555, dog med små forskelle grundet de ændringer, husejerne havde forlangt.

De første lejekontrakter i 1902 mellem foreningen og medlemmer, der ønskede at udleje (det gjorde otteoghalvfems procent), indeholdt nogle bestemmelser, der fortæller lidt om de primitive forhold i starten: "Brænde maa ikke hugges paa Skorstenen eller andet steds i det lejede. I Gaarden eller paa Gange og Trapper maa intet hensættes eller henlægges. I Frostvejrr maa Vand ikke kastes i Vasken (der var udvendige faldstammer) men skal udbæres paa Gaden.

PANTEOBLIGATION.

Undertegnede „Valby og Omegns Byggeförening“ erkender herved, at Föreningen ved kontant Laan er bleven skyldig til

Hr.

eller deres Rest Föreningen til enhver Tid forpligter sig til at lörrente med % p. a. fra i Henhold til forventet Bevilling, som Föreningen bekoster.

Renten erlægges hver 11. Juni og 11. December Termin for det forlobne Tidsrum og første Gang den 190 . Kapitalen forbliver indestaaende i nedennævnte Ejendom uopsigelig fra Kreditors Side,

Værten er berettiget til at lade Vasken aflaae, naar det fryser. Reparation af Vandhanen paahviler Lejeren. Lejeren besørger de til Etagen hørende Trapper vaskede og renholdte, samt lade Retiraden vaske efter Omgang med de øvrige Beboere.”

Udgifter til vedligeholdelse ude og inde påhvilede ejeren og havde intet med husafgiften at gøre.

Typisk, færdigt hus. Hartmanns Allé, hvor grundstenen blev lagt

Lønninger lå i 1904 for VOBs medlemmer mellem 800 og 2.400 kroner årligt. De fleste mellem 1000 og 1400. I skat betaltes af

- 800 kroner - fire rater a 1,50 = 6,-
- 1000 kroner - fire rater a 3,00 = 12,-
- 1400 kroner - fire rater a 6,75 = 25,-
- 2400 kroner - fire rater a 18,00 = 72,-

Husafgiften var pr. 1. maj 1904 kr. 659,50. Herfra skal trækkes lejeindtægt for lejlighed nr. 2 på mellem 230-300 kroner. Enkelte af medlemmerne lejede også

anden sal ud. Prisen herfor kendes ikke, men må formodes at have ligget på cirka 100-125 kroner om året.

Priserne på dagligvarer var dengang:

1 kg kartofler	0,33
1 kg havregryn	0,41
1 kg gule ærter	0,25
1 kg sukker	0,50
1 kg kaffe	2,44
1 kg røgtobak	2,20
20 æg	1,10
1 kg margarine	1,16
1 kg svinekød	1,25
1 kg klipfisk	0,71
1 kg sild	1,22
1 l hvidtøl	0,09
1 l bajersk øl	0,11
1 pot brændevin	0,36
4 kg rugbrød	0,54
1 pot sødmælk	0,16
1 pot skummet mælk	0,02

Et jakkesæt kunne erhverves for kr. 52,50, snørestøvler til mænd for kr. 13,80 og til kvinder for kr. 11,60, mens en cykel kostede mellem 54,- og 95,- kroner.

Kul, koks, tørv og brænde var forholdsvis dyrt, og en pot lampepetroleum kostede atten øre.

Ved byggeriets start hørte foreningen under Valby-Hvidovre sogn, men kom ved indlemmelsen af en del af Hvidovre sogn (Valby, Vigerslev, Kongens Engshave og Damhussøen) under Københavns kommune. Loven blev vedtaget den 3. april 1900, men trådte i kraft fra den 1. januar 1901, fra hvilken dato Valby var en del af København.

Som en følge heraf bestemte nye love, at der skulle ydes grundejerne i de indlemmede distrikter erstatning for de forøgede kommunale skatter, der var gældende under Københavns lovgivning. Det blev vedtaget, at for Valbys vedkommende skulle erstatningen udbetales grundejerne kontant. Beløbet, der skulle udbetales, var lig med forskellen mellem den gamle sogneskat - omfattende vandafgift, gammelskat, landsskat og ligningsskat - og det beløb, der efter indlemmelsen ville være at betale i areal- og grundskat til København. Forskellen mellem disse to beløb skulle ganges med femogtyve og udbetales som erstatning til grundejerne.

For vores område udgjorde beløbet cirka 18.000 kroner - efter svære forhandlinger med kommunen. Man havde først tilbudt foreningen cirka fem hundred kroner med begrundelse i, at husene ikke var færdigopførte.

Indlemmelsen gav dog også en række forbedringer i de følgende år. Noget af de første var, at man fik en bedre sporvognsforbindelse til København i stedet for hestesporvognen fra Halmtorvet til krydset Langgade-Toftegårds Allé. Denne var startet 1. juni 1894. I 1901 kom der elektrisk drift, og linien, nu Linie 2, blev forlænget til Valby Kro med afgang hvert tiende minut og drift til klokken tolv nat. Men der var ikke tilstrækkelig kapacitet, så mange gange sloges folk for at komme med, og Valbybladet fra de år rummer mange klager over driften.

I 1904 forlængedes linien yderligere, især efter mange ønsker fra beboerne fra Den røde og Den hvide Byggeforening. Vores forening var - ifølge folketællingen 1. februar 1906 - nu beboet af 870 personer, 406 voksne og 464 børn.

Linie 2 fik nu endestation ved første jernbaneoverskæring på Remisevej, dvs. der hvor Statoil ligger på Valby Langgade. I forbindelse hermed lagde belyningsvæsnet kabler ud til Valby, og i 1907 fik det gamle Valby elektricitet. I 1909 blev nettet så yderligere udbygget og forlænget, og i 1915 fik vores forenings medlemmer mulighed for at få indlagt elektricitet, idet belyningsvæsnet i et begrænset tidsrum lagde kabler og stik til husets grænse, og de enkelte husejere fik det så ført ind efterhånden, da den daværende formand var modstander af, at det blev indlagt i fællesskab og på én gang. Han havde nemlig hørt, at fremtiden ville bringe en bedre form for belysning. Sagen endte med, at han var den sidste, der udskiftede petroleums- og gaslyset med glødelamper, omkring 1920.

Desuden udvirkede etableringen af de to byggeforeninger en omlægning af postudbringningen pr. 30. april 1904. Hvor postgangen hidtil var blevet besørget af landpostbude, medførte de mange nye indbyggere i det vestlige Valby, at postvæsnet så sig nødsaget til at inddrage området under Valby postkontors lokale områdedistrikt, hvilket gav en bedre betjening af de nye bebyggelser.

Nogle år forinden, nemlig i maj 1899, havde Valby politi også set sig nødsaget til at forøge mandskabet med to betjente grundet de mange nye tilflyttere samt at holde stationen åben hverdage fra ni til enogtyve og søndage fra tolv til enogtyve. Desuden blev der gjort opmærksom på, at der ville blive patruljeret i distriktet på ikke forud angivne tider af døgnet. Samtidig blev det oplyst, at den ene af de to nye betjente, H. From, ville bosætte sig i Vigerslev og specielt tage sig af landdistrikterne, kirkestien og Køgevej. I forbindelse hermed blev der ytret ønske om en tjenestecykel, indkøbspris 130-150 kroner, samt en telefon på stationen.

Sognerådet vedtog få dage efter at anskaffe From en cykel af "Geværfabrikens Fabrikat" - en årlige vedligeholdelse ville være nærmere at fastlægge!

Søndag den 16. februar 1908 holdt VOB sin første stiftelsesfest. Det foregik i festsalen i Købmandshuset - med sange og taler - fra klokken nitten til et nat. Der indløb mange telegrammer og hilsner fra tidligere medlemmer, der tænkte tilbage på den gode tid herude.

Naar i Aften vi er samlet her til Gilde,
Her i vores Generalforsamlings Sal,
Kan det være, at det blir' en Smule sild,
Thi i Aften vi os rigtig møre skal,
Ja, vi véd jo alle, det er 10 Aarsdagen,
Som at vor Forening nu har lagt paa Bagen,
Og Bestyrelsen i Aften os indbyder
Til Musik og Sang — men ikke hvad vi nyder.

I de 10 Aar vor Forening har bestaaet,
Har den gennemgaaet baade Ondt og Godt,
Men ved Enighed saa har vi dog opnaaet,
At nu staar den som et Mønster for os flot,
Nu for Tiden banker Vintren paa vor Rude,
Men om Sommeren, saa er der smukt her ude,
Her er Lys, ja, her er Luft og Solen skinner
Ned til os, og vi har Børn med røde Kinder.

Her i Salen er en Folkebernehave,
Og Oplysning finder nu hver Søndag Sted,
Og for nylig Ridder *Oandorph S.*, den brave,
Drog i Ledding og tog 18 Stemmer med,
Se, hans Mening var just ej at holde Møder,
Nej, han vilde ha', at vi sku' have Skøder,
Ej paa Frakken, men naturligvis paa Muset,
Men hans Forslag, det sank ynkelig i Gruset.

Vore Veje og vort Portov skal ses efter,
Man kan se det, naar man kigger fra sit Mus,
At en Voxnmand fylder væk af alle Kræfter
Mele Rendestenen op med Pandegrus,
Den Idé er nu forresten ikke tosset;
Men i denne Tid er Pandegruset trosset,
Og det ligger rundt omkring i store Klumper,
Og man kan da ikke gaa paa saadan Stumper.

Og lornylig rased her en vældig Snestorm,
Man ku' næsten hverken høre eller se,
Jeg forsikrer for, at den var ganske enorm,
Ja, Mr. *Møller* lik mindst hundrede Læs Sne,
Og i medens Sneen vælted ned fra oven
Sa' Bestyrelsen, vi maa vist ud med Ploven,
Jørgen Hansen stuedes' lidt og sagde vrissen,
Nej, den gaar sgu' ej, vi kør jo last paa „Spidsen“.

Vore Damer maa vi heller ikke glemme,
Det er sjældnen de er med til vores Fest,
Vi maa huske, de har deres Mas derhjemme,
Og vi ved at deril passer de jo bedst,
De kan sommetider byde og befale,
Men de trøster os dog lidt, naar vi er gale,
Ja, hun er vor bedste Følgesvend paa Jorden,
Derfor længe leve Kvinden her i Norden.

Nu til Slut saa lad os da paa 10 Aarsdagen,
Drikke Valby Omegns Bygforenings Skaal,
Vi maa huske paa, at den skal klare Sagen,
Og ved Taalmodighed saa naar vi nok vort Maal,
Nu et rask Murra saa højt at det kan klinge,
Ja, den Hyldest vil Bestyrelsen vi bringe,
Thi en skønne Dag saa siger de, nu gaar den,
For nu har vi Skøderne i Orden.

A. C. L

Met.: Der er et Land.

T Valby Kro for femten Aar tilbage
Forsamlet var en Skare raske Mænd;
De vilde søge for sig at indtage
En Plads blandt dem, der havde egne Hjem.
Med Ildhu gik de paa, tog fat paa Værket,
En Krones Kontingent, ej store Spring,
Og Navnet blev det længe, vi har mærket:
Valby og Omegns Hyygseforening.

Nu kom en Tid, som ej var af de gode,
Med Penge smaa er det ej ganske let
En By at rejse og læa den paa Fode
Og naa et Resultat, som ej er slet.
Med Jord at læa det kneb, vi stadig søgte,
Til sidst det lykkes os at faa en Bid.
Af Hoffmann femten Tønder Land vi købte,
Hvori vi alle la' et mægtigt Stid.

At lave Huse blev nu Tidens Løsen,
Og Arkitekt og Ingeniør med mer
I Arbejd' kom, ja, der var ingen Sløsen,
Thi Murer, Tømrer, Snedkere var med,
Og det gik frem; tre, fire Aar var svundne,
Vor Virksomhed var fuldbragt, altting med —
Af Kroner der en Million var bundne,
En Haveby da stod paa dette Sted.

Og stadig fremad har vi praktiseret,
I hver en Vraa blev pudset, pyntet straks,
Ja! der blev malet, tømret, snedkereret
Veranda, Kvist og mer af samme Slags,
Elektrisk Lys, W. C. maaske der kommer,
Og Lejer, Køber kommer til vort Stot.
Af Frugt vor Have bugner nu hver Sommer,
Lad derfor Manbet lyse nok saa flot.

Lad os da haabe, Fremtid maa os baade,
Saa vi herude har det godt og rart,
Ud Hyyge, Fred og Sundhed blandt os raade.
Med godt Humør, saa gaar den, det er klart.
Og hjælper efter Evne vi hverandre,
Saa naar vi nok det næste store Maal:
At blive Ejere, som flere andre.
Ja! nu skal vor Forening ha' en Skaal.

Sølvbryllup i foreningens festsal, cirka 1919

Også 15-årsfesten i 1913 blev fejret i foreningshuset.

Endelig, den 15. februar 1919, med ét års forsinkelse, afholdtes en 20-årsfest. Den var først planlagt med fælles kaffebord, dans etc. til en pris af fem kroner pr. par. Men det endte med kalvesteg, øl, is, madeira, kaffe, likør og cigarer, masser af taler, sange, bal og forfriskninger.

Grunden til at festen blev afholdt med forsinkelse var sikkert første verdenskrig og de deraf følgende rationeringer. Man var på det tidspunkt kommet et langt stykke ad vejen mod det endelige mål, som de fleste af medlemmerne så frem til: nemlig eget skøde på huset. I sangene til festen så man tilbage, lovpriste foreningen, grundlæggerne og fællesskabet i høje toner, samtidig med at man mindedes de trange kår i starten.

Festen blev som de tidligere afholdt i foreningens festsal, og det blev den sidste foreningsfest inden dens nedlæggelse.

I 1921 blev festsalen nemlig nedlagt, da den på det tidspunkt havde givet anledning til uro og vanskeligheder i foreningen, særlig af økonomisk art. Salen blev omdannet til fire udlejningslejligheder, og en af de meget roste og fremsynte ideer ved bebyggelsen gik tabt for altid.

I 1910 og de følgende år blev Gåsebækken i den østlige ende af foreningen lagt i rør, hvad der påførte medlemmerne en udgift på 10.000 kroner.

VALBY OG OMEGNS BYGGEFORENING

FOR FORENINGEN

Mel.: Vort Modersmaal er dejligt --

EN lille By, „den røde“, det Navn har lillig Klang,
og derfor vil jeg prise den i denne lille Sang.
Den ligger bly i Solen bag tvende Volde gemt
: og vaagner op om Morgenen ved Kirkeklokkens Kiemt. :/:

Og saa Du Solen gløde i Somrens Middagstid,
saa husk paa Navnet *Christen Berg*, hans Gerning og hans Id.
En Eftermiddag føler Du al Vaarens Rigdoms Guld
:/: og kommer *Dalgas* vel i Nu, som skabte Mede-Muld. :/:

Din Vinter har sin Poesi, sin Aftenbøn, sin Bavn,
jeg mener vort Musik-Oeni og nævner *Hartmanns* Navn,
og Løvet's Blod bli'r dobbelt rødt mod Maaneskinnets Sky,
: i Ethersaarets Nattestund, — jeg mindes *Overbye*. :/:

Som Digteraand, Politiker, Jorddrot og Komponist
har knyttet luld og last et Baand de hundred uden Brist.
En Enighed, der gælder mer end store Navnes Værd
:/: og kendetegner hundrede, adskilte Viljers Færd. :/:

H. S.

FOR FLAGET

Mel.: Der er et yndigt Land.

DU Flag, som nu er vort,
Dig vil vi elske værne,
:/: Din Fred mod Skændsel, Tort. :/:
Du er vor Trøst i Sorg og Nød,
vor Glædes milde Dæmpet,
:/: Du melder Sorg og Død. :/:

Mod Himlens høje Hvælv
Du frit Dig frejdig svinge,
:/: som var Du just os selv. :/:
Du er vort Samlingsmærke her,
hvor hundred Viljer mødes
:/: i klog, samdrægtig Færd. :/:

Hav Tak, I, som det gav,
I Danmarks frie Døtre,
:/: det aldrig gaar i Orav, :/:
men vajer længe højt og frit, —
det gav min egen Kvåde, —
:/: og Flaget, det er mit! :/:

H. S.

TILEGNET DE GAMLE MEDLEMMER.

Mel.: I Gaar jeg fik min Trøje.

FOR tyve Vintre siden
omkring ved Pastelavn,
der var en vældig Striden
i Kongens København
thi Ejeren af Muset,
man dengang boede i,
var gjort i No'det kruset
af Bernerodet.
Opølgelse blev givet
til Lejere med Børn,
saa gik det løs paa Livet
med Sang og amønikken med Dør'n.
Trala lalalala osv.

Den Lejer aksled' Skindet
og glattede sit Haar
og stred' ud af Vindvet,
ned i en snævsset Gaard.
Her lugter jo lidt Bide,
frisk Luft i Luugeme
ku' gavne vist den lille
og alle Ungerne;
jeg tale vil med andre,
jeg har en Eks Idé,
jeg tror, jeg vil udvandre,
til Valby skal I se.
Trala osv.

Saa snakked' han med Jensen,
gav Sørensen et Prai,
fik Studret lidt med Svendsen,
der heller ej var et Kval.
De synes, der var Mening
i Mandens vise Ord,
og stifted' en Forening,
for selv at købe Jord.
En Mand blev hurtig funden,
som Penge stak deri,
selv skræbete de Bunden
til denne Melodi.
Trala osv.

Til Valby ud de ilte
og købte Hoffmanns Mark
og Ingen af dem hvile,
selv ej den gamle Knark,
for der var udstedt Skøde
og Grunden udstykket blev,
saa bygged' de „den Røde“,
med Hud og Maar sig forskrev.
Thi Penge koster Penge,
man laar dem ikke frit,
og Renterne var strenge,
og der var kort Kredt.
Trala osv.

De første flytted ind i
et nyt, men halværdigt Hus,
hvor der var meget Træk i,
paa Trappen stod der et Sus;
man sov for aabne Døre
og uden noget Tag,
men hvad siku' man vel gøre,
der kom vel sikkert en Dag,
da Huset blev gjort lærdigt,
og der kom Vand og Gas;
ja, det var helt mærkværdigt,
om ej der ogsaa kom Das*).
Trala osv.

* Billedet af Gassen.

Man Veje ikke kendte,
men kun en Svellebro,
som uventiden endte
i et Vandhul eller to,
og siku' man ud en Alten,
man tog sin Lygte med,
for havde man ej haft den,
saa kom man aldrig af Sted.
Med Lygten Pa'r var Fortrup
i denne Gassegang,
hvor Mutter danned' Bøgrup,
og Børnene de sang.
Trala osv.

Hvor forhen der laa Sveller,
er fine Veje lagt,
og om os alle gælder,
vi tager os i Agt,
at holde pæm i Orden,
vort Fortov og vor Vej,
for ellers ta'r vor Formand
saa frygtelig paa Vej.
Nu er der kun tilbage,
at faa vort Skøde snart,
saa kan vi ikke klage,
det er jo soleklart.
Trala osv.

Se, Aarene er gaaet,
ens Børn er vokset op,
man har fra Maand dem faaet,
ja, selv den yngste Prup.
Meh anderledes ser man
paa Sagerne end før,
da for den børnerige
var stuenget alles Dør.
Nu lejer man kun selv ud
til Polk foruden Børn,
for Værten han er bleven
en rigtig gammel Bjørn.
Trala lalalala osv.

Sakstto.

Omkring 1912-15 fik foreningen opsat en telefonboks hos købmanden. Den blev senere flyttet til pavillonen i Hartmanns Allé, for til sidst at være inden for gadedøren i Købmandshusets indgang fra Dalgas Allé. Der var på den tid meget få af medlemmerne, der havde egen telefon. Boksen blev nedlagt i slutningen af 40'erne, da part- og heltelefoner var blevet almindeligere.

Ved generalforsamlingen i 1917 i Rossini blev det foreslået, at man samledes efter mødet til en kop kaffe under tvangfri former. Det blev sat under afstemning og vedtaget - og siden har det været tradition på generalforsamlingerne.

I 20'erne blev fortovene flisebelagt. Det havde gennem mange år været et stort ønske hos beboerne, da skiftende frøst og regnvejr tit gjorde vejene til et pløre, der var besværligt at forcere. Udgiften hertil var 25.000 kroner.

De næste store fremskridt i de år var indlæggelsen af toiletter i 1924 (se også herom i Poul Grubbs erindringer). Det blev gjort på to måder: enten ved at en del af køkkenet i stuen og på første sal blev inddraget, eller ved at der blev lavet en tilbygning ud for entrédøren. De fleste foretrak løsningen med at inddrage en del af køkkenet.

J.P. Hartmanns Allé, cirka 1908

Selvstændigheden

Så kom 1925, og på årets generalforsamling, den 12. februar, blev det besluttet at udstede skøde til hvert enkelt medlem. Det gav en følelse af for alvor at eje sit eget hus, og man kunne sælge det uden indblanding fra foreningens side. Indtil da kunne medlemmerne kun sælge deres hus, hvis den nye ejer blev godkendt af bestyrelsen. Køberen betalte halvtreds kroner i indskud til foreningen og blev derved fuldgældigt medlem. Dog måtte de ofte betale ret store summer til den tidligere ejer for medlemsrettighederne. Dette vedkom dog ikke bestyrelsen.

Ejerne, grundlæggerne, havde nået et af deres store mål: at blive ejere, få skøde. Dog var der i 1925 ikke mange af de første ejere fra 1898 tilbage. Kriser, samt muligheden for at inkassere kapitalgevinsten, havde tyndet ud i den oprindelige skare.

Med udstedelsen af skøder ophørte også foreningens halvårslige generalforsamlinger, og fremover afholdtes kun én om året. Foreningens administration af husene ophørte, og man havde fuld rådighed over eget hus og skulle for fremtiden selv stå for alle ting og betalinger, som foreningskontoret i pavillonbygningen ved Købmandshuset før havde ordnet for alle medlemmer.

De nye forhold medførte nye love, da den hidtidige fællesforening overgik til en almindelig grundejerforening med den undtagelse, at man stadig havde fællesejendommen Købmandshuset, og anlægget. Desuden blev det tinglyst at man var tvunget medlem af foreningen.

Foreningen drev dog stadig i fællesskab Købmandshuset samt stod for vedligeholdelsen af de fælles veje og fortove. Også snerydningen hørte stadig under foreningen. Desuden stod den for aftaler med den vognmand, der varetog tømningen af skraldebøtterne.

Foreningens store sneplov blev opbevaret i Købmandshusets gård, og så længe købmanden havde heste, lagde de trækraft til. Senere blev det de skiftende skraldemænd, der med større eller mindre iver lagde heste til, når seen lå højt på vejene.

Overdragelsen af skøderne skete ved en stor "afslutningsfest" den 23. august 1925 i Rossinis festsal. Man samledes til fællesspisning med musik under middagen og til lejligheden forfattede fællessange samt taler for foreningen, gæsterne, damerne og bestyrelsen. Derefter var ordet frit for medlemmerne til at hylde foreningen. Efter middagen var der kaffe, mens der blev gjort klar til dans. Senere, ved halv et tiden, var der smørrebrød med øl, te eller kaffe.

Kort efter "selvstændigheden", nemlig den 16. november 1925, blev halvdele af anlægget foran Købmandshuset solgt. Køberen var snedkermester Solfelt, der førte det videre som privat have.

På generalforsamlingen i 1926 var V.A. Bruhn blevet valgt til ny formand. Noget af de første, der skete var, at foreningens kontor i pavillonen blev afviklet

og inventaret sat til salg: et pengeskab, et ur, tolv stole samt et dobbelt skrivebord, der til sammen indbragte femoghalvtreds kroner. Kontoret blev derefter ombygget til en etværelses lejlighed til en årlig leje af 336,- kroner. Man havde samtidig i tankerne at ombygge hestestalden på Dalgas Allé på samme måde, men købmand Andersen forlangte et for stort nedslag i sin leje, og dermed faldt det til jorden.

Der fremkom et ønske fra et medlem om at få åbnet anlægget for medlemmerne, men bestyrelsen satte sig imod, da man - som de sagde - risikerede en invasion af fremmede børn og andre!

Samme år måtte fjorten medlemmer i Hartmanns Allé, nemlig husene nr. 45-71, se en del af deres haver mod banen blive eksproprieret. De måtte afgive fra ni til syvogtres kvadratmeter til det nye sporareal til Vigerslev godsstation.

I juni samme år fik man besked om, at udvalget for gadenavne ønskede Dalgas og Hartmanns Allés navne ændret, og den 15. september kom der besked om, at Hartmanns Allé ville blive ændret til Stuckenbergs Allé og Dalgas til Jacob Knudsens Allé. V.A. Bruhn gjorde et stort stykke arbejde på rådhuset, og det lykkedes i første omgang at beholde de oprindelige navne. Men Dalgas Allé måtte alligevel skifte navn i 1935, dog ikke til Jacob Knudsens, men til Traps Allé, grundet de mange forvekslinger med Dalgas Boulevard. Sagen mødte megen modstand i foreningen, men navneændringen blev gennemtvunget af kommunalbestyrelsen. Navnet hang dog længe ved vejen i daglig tale, og så sent som i 1985 var der medlemmer, der stadig kaldte den Dalgas Allé.

I 1933 købte foreningen "Gamles Vel i Timotheus Sogn" både VOBs og Solfelts del og opførte her i 1936 det plejehjem, som stadig findes på stedet. Betingelsen for opførelsen var, at hjemmet skulle tilpasses omgivelsernes røde sten og sorte tag. I 1972-74 blev hjemmet udvidet og moderniseret.

Salget medførte jo desværre at det store grønne anlæg i foreningens midte forsvandt, og dermed også noget af den åbenhed, der havde præget bebyggelsen. Samtidig forsvandt foreningens flagstang, hvorfra der på festdage blev flagget med det flag, som VOBs kvinder havde skænket.

Omkring 1936-37 begyndte biler og motorcykler i større tal at blive hvermands eje og dermed rykkede de også ind på VOBs gader. Det medførte en kraftig debat om køretøjernes ophold i kvarteret bestyrelse og medlemmer imellem og endte med, at der udsendtes en skrivelse til alle om, at "Parkering af Automobiles og Motorcykler paa Foreningens Veje fremover er forbudt, da spild af Olie og Benzin fra disse ødelægger Vejene og dermed paafører Medlemmerne større Udgifter til Vedligeholdelse." Forbudet var naturligvis svært at håndhæve og medførte mange trætter og skrivelser i årene op til krigen, hvor problemet løste sig selv. Senere, i 1946-50, da biler i større tal igen begyndte at dukke op, var stemningen slået om.

Op gennem 30'erne var der efterhånden også blandt medlemmerne slået til lyd for at sælge Købmandshuset. Det gav stadig et lille overskud, men man var klar

over, at dets rolle som "købmandshus" var forbi, da forretningerne på Valby Langgade var hårde konkurrenter. Medvirkende var også vrøvl med de skiftende lejere af butikkerne og lejlighederne. I 1935 blev grøntforretningen nedlagt og i 1936 viktualiebutikken. Købmand og bager fortsatte, men bageriet skiftede ofte ejer og i 41 blev det omdannet til ismejeri. Hovedårsagen til alle problemerne lå nok i dårlig administration fra foreningens side.

I 1940 optog man så forhandlinger om salget, og efter flere stormfulde møder blev det den 3. maj 1941 på en ekstraordinær generalforsamling - med halvfjerds stemmer for og fire imod - besluttet at sælge Købmandshuset for 110.000 kroner. En af grundlæggernes af fagfolk meget roste ideer, forsamlings- og "nærbutik"-hus gled hermed foreningen af hænde. Men man må nok undskylde medlemmerne. Det har sikkert efter de hårde 30'ere og i begyndelsen af krigen været svært at tro på bedre tider.

Grøntforretningen mod Hartmanns Allé blev ombygget til beboelse og viktualiebutikken til vaskeri. Kort efter salget blev der omdelt en skrivelse til medlemmerne om, at de kunne afhente deres kontante andel af salget hos formanden, Thomas Thoms på Overbyes Allé 9, den 30. maj mellem klokken nitten og enogtyve. Udbetalingen ville blive overværet af den samlede bestyrelsen. Udbetalingen var på 20.000 kroner, dvs. at der blev to hundred kroner til hvert medlem!

Grøntforretningen mod Hartmanns Allé, 1919

H.P. Overbyes Allé, Valby.

Overbyes Allé, cirka 1914 - stadig grusvej

Krigstiden

Krigens skygger begyndte så småt at mærkes i foreningen. Bestyrelsen udsendte en skrivelse om, at ved eventuel alarmering henvistes foreningens beboere til tilflugtsrummet i Timotheuskirkens krypt. Nogle medlemmer med kælder stillede disse til rådighed for naboer. Samtidig blev alle allétræerne forsynet med et bredt hvidt, malet bælte, således at de var synlige i mørket, da belysningen på vejene var nedsat grundet mørkelægningen.

I vinteren 1941-42 var der voldsomme snefald, og foreningens sneplov, der også efter salget af Købmandshuset blev opbevaret dér, kom på store opgaver, og skraldemandens heste måtte stadig lægge kræfter til. Den strenge vinter satte også sit præg på foreningsregnskabet i form af store udgifter til optøning og rørreparationer, da mange stikledninger frøs. Hovedvandleddet i Hartmanns Allé sprang også og forårsagede skader i vejen, men foreningen undgik de store udgifter, da vandværket gik ind på at bekoste reparationen. Den megen frost og tø tog også hårdt på vejene, især da det ikke var muligt at skaffe tilstrækkeligt med materialer til reparationer.

Endnu en ting førte den strenge vinter med sig: En stor del af foreningens arkiv, der befandt sig på Købmandshusets loft, blev stjålet og er sikkert havnet i en kasselovn på grund af brændselsmangel.

De af medlemmerne, der havde haver ud mod banen, fik nu også de tyske soldater på nærmeste hold, idet der kom sabotagevagter på banen, efter at jernbanesabotagen var taget til over hele landet.

I 1943 blev generalforsamlingen den 27. januar i Rossini ikke til noget. Der kom kun fire medlemmer til mødet, inden det engelske flyangreb om aftenen og den deraf følgende luftalarm med udgangsforbud. Målet for angrebet var B&Ws afdeling i Strandgade, som udbrændte. Mødet blev i stedet afholdt den 4. februar i Timotheushjemmet i Traps Allé som en venlighed fra hjemmets side, således at alle kunne nå hjem i tilfælde af alarm.

Under folkestrejken 30. juni-4. juli blev der lukket for vandet i tre dage og man måtte klare sig bedst muligt - låne hos hinanden. Strømmen var afbrudt fra den 30. om aftenen til søndag den 2. juli. Også gasforsyningen gik det ud over. Der blev dog ikke lukket helt, men trykket blev sat ned, så det kun lige netop var muligt at bruge apparaterne. Timotheushjemmet hjalp i disse dage flere medlemmer med vand og mad.

Tiden blev mere og mere alvorlig, og den 30. september 1944 indkaldte bestyrelsen til møde i Timotheuskirkens krypt. Emnet var medlemmernes stilling og sikkerhed ved et luftangreb på København. Det var nemlig kommet bestyrelsen for øre, at man ikke kunne vente nogen som helst hjælp fra de offentlige korps i en sådan situation.

Formanden gjorde rede for sagen, idet han igen henviste til, at villakvarterer ikke kunne forvente hjælp. Den stadig mere tilspidsede situation gjorde spørgsmålet om oprettelse af en sanitetskolonnie og to brand- og udrykningskolonner aktuelt samt - efter begivenhederne den 19. september hvor politiet blev arresteret - også et vagtværn. Efter nogen debat fik bestyrelsen mandat til at arbejde videre og derefter indkaldte til et nyt møde. Dette blev afholdt i 7. oktober i krypten med deltagelse af cirka et hundred og tyve mennesker. Hovedtaleren var en assistent for Københavns Luftværnsforening, som holdt et foredrag om luftkrigsfarer og de forholdsregler, man kunne træffe imod dem. Herefter opfordrede Thomas Thoms folk til at indtegne sig til kolonnen. Resultatet blev, at enoghalvtreds personer meldte sig til de to påtænkte kolonner. Vagtværnet blev opgivet.

Det på forhånd indkøbte materiel var udstillet på mødet. Der var bærer, bæreseler, håndsprøjter, økser, skovle, koben, brækstænger, hakker, svabere, hjelme samt forbindssager. Der var indkøbt for 1.536,- kroner. (Kontingentet var i 1944 på tyve kroner.) På mødet blev det endvidere oplyst, at man havde truffet aftale med Timotheuskirken og -hjemmet om at indrette skadestuer begge steder.

I november var alt i orden. To brandkolonner og to sanitetskolonner var oprettet og godkendt af luftværnschefen for København, og der udsendtes straks meddelelse til medlemmerne om retningslinjerne. Kort efter demonstrerede en til beboernes orientering indkaldt brandmand, hvorledes man kunne slukke små

brande og brandbomber. Det foregik på spidsen ved plejehjemmet. Da han efter endt demonstration spurgte, om nogen havde yderligere spørgsmål, var det eneste: "Hvordan slukker man et juletræ?" Det siges, at han tog det pænt.

I begyndelsen af 45 var der igen problemer med snerydningen på grund af store snemængder. Det havde været svært at få hestene hertil fra Hvidovre, hvor de var opstaldet. Også fyringen begyndte at volde besvær. Efter de fire år med våde tørv havde mange huse løbesod. Der blev talt om et fælles tilbud på reparation, men det blev ikke til noget. Dagrenovationen havde også givet problemer. Det kneb med at få fjernet de store mængder, blandt fordi tørvefyringen gav meget affald.

Starten af 45 bragte også de ufredelige tider ind på foreningens område, idet der fandt en likvidering sted på hjørnet af Traps Allé og Chr. Bergs Allé.

Så kom den 4. maj med befrielsen og fest i alleerne. Samme aften var der bazar i Timotheuskirken. Den blev straks afbrudt og FDFs orkester, der var til stede, gik ud på vejene med faner i spidsen og spillede de nationale sange. Mange fra VOB deltog heri.

I løbet af sommeren afholdtes en lille havefest for medlemmerne af de fire kolonner som tak for deres beredvillighed. Der var godt fremmøde. Samtidig blev det i samråd med luftværnsmyndighederne besluttet at vente med at afhente det indkøbte materiel. Dette havde for en række genstandes vedkommende været udlånt til modstandsbevægelsen, men det meste var kommet retur efter den 5. maj. De indkøbte medicinalvarer blev senere givet til Timotheushjemmet - resten af materiellet lå endnu i 80'erne på kirkeloftet, men er nu overgået til Valby Lokalhistoriske Selskab og Arkiv.

Den nyere tid

Den første generalforsamling efter befrielsen afholdtes den 30. januar 1946 og havde stor tilslutning i forhold til tidligere. Den afvikledes atter i Rossini på Gl. Jernbanevej.

Et punkt på dette møde var oprettelsen af et vejfond, da man i årets løb ville få indbetalt 21.000 kroner af VOBs indestående i Købmandshuset. Dette vejfond indgik i de årlige reparationer af vejene og blev endeligt opbrugt i midten af halvårerne, uden at der var sket de store forbedringer af vejenes tilstand.

Et andet punkt var fældning af træerne i Traps Allé og muligvis i Hartmanns Allé. Det punkt gav heftig diskussion men blev sat til afstemning og vedtaget; dog skulle der nyplantes. I løbet af foråret blev træerne fældet i Traps Allé, men heldigvis blev der nyplantet året efter. Man havde nu også fået de 21.000 kroner udbetalt, og der var indkøbt for 10.000 kroner 3 1/2% obligationer. Andre 10.000 kroner var det via personligt bekendtskab i Sparekassen for København og Omegns Valby-afdeling lykkedes at få anbragt dér. Bankerne var på dette tids

punkt ellers ikke meget for at tage indskud til forrentning, grundet de mange "sorte" penge, der var i omløb efter krigen.

I løbet af 1947 havde et udvalg, udpeget af generalforsamlingen, undersøgt stemningen for at festligholde VOBs halvtredsårsdag. Der var i de trange tider ikke den store begejstring for sagen. Men bestyrelsen besluttede alligevel at fejre dagen i forbindelse med den årlige generalforsamling, og der blev reserveret lokaler i "Slotsgården" i Frederiksberg Have på Pile Allé - det tidligere Josty.

Generalforsamlingen afholdtes den 29. januar 48, og de femoghalvtreds medlemmer, som for én gangs skyld havde tilladelse til at medbringe ægtefæller - om end uden stemmeret - blev budt hjertelig velkommen af formand Thomas Thoms. Først afvikledes den ordinære generalforsamling, og derefter gik man ind til de længselsfuldt ventende ægtefæller ved festbordene. De seksoghalvfems deltagere bænkedes sig ved borde, der var pyntet med dannebrogssflag og halvtreds hvide lys, skænket af et medlem. Thomas Thoms bød endnu en gang velkommen og især til de gamle medlemmer fra starten, som var mødt op. Han bad alle mindes de mænd, der halvtreds år tidligere havde lagt grunden til VOB. Derefter nød man de fire stykker smørrebrød med øl og snaps (hver deltager havde otte dage forinden måttet aflevere rationeringsmærker for tres gram rugbrød og femogtyve gram margarine). Efter spisningen holdt formanden et causeri om foreningens historie og mindedes, hvad der var sket i de forskellige formænds tid. Derefter blev pionererne hyldet i sang og damerne i taler! Ved kaffen og de fine småkager tog foreningens kasserer, B. Saul, ordet og skildrede dagliglivet i VOB i en munter rimitale. Efter endnu flere taler afsluttede operasangerinde Dagmar Schou fra Hartmanns Allé 59 aftenen med solosang, og ved trogtyve-tiden drog alle hjem til alleerne.

Selve halvtredsårsdagen den 16. februar gled forbi uden videre festligheder. Thomas Thoms udtalte sin skuffelse på bestyrelsesmødet den 20. februar over, at så få medlemmer havde markeret dagen med flagning.

Ellers var der de sædvanlige ting på programmet på bestyrelsesmøderne i løbet af 48: de evigt tilbagevendende reparationer af vejene og beskæring af allétræerne, der var blevet alt for store. Den tanke at fælde træerne kom dog også på bane, men blev forkastet. Problemet med de parkerede biler begyndte igen at dukke op, og røster slog til lyd for, at de skulle formenes adgang til parkering, da deres oliedryp ødelagde vejene. Ligeledes påtaltes det, at et medlem i længere tid havde et automobil stående i haven til reparation. Formanden gav gentagne gange udtryk for vanskelighederne med at opretholde god orden med den herskende mentalitet blandt trafikanterne på foreningens vej.

I 1950 blev der i forbindelse med udvidelsen af Valby Station eksproprieret af grundene i Hartmanns Allé 1, 3, 5 og 7. Noget af erstatningen blev udbetalt rimelig hurtigt, men resten først i 1954.

Men det tilbagevendende i disse år var økonomien, og i 50 enedes man om at sætte kontingentet op til firs kroner, da man var ved at udhule vejfondet.

Ved generalforsamlingen i 51 blev de nye, reviderede servitutbestemmelser vedtaget med henblik på at opretholde kvarterets karakter fremover. Ligeledes blev der fremsat spørgsmål om, hvorvidt der kunne indvælges mænd i bestyrelsen, hvis skødeindehaveren var hustruen. Der blev ikke taget stilling.

Igen i 52 var der tale om at oprette et villaværn, og næstformanden stillede sig i spidsen for oprettelsen. Samme år blev det besluttet at ophugge sneploven, da det efterhånden ikke var muligt at skaffe "hestekræfter". Skraldemanden var gået over til bil! Der blev atter rejst forslag om at fælde træerne i Hartmanns Allé og Chr. Bergs Allé, da disse nu kunne fjernes uden udgifter for VOB.

På samme tid blev der ytret ønske om at kunne invitere hustruer med til næste generalforsamling - og dette blev herefter en fast tradition. Endvidere blev der udtalt ønske om, at de mænd, hvis hustruer havde skødet på huset, ikke skulle være nødt til at stille med fuldmagt. Denne sag måtte dog vente på sin afgørelse.

På generalforsamlingen i Rossini den 29. januar 1953 fik villaværnet igen et par ord med på vejen, idet formanden udtrykte ønske om, at medlemmer meldte sig. Derefter var der igen debat om vejene og vejtræerne. Fortovenes tilstand fik en lang svada med hensyn til beboernes manglende energi til at holde deres buske og træer inden for hegnet. Det blev så endelig besluttet at fælde træerne i Hartmanns Allé, da man havde fået tilladelse fra stadsgartneren - mod nyplantning. Dette skete dog først tredive år senere - og efter en lang strid i foreningen.

På generalforsamlingen i 54 mødte seksogtredive medlemmer og heraf var fem kvinder, som det så smukt fremhæves i referatet. Træerne i Hartmanns Allé var atter på dagsordenen, og det blev atter besluttet, at de skulle væk, men at der skulle genplantes. Køb af traktor med kost og skraber blev foreslået men nedstemt, da flere mente, at det ville påføre vejene et unødigt hårdt slid samt at snerydning var mangelfuld med en sådan maskine.

*De store træer fældes i
Hartmanns Allé, 1955*

Træfældningen blev sat i værk i januar 55, efter at foreningen havde modtaget syv hundred kroner, men ophørte, da savskæreren der havde købt træerne af træhandler Boysen konstaterede, at træerne var ubrugelige til hans formål. De lå derefter og flød på vejene i lang tid. De skulle have været brugt til tommestokke. Sagen med Boysen gik til sagfører, og i april måned betalt man tusind kroner for at få fjernet resten af træerne! Samtidig besluttede en ekstraordinær generalforsamling at tage en kassekredit på 16.000 kroner til en samlet reparation af vejene. Det medførte en kontingentforhøjelse på tredive kroner - til et hundred og tredive kroner årligt.

På mødet i 1955 i Valby Kulturcenter omtalte formanden vejarbejdet, som ikke havde været tilfredsstillende, men ville blive gennemgået i løbet af foråret. Sagen mod træhandler Boysen blev vundet efter flere retssager, og foreningen fik de krævede penge. Og det blev vedtaget at vente med nyplantningerne i Hartmanns Allé, til det blev krævet af stadsgartneren!

Der var i halvtredserne opstået tvivl i foreningen om husene var to- eller trefamiliers. Men efter at der havde været en retssag om ét hus, Hartmanns Allé 7, var det blevet fastslået, at det var tofamilershuse. Tvivlen var opstået, fordi flere udlejede anden sal til hele familier grundet bolignøden. Enkelte huse var dog stadig registreret som trefamilershuse på grund af deres specielle indretning.

Sankthans aften 1956 blev bålet på spidsen ved Traps og Hartmanns Allé fjernet på politiets foranledning - og det var afslutningen på *den* tradition.

Disse år var vidne til en ny tvist foreningen og grundejere imellem, idet de fire ejere ved stien Traps Allé-Overbyes Allé af generalforsamlingen havde fået pålagt at renholde stien. Efter flere års diskussioner endte sagen med en tinglysning på de fire matrikler af renholdningspligten. Der var også i disse år forslag fremme om at indrette spidsen til legeplads, uden at det dog blev realiseret.

Fra sidste halvdel af halvtredserne ophørte foreningen med at udbetale honorar til bestyrelser - dog ydedes der dækning af mødeudgifterne - og sådan er det forblevet.

I 1960 afholdt foreningen for første gang generalforsamlingen i Timotheuskirkens krypt, da det gamle Rossini var blevet revet ned. Det største punkt på dagsordenen var - som sædvanlig - vejenes tilstand og renholdelse. Samme år blev der i øvrigt foretaget et eftersyn af luftværnsudstyret fra krigens tid, der endnu befandt sig på kirkeloftet. Dér blev det, som nævnt, opbevaret endnu en del år - i det østlige hjørne - efter at være registreret og mærket. VOB markerede i øvrigt kirkens halvtredsårs dag ved at skænke to hundred kroner i tilskud til et kirkeorgel.

I disse år stod et af foreningens medlemmer for arbejdet med kantstensopretning - men det skred kun langsomt fremad, og formanden Edgar Lausten

efterlyste hjælp - eventuelt fra pensionister.

Foreningen havde endnu en fælles ruforsikring, der netop i disse år havde sit største medlemstal: Firs huse med 282 ruder. Kontingentet var en krone pr. rude.

Husenes underjordiske rør og ledningsinstallationer viste begyndende tegn på ælde - med deraf følgende udgifter til reparationer. Belysningsvæsenet overtog i disse år ansvaret for vejbelysningen, og lovede snarlige forbedringer.

Op gennem tresserne var det evigt tilbagevendende tema renovering af fortove og veje og ønsket om at få fældet træerne i Overbyes Allé - og undgå nyplantning i Hartmanns Allé, trods påbud fra stadsgartneren. Selve vejrenoveringen medførte en stormfuld ekstraordinær generalforsamling i 64, der dog endte med at hele sagen - samt en kontingentforhøjelse fra kr. 195,- til kr. 300,- - blev stillet i bero. Først i 67 kom der omsider gang i arbejdet med renovering af flisebelægningen samt udlægning af asfalt i fortovets yderkant - og dermed udløstes kontingentstigningen til kr. 300,-. Arbejdet strakte sig over adskillige år.

I 72 lykkedes det omsider for formand Edgar Lausten, på grund af vejreparationerne, at få tilladelse til at fælde de omstridte lindetræer i Overbyes Allé - en sag han havde kæmpet for længe. Debatten på generalforsamlingen var langvarig og hård, men sluttede altså med et flertal for fældning, uden nyplantning.

Oliekrisen i 73 satte sit præg på hele området, idet halvdelen af gadebelysningen blev sat ud af funktion, men i foråret 74 var alt ved det gamle og alle kunne igen dreje op for hannerne.

På årets generalforsamling var hovedemnet endnu en gang vejtræerne. Nyplantning blev atter diskuteret, men opgivet. Men der blev oprettet en "forskønnelsesfond" på kr. 5000,-. Den fik dog tilsyneladende en kort levetid - for på det følgende års budget optræder posten ikke!

Igen i 76 spøjte vejtræerne, idet bestyrelsen stillede forslag om nyplantning - hvorefter formanden anbefalede generalforsamlingen at stemme imod!! Den meget livlige debat endte med nedsættelse af et udvalg, ligesom der blev nedsat et vej- og trafikudvalg. Sagen førte til afholdelse af en ekstraordinær generalforsamling, hvor dagsordenen gjaldt både bestyrelsen og hele træ-sagen - men alt forblev ved det gamle.

Generalforsamlingen udpegede i 77 et "festudvalg", men det skulle dog gå en del år, før der blev taget hul på afholdelse af fællesfester i foreningen.

Årene 78-79 blev præget af stor splittelse i VOB, forårsaget af en ny bestyrelse med Erland Kolding Nielsen i spidsen. Stridens æble var vejprojekterne - og manglen på samme. Den sag, der for alvor bragte sindene i kog hos en del medlemmer, var de tre "øer", der blev etableret som trafikdæmpere i Chr. Bergs Allé. Medlemmerne følte sig ikke godt nok orienteret om sagen, og desuden var selve etableringen blevet alt for bekostelig.

På et særdeles stormfuldt møde blev bestyrelsen væltet og en ny valgt, med Bente Frost, Hartmanns Allé 8, som formand. Den ny bestyrelse udarbejdede en ny plan for vejrenoveringen, men arbejdet kom ikke meget videre, inden også denne bestyrelse gik af.

Overbyes Allé cirka 1905. Nabogrunden er stadig mark.

Udsigt fra Timotheuskirken, cirka 1935. Valby Gasværk i baggrunden.

De seneste aktiviteter

Der blev i 81 så igen valgt ny bestyrelse - denne gang med Otto Pedersen, Hartmanns Allé 9, som formand. Der blev udarbejdet en ny plan for områdets veje og fortovenes renovering; arbejdet blev sat i gang i løbet af samme forår.

I juni måned s.å. fandt den første sommerudflugt sted: en tur rundt i Nordsjælland, hvor i øvrigt også en del beboere fra Timotheushjemmet deltog. Både det år og de følgende stillede Otto Pedersen sig gratis til rådighed som chauffør.

Den langvarige træ-sag var omsider afsluttet, og i 82 blev de første ti træer så plantet i Hartmanns Allé.

Årets skovtur gik til Knuthenborg Dyrepark og bød også på en tur med den lille lollandske veteranbane. Senere på året blev der for første gang afholdt andespil i Timotheuskirkens menighedssal.

Året igennem var der ført forhandlinger om Købmandshusets optagelse som stemmeberettiget medlem i VOB; dette blev endelig vedtaget i 83, og året efter blev Timotheushjemmet optaget.

Endnu en skovtur blev afholdt, denne gang til hovedlandet: Legoland og Givskud Dyrepark.

Træplantningen fortsattes med yderligere ti træer.

Otto Pedersen (i midten) slapper af ved den første gadefest, t.v. Gerda Nielsen, 1983

De tyske folkedansere, 1983

I august 83 løb foreningens første gadefest af stabelen. Det skete under "primitive" former, uden telt, men med et formidabelt godt vejr og med livlig deltagelse. Som en overraskelse optrådte en tysk folkedansertrup, der var på besøg i landet i anden anledning. Senere på året blev der igen afholdt andespil, men det sparsomme deltagerantal vidnede ikke om den store spillelidenskab hos foreningens medlemmer.

Året efter, altså i 84, genoptog man den fine, gamle tradition fra foreningens start, idet der blev arrangeret tøndeslagning på spidsen fastelavnssøndag. De første år var arrangementet udelukkende for børn, men de voksne krævede også snart at få lov at lege med, og festlighederne blev udvidet med endnu en tøn-

Fastelavn 1991

Cibrino optræder med sine rotter

af en noget sværere kaliber, så alle får prøvet kræfter, inden det traditionelle traktement: hjemmebagte boller samt slik/sodavand til børnene og kaffe/Gammel Dansk til de voksne. Alt tyder på, at fastelavnsfesten igen er blevet fast tradition med mange deltagere, selv om frosten ofte bider i næserne.

I 84 blev det vedtaget at anskaffe en traktor til kampen mod sneen på foreningens veje, og den kom på hårdt arbejde den følgende vinter - som oftest med Otto Pedersen i førerhuset. Det førte til, at der i 85 blev anskaffet endnu en (mindre) traktor, så også fortovene kunne ryddes maskinelt.

Foreningens skovtur gik dette år til Selsø Slot, og gadefesten senere på året blev gennemført til det afsluttende fyrværkeri, selv om den af og til var ved at skylle væk i regn og torden.

Ny kost på foreningstraktoren

*Trængsel på
loppetorvet, 1983*

*Trio med
foreningsange, 1984*

*Bent Lyloff
underholder, 1985*

*Foreningens
troldmand og frue,
Ingvard og Gerda Nielsen,
tryller for børn og voksne*

Generalforsamling i Timotheuskirkens krypt, 1988

Samme år blev der oprettet et ledningsfond for at afhjælpe nedbrud af de gamle fællesinstallationer ind til husene.

I 86 blev skovturen forlagt til det udenlandske i form af en tur til Kullen og rododendronparken på Sofiero. Tidligere på året havde VOBs medlemmer haft mulighed for at besøge det gamle bryggermuseum på Gl. Carlsberg - og smage på den nyere produktion fra det hæderkronede foretagende.

Der blev i løbet af foråret bygget et hus til de to traktorer. Det blev af Hans-Jørgen Lykkeboe konstrueret således, at det naturligt kunne indgå i og være centrum ved afholdelse af gade- og fastelavnstesterne.

Generalforsamlingen 87 vedtog så det store vejprojekt til cirka en halv million kroner. Projektet indebar helt ny vejbelægning - den første i tres år - og blev igangsat i løbet

Traktorhuset under bygning, 1986

af samme sommer. I forbindelse hermed blev de gamle brostenovergange fra jord- og grusvejenes tid frilagt. Efter vejprojektets godkendelse trådte Otto Pedersen tilbage som formand: han havde nået sit mål. Som ny formand valgtes Hans-Jørgen Lykkeboe, Hartmanns Allé 26.

Den nye vejbelægning fuldført, 1987

Vejrenoveringen var uden tvivl det største fællesprojekt, VOB påtog sig, efter de nye kloakker og indlæggelse af toiletter i årene 1923-24.

De af foreningens medlemmer, der boede langs banen, havde i disse år et problem med DSB, der havde opført støjskærme på banens sydside, så mange beboere på Hartmanns Allé fik dobbelt "glæde" af larmen. Desværre løb DSB tør for penge, og foreningen måtte leve med generne til engang i halvfemsere.

Foreningens halvfemsårs jubilæum blev markeret den 16. februar 88 med en reception hos formanden om eftermiddagen. Cirka tres af medlemmerne deltog sammen med repræsentanter fra naboforeninger og andre fra Valby. Dagen sluttede klokken halv otte med fyrværkeri på festpladsen for omkring hundred mennesker.

Årets skovtur gik til herregårdene Borreby og Gavnø. Gadefesten bar præg af jubilæumsåret, idet Valby Musikanterne spillede op til dans, inden det hele blev rundet af med et ekstra flot fyrværkeri.

Skovtur til Legoland, 1983

I disse år begyndte fjernvarmeinstallationen at rykke nærmere. Der blev informeret via skrivelser og afholdt møder herom, ligesom hybridnet også blev diskuteret; det sidste havde dog i første omgang ikke den fornødne tilslutning, mens holdningen til fjernvarme på et medlemsmøde i 89 var mere positivt afventende.

Endnu en gang drog foreningen på skovtur, denne gang til godset Gisselfeldt og Roskilde Vikingemuseum - og ved gadefesten var årets overraskelse et besøg af "Rottekongen" Cibrino.

Nyplantningen af allétræerne blev fuldført i foråret 1990, således at kvarteret nu igen havde fået sit oprindelige udseende tilbage - og allénavnene igen kom til at passe.

I erkendelse af, at busture - trods gratis chauffør - var blevet for dyre, gik årets skovtur til fods/i bil/på cykel til Frederiksberg Have, hvor der blev inviteret på rotur på kanalerne og budt på champagne, inden folk lejrede sig i græsset med madkurven i det herlige sommervejr. Det viste sig senere at blive foreningens sidste fælles skovtur.

Tilslutningen til fjernvarmen nærmer sig nu de halvtreds procent, flere sluttede sig til i anden ombæring, så sent på året gik belyningsvæsenet i gang med opgravningen, og trods den strenge vinter var arbejdet fuldført i april, og en ny vejbelægning var på plads i september.

Fjernvarmen rykker ind, 1991

Årets gadefest havde et meget flot og festligt indslag i form af et svensk musikkorps, der gik i parade og musicerede for deltagerne - et arrangement Bent Lyloff, Hartmanns Allé 10, havde sat i værk med stor succes.

Svensk musikkorps underholder, 1991

Af større sager havde generalforsamlingen 92 et forslag fra bestyrelsen om en bevarende lokalplan for området. Der blev efter en langvarig debat nedsat et udvalg, der skulle forelægge de videre planer på et senere møde. Dette blev afholdt som ekstraordinær generalforsamlingen i november s.å. Til mødet var der indkaldt en sagkyndig, der gjorde glimrende rede for en lokalplans konsekvenser. Den efterfølgende debat var ophedet og langvarig, men forslaget blev vedtaget med et meget knebent flertal. Da det imidlertid fra bestyrelsens side inden afstemningen var blevet slået fast, at man kun burde gennemføre en lokalplan, hvis en overvældende majoritet stemte for, blev forslaget betragtet som faldet. (I mellemtiden har vore to naboforeninger, Den hvide Byggeforening og Lyset, fået ført deres lokalplaner igennem. VOB har muligvis været for tidligt ude med forslaget).

1993 forløb med de sædvanlige foreningsaktiviteter - og det blev konstateret, at det store lån til vejrenoveringen nu var ude af verden. VOB var igen gældfri.

*Huse bevaret uden
ændringer mod gaden.
Hartmanns Allé 45-47*

*Fint restaureret hus.
Hartmanns Allé 21*

*To af de aktive bag gadefester og
fastelavn, Lone Lykkeboe og Inger
Andersen, tager sig en pause*

*"Sømandstrioen".
Gadefesten 1997*

Den lille traktor havde efter flere reparationer for alvor givet op, og den blev solgt til reservedele.

Årets generalforsamling besluttede at fejre hundredårsdagen i 98, og der blev afsat et beløb til festlighedernes afholdelse.

Vinteren 94 bød på hårdt arbejde for vores traktor, og den brød sammen i den allerværste sneperiode.

Hybridnet-spørgsmålet dukkede atter på generalforsamlingen. Der blev taget kontakt med KTAS med henblik på frivillig tilslutning, og der blev efterfølgende uddelt informationsmateriale.

Bent Lyloff havde igen været aktiv med overraskelser til gadefesten, idet han havde overtalt et japansk amatørorkester, der optrådte i Tivoli, til at lægge vejen over Valby, hvor de gav et meget inspireret musikalsk show, der høstede stort bifald. Deres honorar: fadøl og grillpølser!!

For foreningens historie skete der denne sommer det glædelige, at en del arkivalier fra de tidlige år dukkede op, idet et medlem fandt dem stuvet ind i skunken på sit nyerhvervede hus. Her havde de ligget i cirka femten år, fra en tidligere formand, Erland Kolding Niensens tid. De har været til uvurderlig hjælp ved udarbejdelsen af dette skrift.

1995 var et stille år i foreningsmæssig sammenhæng. Tøndeslagningen gennemførtes i bidende kulde, og Otto Pedersen kørte med traktoren nat og dag, trods de maskinelle vanskeligheder.

For første gang, siden starten i 1983, måtte festudvalget aflyse en gadefest på grund af privat arbejdspress.

Foreningens gamle Ford Ferguson kunne i løbet af 96 ikke mere. Den blev solgt efter lang og tro tjeneste, og en ny, større - Ford 2000 - blev anskaffet efter mange besigtigelser og kompetent vejledning fra Otto Pedersen.

Hvad hybridnettet angik erklærede KTAS sig tilfreds med en tilslutning på tredive procent - og arbejdet gik i gang året efter.

Fremmet af de økologiske tanker anskaffede foreningen sig en gas-ukrudtsbrænder til hjælp i forsøget på at renholde kantstenene og dermed udskyde udgifter til renovering.

På generalforsamlingen i 97 blev der forelagt et revideret udkast af planen fra 96 til en festplads ved traktorhuset. Forslaget gav anledning til en længerevarende debat, der dog mandede ud i en gennemførelse af planen under forudsæt-

Otto Pedersen med foreningens nye traktor

ning af, at de nødvendige tilladelser blev opnået. Generalforsamlingen var en af de mere stormfulde og mødet trak ud til efter midnat. Sagen gav anledning til, at ti medlemmer krævede en ekstraordinær generalforsamling, der dog af praktiske grunde blev udsat til efter sommerferien. Her blev der givet støtte til planerne for hundredårsdagen og den nye festplads.

Gadefesten var begunstiget af et herligt sommervejr, og årets musikalske underholdning, en farverig "sømandstrio", satte yderligere stemningen i vejret.

Sidst på året, efter at festpladsprojektet var blevet revideret, blev der skrevet aftale med en entreprenør, der iværksætter arbejdet i foråret 98, så efter alt at dømme vil foreningen til sommerens gadefest igen have et samlingssted, hvor det gamle anlæg lå, og dermed har foreningen - i det små - fået genskabt en af de grundlæggende og smukke ideer ved bebyggelsen.

Og der vil igen kunne flages på foreningens samlingspunkt, festpladsen, idet Carlsbergs Mindelegat for Brygger Jacobsen generøst har doneret en flagstang til det nye anlæg som en hyldest til de Carlsberg-arbejdere, der var med til at grundlægge VOB.

*Plejehjemmet inden
udbygningen. 1959*

*Bestyrelsen i
jubilæumsåret.*

Fra venstre: Claus Lorentzen, Esther Jørgensen, Therese Licht Nielsen, Hans-Jørgen Lykkeboe. På gulvet, f.v. Ole Pedersen, Bent Olsen, Hans-Otto Lindgreen.

Foreningens jordareals historie

Det den 16. august 1899 af foreningen indkøbte stykke jord, matrikel 3 af Valby, tilhørte i sin tid gård nr. 9 i Valby landsby. Gården lå tæt sammen med nr. 11, hvor nu Valborg Allé og Sylviavej er anlagt. Gården stammede fra genopbygningen af landsbyen efter at svenskekrigen i 1658-60 havde lagt Valby øde. Den svenske hær havde brutalt revet gårdene ned og brugt tømmeret og andre materialer fra Valbys gårde, huse og kroen til deres egne vinterkvarterer og skanser.

Gården blev genopbygget af to brødre, Steffen og Niels Rasmussen, som havde arvet den efter deres far, der blev dræbt i forbindelse med svenskernes belejring.

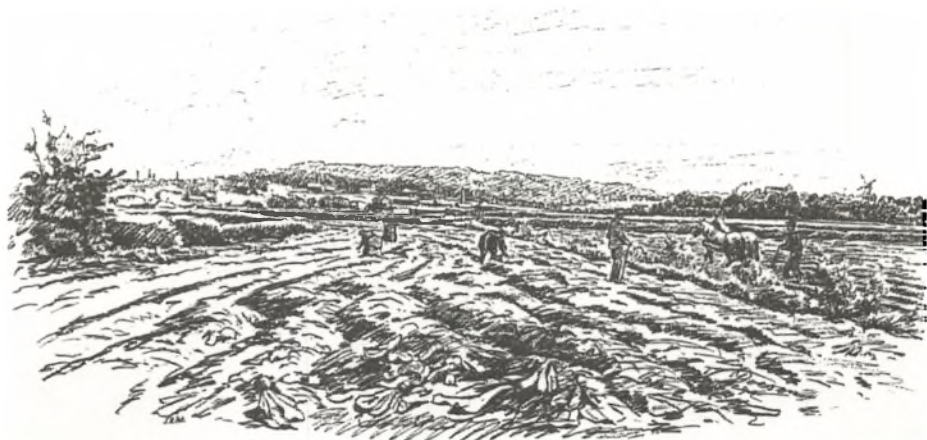
Efter at gården havde været på flere ejeres hænder, blev den i 1880 solgt af gårdejer Ole Nielsen til paraplyfabrikant Johannes Hoffmann fra København. Hoffmann havde sankthans dag 1878 købt nabogården, nr. 11, matrikel 4, som lystejeendom. Gården fik navnet Sct. Hans Minde efter købsdagen. Han manglede imidlertid nu plads under sommeropholdet, da forpagteren jo skulle bo på gården. Om vinteren boede Hoffmann i København, men på den tid, og også tidligere, var Valby virkelig "in" som sommeropholdssted for det københavnske borgerskab. Gården blev dog hurtigt for lille til paraplyfabrikantens selskabelighed og voksende familie. Derfor påbegyndte Hoffmann i 1881 byggeriet af en stor villa på sin jord for enden af Valby Langgade, ved Gåsebækken.

Byggeriet blev kommenteret i Valby Ugeavis den 12. juni 1881: "Det maa meget beklages, at Hr. Paraplyfabrikant Hoffmann har bygget sin store nye Gaard lige for Enden af Valby Langgade. Vi tro gerne, at Han ikke har tænkt over, at Han fuldstændig spærrede den smukke, fri og landlige Udsigt, som man havde, naar man saa ned ned ad Hovedgaden mod Vest, men sikkert er det, at der ved Gaardens Opførelse er gjort et meget beklageligt Skaar i Byens Skønhed. Skulle den engang falde som Offer for den Ildebrandsepidemi, som i mange Aar har huseret i Valby, anmodes han om at tage Hensynet til Udsigten med i Betragtning."

Da der så sker en brandkatastrofe i Valby natten mellem den 1. og 2. juli 1883, er det dog ikke Hoffmanns nye gård, men derimod hans to gårde i landsbyen, sammen med to tæt ved liggende gårde, der udbrænder. Branden var påsat af den flere gange tidligere straffede Jens Nielsen, der otte dage forinden var undsluppet fra Holbæk Arrest.

Jens Nielsen fortalte senere under politiafhøringen, at han havde håbet, at han i ly af branden og den deraf følgende forvirring kunne stjæle så mange penge, at han kunne emigrere til USA, hvortil han tidligere havde været forvist. Han hjalp da også med at bjærge indbo ud af de brændende gårde, men fik ikke held til at tilvende sig de ønskede penge.

Jens Nielsen blev fanget 4. juli i Hvidovre, hvor han igen havde påsat en gårdbrand - i samme hensigt som i Valby. Han havnede i Horsens Tugthus, hvor han ti år senere, efter flere voldelige overfald på sine vogtere, blev dømt til døden og halshugget - i øvrigt som den sidste her i landet.

Udsigt over Hoffmans jorder, 1892

Fabrikant Hoffmann omdannede efter de to gårdbrande nu sin villa til landbrugsdrift med udbygninger - det nye Sct. Hans Minde.

Gården var på det tidspunkt på cirka 98 tønder agerjord og eng. Da Hoffmann døde i 1896, overtog sønnen, August Hoffmann, driften, men kort tid efter påbegyndte enkefru Hoffmann udstykningen af gårdens jorder, hvilket gav grundlæggerne af VOB mulighed for at virkeliggøre deres planer om de hundred hjem i lyse og sunde omgivelser.

Da jorden var solgt fra, blev villaen senere omdannet til ældrehjem for katolikker under Hedvigstøstrenes bestyrelse. I den forbindelse blev gårdens navn ændret til Hoffmannsminde.

I vor tid er villaen overgået til privatskole, idet Freinetskolen har overtaget bygningen. Udbygningerne anvendes til mindre erhvervsformål.

Haverne

Haverne blev der straks fra starten gjort meget ud af. Således blev de for en stor del tilplantet med frugttræer, leveret som prøver fra Landbohøjskolen.

Mod vejen var alle haver forsynet med et stakit, ligesom flagstang var noget næsten alle havde i forhaven. Der blev der flaget hver søndag.

Desuden blev der meget hurtigt anlagt lysthuse i haverne, ja flere steder sågar to. I det hele taget opførtes der hurtigt mange små tilbygninger til udhusene samt selvstændige skure på grundene. Alt dette fremgår tydeligt af matrikelkortet fra 1910.

Den 1. juni 1910 foretog foreningen en optælling af de på de hundred grunde værende udhuse og lignende, der var kommet til siden bebyggelsens start. Der viste sig at være:

1. 47 åbne og 5 lukkede lysthuse
2. 57 høns- eller redskabshuse
3. 8 åbne skure, alle under 8 kvadratmeter.

Lysthus. Traps Allé 2, 1989

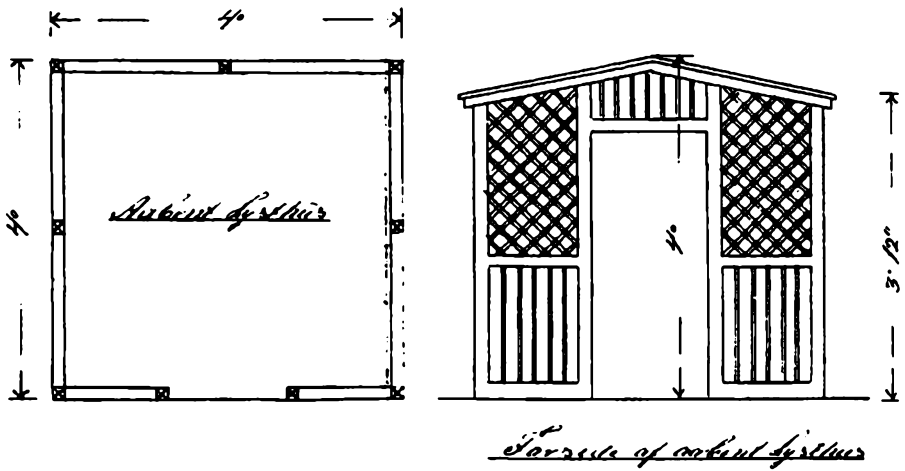
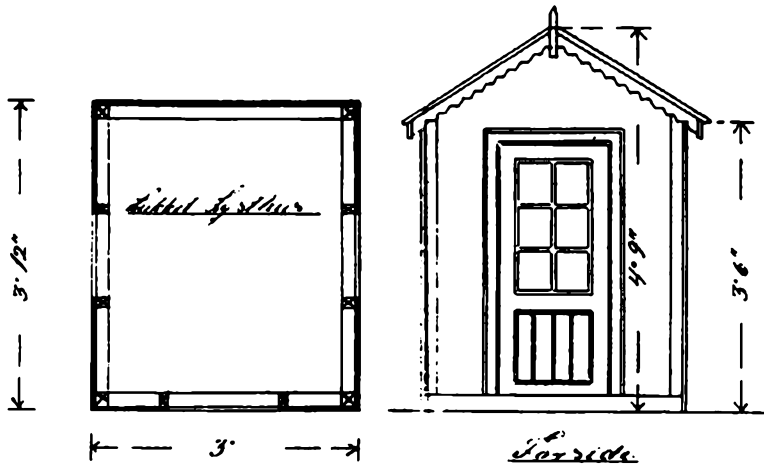

Lysthus. Hartmanns Allé, 1994

Grunden til optællingen var, at man ønskede en fælles bygningsattest for alt det tilkomne i foreningen. Den kom også den 18. juni 1910 til formanden, overpostbud Jørgen Hansen, dog med det forbehold, at “de nedbrydes naar Bygningskommissionen maatte forlange det”. I oktober s.å. fik nogle medlemmer desuden tilladelse fra DSB til at bibeholde lysthuse med tagfald mod “den ældre Godsbane”. Den nye bane mod Roskilde var jo ikke taget i brug endnu.

Blandt tilbygningerne var der naturligvis mange hønseshuse, da hønseshold var et billigt supplement til husholdningen. Nogle medlemmer solgte tilmed æg til de naboer, der ikke ville have besvær med husdyr. Der var for eksempel stort hønseshold på Hartmanns Allé 26. Så der har været en livlig galen i kvarteret, når solen stod op.

Andre gjorde meget ud af kunstneriske anlæg af haven med runde bede og buksbomkransede gange samt læpladser af klippede hække. Mange husker endnu haven i Hartmanns Allé 16, der var lavet som en kopi af haven ved æresboligen ved Carlsberg. Gartner Palm havde været med ved anlæggelsen på Carlsberg og havde genskabt den hjemme “en miniature”.

Vejene

Foreningens veje var i de første mange år kun anlagt som grusveje. Fortovene var også kun grusbelagte, og rendestenene blot lige markeret med brosten. Der var fem steder på vejene nedlagt overgange i brosten, så man kunne komme nogenlunde tørskoet over gaden, når den var opkørt af regn og slud.

Tre af stederne ses stadig tydeligt: Ud for Hartmanns Allé 47 og 33 samt i Traps Allé ud for Købmandshuset. Ud for Hartmanns Allé 65 var der i de første år opstillet en svingbom for at begrænse gennemkørslen. Den blev senere hen krævet fjernet.

De første år var der heller ikke gadebelysning. På Valby Langgades sidste stykke, fra smeden i Valby Langgade (cirka ud for Beatevej), hvor den sidste lygte stod, ud til vore veje måtte man famle sig frem med en petroleumsluchte i hånden, eller man kunne tage en drosche, men der forlangtes ekstra for at køre så afsides! Senere, i 1904, kom der gaslygter herud, de stod til cirka 1920, da elektriciteten rykkede ind.

Kort efter vejenes anlæggelse blev der plantet træer, således at vejene virkelig med rette bar navn og fik præg af alleer. Dog plantede man i starten alt for mange, og cirka tyve år senere, i 1924, fjernede man halvdelen. Samtidig med træplantningen skabte man det store anlæg på spidsen foran forsamlingshuset. Det blev meget flot anlagt med stakit omkring, symmetrisk opbygget med plæner og gange, forskellige træer og et stort bed med silkepæoner.

Der var adgang til anlægget gennem en låge i Traps Allé og foran Købmandshuset. Den blev dog senere låst (det var ikke legeplads for de mange børn!).

Den store rødbøg foran plejehjemmet er i dag den sidste rest af anlægget.

Handel i alleerne var meget udbredt fra starten af foreningen og til op i halvtredserne. Højdepunktet var nok fra 1910 til sidst i trediverne. Udpræget var det fødevarer, der blev tilbudt. For det første var der langt til konkurrerende forretninger, og dernæst var så godt som alle husmødre hjemme hele dagen dengang.

Først kom mælkevognen og de mange mælkedrenge. Der kom tre selskaber, "Enigheden", "Trifolium" og DFM, "Det forenede Mælkekompani". Endelig kom "mælkebonden", en af omegnens bønder, der kun solgte mælk i løs vægt. Nogle beboere hentede dog selv mælk på Lyshøjgård på den anden side af banen.

Typisk mejerivogn, 1906

I løbet af ugen kom der grønthandler, fiskemand, brændehandler, sandmand, smør- og margarinemand. De fleste af de handlende kørte rundt i gaderne og falbød råbende deres varer: "sild-er-godt, sild-er-godt", "brænde, tørt og godt brænde i sække" osv. Hvad der specielt blev solgt meget af fra vognene var de små ruller med brænde til komfurerne i køkkenerne.

Andre - som smørmanden og sandmanden - havde faste holdepladser. Sandmanden (Sunder-Jensen boende i Annexstræde) var for øvrigt den af de handlende, der holdt længst ud. Efter hans død overtog "sandkonen" og hendes døtre ruten og kørte indtil cirka 1950. Sandet blev blandt andet brugt til at blande i brun sæbe til at skure gulve med, samt til spytbakkerne og diverse husdyr.

Ud over disse handlende i vogn kom mange bærende med en kurv på armen, eller på cykel. Børstemanden med hjemmelavede børster af alle slags, klinkere, skærslippere, folk med blandede sager: postkort, barberblade, kamme, snørebånd etc. I mange år kom der også en invalid med sæbe i to kurve over skuldrene. Børnene var bange for ham, når han slæbte sig gennem gaderne. I sæsonen kom der også en "blomkålskone", råbende "blomkål, blomkål - halvtreds øre pr. hoved".

Samtidig kom der også jævnlige handlende (klunsere) på trehjulede ladcykler, der mens de råbte "gammelt jern og klude købes" opkøbte, hvad folk havde af gamle klude, metaller osv. Alt blev nøje vejjet på den medbragte vægt.

En kær gæst for børnene var også lirekassemanden.

Af anden art trafik var de hestetrukne skraldevogne. I starten kom de to gange om ugen, senere kun én.

Op til 1925 kom om natten de såkaldte chokoladevogne, nemlig latrinvognene der tømte tønderne fra udhusene. Dette ophørte naturligvis med indretningen af toiletter i 1924.

*Skraldemanden
efter endt
gerning i
foreningen*

Allénavnene

Hvorfor det blev disse mænd, der lagde navne til vore alleer, vides ikke med sikkerhed. Arkitekt Julius Bagger har muligvis medvirket, idet Chr. Berg og Overbye som før omtalt også optræder på listen over navneforslag hos gasværksarbejderne på Frederiksberg, der også havde Bagger som arkitekt en kort tid, inden de valgte en anden.

Men man må sige, at medlemmerne valgte nogle meget fremtrædende mænd fra tiden, både politisk, nationalt og musikalsk. Især går det politiske stærkt igennem med valget af Overbye og Chr. Berg, da Venstre på den tid virkelig stod til venstre og havde kæmpet for demokratiets indførelse i Danmark. Så det er tydeligt, at en stor del af medlemmerne har været meget politisk engageret.

Chri(e)sten Berg. CHR. BERGS ALLÉ

Chr. Berg (1829-91) var en vestjysk landmandssøn, som blev skolelærer og derefter folketingsmand for Venstre.

Han gjorde et stort arbejde ved politisk at organisere den danske bondestand og skrive Venstres program i 1872. På møder rejste han de danske bønder til kamp mod Estrups provisorier og hans blå gendarmer. Chr. Berg blev derigennem meget populær i den brede befolkning. I 1886 blev han idømt seks måneders fængsel for vold mod politiet under et møde i Holstebro.

Chr. Berg grundlagde De Bergske Blade, der på det tidspunkt kæmpede for parlamentarismens indførelse. Han var formand for Folketinget 1883-86.

Peter Ulrik Overbye. OVERBYES ALLÉ

Peter Ulrik Overbye (1819-79) havde en omtumlet tilværelse som kontormand, sømand og skuespiller. Senere fik han en lille stilling ved hærens klædedepot. Ved siden af var han digter, senromantiker, men hans forfatterskab er glemt i dag. I 1871 meldte han sig ind i det nystiftede Internationale og skrev hertil i 1872 den kendte socialistmarch "Snart dages det brødre, det lysner i øst".

Overbyes Allé var et af de navne, det kostede bestyrelsen og medlemmerne kamp at få igennem hos Borup i Magistraten. Dengang var det ikke passende, at en socialist lagde navn til en allé.

Enrico Mylius Dalgas. DALGAS ALLÉ

Enrico Mylius Dalgas (1828-94) var dansk ingeniørofficer, senere bygningsingeniør i Jylland. Han fik herigennem interesse for den jyske hede, blev medstifter af Det danske Hedeselskab i 1866 og dets direktør til sin død. Han var den absolutte drivkraft bag hedens opdyrkning efter tabet af Sønderjylland i 1864.

*Dalgas Allé/Traps Allé,
1905*

Jens Peter Trap. TRAPS ALLÉ

Jens Peter Trap (1810-85) var topograf og kongelig kabinetssekretær. Han indsamlede ved hjælp af spørgeskemaer og rejser rundt i landet materiale til det topografiske kæmpeværk "Statistisk-topografisk Beskrivelse af Danmark", udgivet 1858-64. Senere udgaver: 1872-79, 1898-1906, 1920-32 og igen 1953-73.

Johan Peter Emilius Hartmann. J.P.E. HARTMANN'S ALLÉ

J.P.E. Hartmann (1805-1900) var tredje generation af komponist- og musikslægten Hartmann. Komponist til et meget vidtspændende spekter, fra det meget romantisk prægede, inspireret af den nordiske sagnverden, til stykker, der fører frem til Carl Nielsen. Skrev musik til blandt andet "Guldhornene", "Olaf den Hellige", "Hakon Jarl", "Vølvens spådom". Hartmann skrev desuden musik til opera og ballet samt kantater, orkesterværker, klaver-, orgel- og kammermusik. Yderligere satte han mange salmer og sange i musik.

*Midsommerfest
25.6.1905. Ud for
Hartmanns Allé 19-29*

Legene

Vejene tjente også i udstrakt grad som legeplads for de mange børn. Der blev trillet med tøndebånd, spillet land og terre, leget røvere og soldater og skjul, spillet langbold og top og klink. I haverne blev der somme tider lavet cirkus og tombola. Om efteråret blev der i perioder bygget borge af de nedfaldne blade fra de mange træer. Hvad der også var en yndet legeplads i de første år, var markerne syd for foreningen. Inden banen blev genåbnet i 1911 var det nemt at smutte over, dog med risiko for at blive taget af "træskobonden" som han kaldtes, der ikke var glad for færdsel over sine marker. Engang blev en dreng fanget af den vrede bonde og overgivet til politiet. Det kom så vidt, at han måtte møde i retten!

En speciel "Valbyting", der også blev leget med og samlet på, var "treben", som blev fundet i Valby mose. De stammede fra porcelænsfabrikken og blev brugt ved brændingen. Alle, der var børn herude i 1905-20, kan huske dem som noget specielt og attråværdigt, men desværre er der tilsyneladende ingen bevaret.

Legende børn i Hartmanns Allé, cirka 1908

Et andet sted, der blev leget meget, var for enden af Hartmanns Allé mod vest, hvor der var et vandhul og åben mark. Det var dér foreningens drenge i 1904 anlagde en primitiv sportsplads med blandt andet et stativ med ringe og trapez. De prøvede også at anlægge en løbebane med grus fra vandhullet, men måtte opgive, da deres transportmidler, en gig og en trillebør, gik i stykker.

Et års tid senere gik de over til fodbold, og den spæde grund til folboldklubben Fremad Valby var lagt.

Markerne vedblev at være legeplads og boldbane indtil 1915, da der blev bygget på arealet. Vandhullet ved Hartmanns Allé 71, trak også i foreningens børn. Der blev om foråret fisket tudser og salamandere og om vinteren leget på isen.

Et andet yndet sted at lege var ved Gåsebækken ved Hartmanns Allés østre ende (bækken blev lagt i rør 1910-12). Her blev der sejlet med pinde og små både, trods mødreneres bekymring for våde bukser.

Timotheuskirken

Som en naturlig forlængelse af byggeforeningen ligger Timotheuskirken. Den blev dog først bygget senere. Da foreningen startede, var sognekirken Carl Jacobsens Jesuskirke, der var blevet indviet i 1891. Inden den tid havde valbyerne været henvist til sognekirken i Hvidovre, til hvilken de kom ved at følge kirkestien, der lå langs sydsiden af den nuværende Overbyes Allé.

Men da "Den røde" og senere "Den hvide" byggeforening skød op i det vestlige Valby, steg behovet for en kirke i den del af sognet. Indbyggertallet var fra 1891 til 1901 steget fra fire tusind til syv tusind. Gennem en lokal indsamling blev der rejst penge til grundkøb, og man anskaffede grunden i Chr. Bergs Allé i 1907. Da var indbyggertallet i Valby i mellemtiden steget til fjorten tusind.

Indsamlingen til kirken gav i øvrigt anledning til, at der fra socialdemokratisk side blev indkaldt til et protestmøde. Mødet blev afholdt i Korups Have, under forsæde af lokale socialdemokratiske ledere. Mødet endte med vedtagelse af en dagsorden gående ud på, at Valby overhovedet ikke havde behov for flere kirker end der var på daværende tidspunkt. Der skete derefter ikke mere i den sag, og indsamlerne skaffede penge til den lille kirke, det nuværende menighedshus. Det blev indviet i 1911. Som årene gik, blev det for lille, og det var da også kun en midlertidig løsning. Der blev via en sogne- og landsindsamling skaffet kapital til den nuværende sognekirke, der stod færdig til indvielse i 1928.

Den midlertidige Timotheuskirke, 1911

Bygningerne er tegnet, både hvad angår menighedshus, senere præstebolig og selve kirken, af arkitekt J. Chr. Kofoed - tydeligt inspireret af de gamle klosterkirker.

For mange i foreningen blev både den midlertidige kirke og den store nuværende kirke et samlingspunkt. Mange af medlemmerne er døbt, konfirmeret, gift og begravet fra denne kirke. Mange af børnene har

også gået i den søndagsskole, som gennem en menneskealder blev ledet af fru Grubb, Hartmanns Allé 31.

Kirken blev også et samlingssted for spejderbevægelsen samt for de årlige bazarer. Desuden har VOBs generalforsamlinger, efter det gamle Rossinis op-

hør, været afholdt i kirkekrypten. Der var været mange stormfulde møder til ud på de små timer, hvor medlemmerne har delt sig i to lejre, men også mange hyggelige generalforsamlinger, hvor det obligatoriske traktement: kaffe med boller og kringle har været højdepunktet. I de senere år, fra 1982, har VOB også flere gange afholdt andespil i salen. Således har den nære beliggenhed af kirken betydet meget for beboerne i VOB ud over det rent kirkelige.

Under besættelsen blev foreningens redningsmateriel som tidligere omtalt opbevaret i kirken, der også fungerede som skadestue og beskyttelsesrum. Yderligere brugte modstandsbevægelsen kirkeloftet.

Nævnes bør det også, at kirken i de senere år har udlånt borde og stole til den årlige gadefest.

Købmandshuset

Forsamlingshuset, eller som det altid kaldes: Købmandshuset, var i foreningens første årtier rammen om mange aktiviteter. Det blev påbegyndt, da byggeriet var ved at nærme sig sin afslutning. Den 4. juni 1902 indsendte J. Bagger ansøgning om tilladelse til Købmandshuset. To dage efter forelå godkendelsen, og man gik i gang med byggeriet! Ifølge overleveringen blandt de ældre medlemmer er Købmandshuset for en væsentlig dels vedkommende bygget af resterne fra det øvrige byggeri. Et år efter det første spadestik - i august - kunne foreningen afholde den officielle indvielse af bebyggelsen for pressen i festsalen på første sal.

Festsalen lå midt i huset, med fire store vinduer mod henholdsvis øst og vest. Loftet blev båret af to søjler midt i salen. I de fire hjørner ved siden af hovedtrappen var indrettet værelser. Det ene var køkken og buffet for restauranten, de tre andre blev brugt til kontor, møder og læseværelse. I salen var der en scene og et flygel.

V. og O. B. Idrætsklub „ROMA“

afholder

Opvisning af Idrætsøvelser

Søndag den 26. Februar 1905, Kl. 6.

i Byggeforeningens Festsal, Barmhæns Allé.

PROGRAM:

Smidighedsøvelser

Brydning om Klubmesterskabet

Tovtrækning

Boksning

Køllesving

af Klubbens Ellahold (10 Mand)

Pyramider

udføres af Klubbens bedste Folk

Deretter Bal til Kl. 12

Billetsalning fra 10 Oret

Billetter à 10 Ore erholdes hos Bestyrelsesmedlemmer med Førelsing af Medlemskort
Intet Billetsalg ved Indgangen, der sættes Kl. 8^{1/2}.

Festudvalget.

V. & O. B. Idrætsklub „ROMA“

afholder

Aftenunderholdning og Bal

Lørdag den 25. Marts, Kl. 8 pr.,
i Byggeforeningens Festsal, Hartmanns Allé.

Musik af Hr. C. Ballings Orkester (4 Mand).

PROGRAM

1. C. Balling: „Roma's Festmarsch“.
2. Carlo Salto: „Iris valse noble“.
3. **Brydning**
V. Olsen — E. Andersen.
4. Victor Hollaender: „Tullenu'r“.
5. Oplæsning af Hr. Skuespiller U. Jeppesen.
6. Oll. Jespersen: „Wolkes Caloric“, Mazurka

Boksning

A. Andersen — G. Sabro.

8. Mr. Carlo: „Nattergalen“.
9. **Køllesving**
H. Christlansen — C. Nielsen.
10. P. Würck: „Min Rose“, Vals.
11. Oplæsning af Hr. Skuespiller U. Jeppesen.
12. Carl Lumbye: „Hilsen til Tivoll“.

Catches and Catches can

(Fri Brydning)

R. Borring — A. Andersen.

14. Oll. Jespersen: „Stovsugerne“.
15. Præmieuddeling.
16. Finale.

Stort Tombola

med mange værdifulde Gevinster forelindes i Salen.

Derefter BAL til Kl. 3.

Baltegn løses i Salen à 50 Øre.

Billetter à 25 Øre for Voksne, Børn 15 Øre, faas følgende Steder:
Andersen, Hartmanns Allé 67, St. Larsen, Hartmanns Allé 47, '1
Borring, Hartmanns Allé 12, '1 Christlansen, Lille Allé 18, St.
Intet Billetsalg ved Indgangen, der sættes Kl. 7^{1/2}.

Brockmanns Bøger, Skolegade, Valby

Festudvalget.

I stueetagen var indrettet fire butikker: mod Dalgas Allé bageri, mod Hartmanns Allé grønthandler, og ud mod anlægget købmands- og spækhøkerforretning. Disse forretningers indehavere havde førsteret til at leje de fire lejligheder på anden sal i huset samt værelserne på loftet.

Samlingspunktet var naturligt nok festsalen på første sal med restauration, som i en årrække havde åbent hver aften fra syv til elleve, samt søn- og helligdage fra elleve om formiddagen til elleve om aftenen. De første år blev den drevet af et medlem, men denne begik et underslæb på femten hundred kroner. Det blev konstateret i december 1904 efter cirka et år uden regnskabsaflæggelse, hvorefter han blev ekskluderet af foreningen. Sagen medførte - efter en del artikler i et dagblad og en ekstraordinær generalforsamling - at bestyrelsen måtte gå af, da dens tilsyn havde været meget mangelfuldt.

Medlemmernes selskabelige forening, Ekko, grundlagt 9. september 1902, havde sine sammenkomster og fester i salen. Den 25. juni 1905 havde de for eksempel arrangeret en stor mid-sommerfest, med blomsteroptog gennem foreningens alleer; senere teater-

forestilling i festsalen. Man opførte „Manden i huset“, indstudert af Valbys „dramatiske barber“, Carl Petersen. Købmandshusets vært, Richard Larsen, var akkompagnatør. Forestillingen gjorde ifølge referatet i Aftenbladet dagen efter stor lykke. Aftenen sluttede med et stort festfyrværkeri. Dette var blot en blandt mange fester. Det kulturelle blev også tilgodeset i form af oplysende foredrag.

Der blev også indkaldt til karnevaller, hvor medlemmerne var klædt ud. Især var der mange, der opråte som Tom Mix, men også aber, bjørne og alfer var meget populære.

For børnene blev der lavet fastelavnsfest i Købmandshusets gård, med tøndeslagning og efterfølgende chokolade og boller oppe i festsalen. Boller og chokolade var bagerens og købmandens bidrag til festen.

Ekko stod ligeledes for den årlige juletræsfest for alle foreningens børn - denne blev også afholdt i festsalen. Pinsedag 1904 stod Ekko også for musikken i anlægget.

Kontingentet for Ekkos medlemmer var femogtyve øre månedligt. Typograf F.V. Hansen, Hartmanns Allé 24 (kaldet "Pariseren") var en lang årrække kasserer i foreningen. Hvornår Ekko ophørte er usikkert, men omkring første verdenskrig gled det langsomt ud.

Nogle måneder før Ekko blev en anden forening skabt, nemlig VOBs idrætsklub, Roma, stiftet 21. juni 1902. Roma havde også sine aktiviteter i festsalen - med køllesving og gymnastik for både damer og herrer, samt udelukkende for de mandlige medlemmer: brydning, boksning og pyramider.

Roma bød også på aftenunderholdning og bal. Programmet for en festaften havde som indledning Romas Festmarch, firemandsorkester, så fulgte brydning for to medlemmer, så musik igen, derefter oplæsning ved skuespiller V. Jeppesen, mere musik, så bokseopvisning, igen musik, så køllesving, mere musik og igen oplæsning ved V. Jeppesen, musik igen og så fri brydning, musik, præmieuddeling og finale. Aftenen sluttede med bal til klokken tre om natten. Købmandshusets restaurant var selvfølgelig åben, og stor tombola var der også. Billetpriis: femogtyve øre for voksne, femten øre for børn. Baltegn: halvtreds øre.

En anden aktivitet var terrænløb, blandt andet i Søndermarken.

Foreningen opførte omkring 1912-15.

Byggeforeningen startede også omkring 1906 en børnehave, Valby Folkebørnehavn, i foreningshuset. Den var primært for medlemmers børn, og dem var der mange af i de første år.

Poul Christensen, Hartmanns Allé 45, har fortalt, at børnene skulle være tre år og dermed renlige, før de kunne optages, men at han selv, fordi hans bror gik der og især, fordi han selv demonstrerede at han var renlig, blev optaget før sin treårs fødselsdag. Frøken Hansen, Traps Allé 9, stod i mange år for ledelsen af børnehaven.

Flere danselærere brugte salen som danseskole. Den mest kendte, og stadig af ældre huskede, er danselærer og marinesergent Hall, der i en årrække havde sin skole dér, og hos hvem mange af foreningens børn dengang lærte de første trin af vals osv. Hall huskes som en meget streng lærer, der blandt andet krævede, at børnene øvede sig hjemme.

Mange andre møder blev afholdt i Købmandshuset. Den hvide Byggeforening havde her sine generalforsamlinger, men også andre byggeforeninger brugte salen, ligeledes sangforeninger. Vælgermøder og andre folkemøder fandt også sted dér.

Salen blev samtidig drevet som restaurant med skiftende bestyrere blandt medlemmerne. Blandt andre var maler ved statsbanerne Fr. Berthelsen,

Hartmanns Allé 57, bestyrer en årrække. Sidste tilsynsførende for salen var landmålerassistent Jørgensen, Dalgas Allé 3, som samtidig drev grønthandelen. Restaurationen kunne dog ikke svare sig i længden, blandt andet fordi folk - efterhånden som møderne fortsatte ud på de små timer - glemte at betale for det de havde indtaget.

Men indtil nedlæggelsen af salen (1922) blev der afholdt mange familiefester, og alle VOBs generalforsamlinger foregik dér. Man havde dog allerede i 1916 ansøgt om nedlæggelse af festsalen og indretning af fire lejligheder i stedet for.

En af grundene til at man ville nedlægge salen var som tidligere nævnt, at den gav anledning til megen uro i foreningen. Især når deltagerne fra diverse fester gik hjem, kunne det gå hårdt ud over stakitter og haver. Også den nogle gange højroastede tale irriterede mange medlemmer.

Ved lukningen af restaurationen blev der afholdt auktion over inventar, service etc. blandt medlemmerne. Der er endnu folk, der har bevaret indkøbte ting og værner om den.

Poul Bruun, Chr. Bergs Allé, har i sine barndomserindringer omtalt sin konfirmationsfest i salen i 1918 meget fornøjeligt - blandt andet hvordan de - ved hele tiden at byde den tilsynsførende hr. Jørgensen op til dans - fik rykket festens afslutning fra klokken 24.00 til klokken 2.00, på hvilket tidspunkt den brat stoppede, da fru Jørgensen troppede op.

Krigen var skyld i, at festligheder skulle slutte klokken 24.00.

Forretningerne i Købmandshuset var i de første mange år samlingspunkt i foreningen. Der var som nævnt købmand, bager, grønthandler og viktualiehandler. Især købmanden huskes af mange, da det var stedet hvor man mødtes.

Karlen hos købmanden var i mange år Carl Thomsen, der evigt nynnende bragte købmandsvarer samt kul og brænde ud til foreningens huse på trækvogn. På tilbageturen fik børnene lov til at få en tur med, dog ikke så langt at købmand Andersen havde mulighed for at se dem. Hestevognen fik Thomsen ikke lov til at køre, men han passede hestene samt både arbejds- og stadsvognen.

Thomsen boede i et lille loftsværelse i Købmandshuset, så længe han var karl der. Ved købmand Andersens død blev han fyret af enken og fik derefter et værelse i Hartmanns Allé 41 eller 43. Samtidig fik han et avisstade ved Hønsebroen, og senere ved stoppestedet over for Herman Bangs Plads. Sine sidste mange år tilbragte han på Timotheushjemmet. Hans formue var på dette tidspunkt atten tusind kroner, hvad der dengang var mange penge. Forstanderinden, frøken Johansen, tvang ham derfor blidt til at købe både nyt tøj og nye møbler. Det smertede ham meget med indgrebet på "bogen", men da det var gjort, var han stolt som en pave og inviterede et par af foreningens børn op for at vise, hvor fint han havde fået det.

Købmandens heste var opstaldet i hestestalden ud mod Traps Allé. Den blev senere lavet om til garage. Købmanden havde også stadsvogn stående, som fa-

milien sommersøndage kørte i skoven i, misundt af foreningens unger.

Det med at holde hest og vogn var dog ikke ukendt i foreningen. Der var flere steder indrettet hestestald i en del af vaskehuset. Således blev der blandt andre steder holdt hest i Hartmanns Allé 24 og i Chr. Bergs Allé 7. Sidstnævnte sted var der også en overgang under første verdenskrig et sæbekogeri. Nu afdøde frøken Bruhn kan huske, hvordan hun som barn hentede hesten, der gik på græs på det brede stykke mellem vores forening og Den hvide Byggeforening og på det stykke, hvor nu Timotheuskirken er bygget. Hvis hun glemte det eller kom for sent, kom hesten, "Svendemand", selv travende hjem ad alleerne. Heste blev også trukket til vands ved det vandhul, der i mange år lå lige efter det sidste hus i Hartmanns Allé.

Folkebørnehaven i Købmandshuset

Om starten, 1. december 1906, skrev Frøbeltidende:

"I Udkanten af Valby, hvor Sporvognslinien ender, ligger to nette Samlinger af Arbejdervillaer, opførte af to forskellige Byggeselskaber. Disse Boliger huser en talrig Børneflokk, af hvilke enkelte har fundet vej til Folkebørnehaven paa Enghavevej. Derved er hos en af Forældrene, Hr. Typograf Gundorph-Sørensen, opstaaet den Tanke at søge en Folkebørnehave oprettet i selve Kvarteret for at undgaa den meget lange Vej, der om Vinteren vil være besværlig for Børnene. Efter Hr. Gundorph-Sørensens Initiativ blev der derfor Søndag d. 18. Novbr. holdt et Forældremøde i Forsamlingshuset i Hartmanns Allé. Efter nogle indledende Bemærkninger blev Ordet givet Hr. Skoleinspektør Bagger, der i et Foredrag paaviste Folkebørnehavernes Betydning, saa vel for Hjemmet til Støtte for Husmoderen som for Skolen og Barnets hele Udvikling. Taleren omtalte Sagens historiske Udvikling i andre Lande og skildrede, hvorledes den i de senere Aar var bleven fremmet hos os ved Stiftelsen af Dansk Frøbelforening og Folkebørnehaveforeningen. Derefter anbefalede Hr. Borgerrepræsentant Jønson, der i sin Tid medvirkede ved Oprettelsen af den første Folkebørnehave (paa Enghavevej), Oprettelsen af en Folkebørnehave i Valby og betonedede, at Stat og Kommune burde støtte saadanne Foretagender til Bedste for de ubemidlede Klassers Børn; ogsaa Hr. Bogholder Bruhn og Hr. Købmand R.P. Madsen udtalte sig i Tilslutning hertil. Det vedtoges saa at danne en Forening til Sagens Fremme, og der nedsattes et Udvalg bestaaende af D'Hrr. Bogholder Bruhn, Maler Christensen, Litograf Nielsen, Typograferne V. Hansen og Gundorph-Sørensen til at varetage det fornødne. Til Oplysning for Mødets Deltagere havde Frøken Flensborg udstillet en Samling Arbejder fra Børnehaven paa Enghavevej; de blev beset med megen Interesse."

De fem i udvalget var alle medlemmer af VOB.

Der var på det tidspunkt, ifølge folketællingen 1. februar 1906, 464 børn i foreningen!

Julen 1908 blev der holdt juletræ for børnene i folkebørnehaven i forsamlingshuset, og den samlede børneflok opførte en række lege under ledelse af frøkerne Slichtkrull og Loppenthin-Hansen.

Folkebørnehaven i foreningssalen, cirka 1907

Børnene blev beværtet med chokolade og en talrig kreds af forældre var samlet.

Foreningen støttede børnehaven med halvtreds kroner, men havde samtidig en lejeindtægt på tre hundrede og halvtreds kroner. Lejen blev dog i 1908 nedsat til to hundrede og otteogtyve kroner; i 1909 var lejeindtægten et hundrede og halvtreds kroner, stadig med et tilskud på halvtreds kroner fra VOB.

I løbet af 1909 blev børnehaven lukket. En væsentlig årsag var sikkert den korte åbningstid, fra ni til tretten. Mange familier havde behov for en længerevarende pasningsordning. Økonomien var også dårlig - der måtte rykkes for lejen. Prisen for pasningen kan også have spillet en rolle. En krone om måneden lyder af lidt i vore dage, men når en arbejder på samme tid betalte mellem seks og seksogtredive kroner i skat om ÅRET, siger tallet noget andet.

Frøbelbørnehaverne var meget forud for deres tid. De havde megen lighed med vore dages børnehaveklasser, da de gennem skoleforberedelse gav børnene bedre forudsætninger for den senere skolegang.

Nogle af foreningens børn fortsatte i den næsten samtidig oprettede folke-børnehave i afholdshjemmet "Skovly", beliggende på Klemmen langs Søndermarken.

Typograf Gundorph-Sørensen fortsatte i mange år sit arbejde for Frøbel-tanken sammen med grundlæggeren, skoleinspektør Bagger.

Børnehjem og Vajsenhusbørn

I nogle år omkring 1906 havde Børnehjemmet for hjemløse, forladte og forsømte Børn, Valhøjvej, lejet sig ind i Hartmanns Allé 16, hvor man modtog børn vederlagsfrit - det var et filantropisk selskab. Tidligere havde det haft til huse i den gamle Valby Mølle.

Andre husejere tog Vajsenhusbørn i pleje for at afhjælpe økonomien. Det gjaldt blandt andet for Hartmanns Allé 26 og 53 (se Poul Grubbs og P. Agerup Hansens erindringer).

I Hartmanns Allé 26 var der også mange plejebørn. De fik opholds- og soveplads i udhuset. Det er ganske vist i to etager - men alligevel! De blev holdt meget strengt: tidligt i seng sommer som vinter, selv om vejens andre børn var ude at lege.

Folkebørnehaven på udflugt i Søndermarken

Den røde Byggeforening og “Fremad-Valby”

Kort tid efter, at byggeriet af de hundred huse var færdigt og beboerne rykket ind, stiftede seks af byggeforeningens drenge i alderen ti-tolv år en idrætsforening, som de kaldte Fremad. Dagen for stiftelsen var søndag den 21. august 1904, for øvrigt den sidste dag, hvor det var tilladt alle butikker at holde åbent hele søndagen.

Drengene startede med at anlægge et primitivt sportsanlæg på marken for enden af Hartmanns og Overbyes Allé, hvor nu Tschernings og Ansgars Allé er anlagt, og de første år var det udpræget en gymnastisk forening.

De seks drenge var Niels Andersen fra Hartmanns Allé 67, der også fik ideen, Thorvald Køppen fra Hartmanns Allé 22, Orla Eggers fra Dalgas Allé 13 samt Chr. Christensen, Axel Rasmussen og Chr. Rasmussen.

Kontingentet var i starten to øre om ugen, men de af medlemmerne, der havde råd til det, betalte op til fem øre.

Etårsfesten i 1905 blev afholdt i vaskehuset hos Niels Andersen. Traktementet var chokolade, et stk. wienerbrød og småkager - dertil underholdning på mundharmonikaer. I forbindelse med festen afholdtes den første generalforsamling, og der blev valgt ny formand, nemlig Poul Rasmussen, som lige var blevet medlem. Samtidig blev det besluttet at indkøbe en fodbold, da man havde penge i kassen efter festen: kr. 2,18.

Med den nye formand i spidsen drog drengene ud til KB's bane, hvor der blev erhvervet en brugt fodbold. Der blev vild jubel på marken ved Hartmanns Allé. Alle ville være den første til at sparke til bolden efter at den lokale skomager, muligvis den nyåbnede “Magnetten”, Hartmanns Allé 37 (vis-a-vis anlægget) havde repareret den..

Da det så rygtedes blandt foreningens drenge, at klubben nu var i besiddelse af en rigtig fodbold, blev alle snart medlemmer af den nye klub. Dens første rigtige kamp blev spillet mod naboforeningen, Den hvide Byggeforening, og blev vundet af Fremad 4-0.

I 1908 var det lige ved at gå galt for klubben, da der i sommerens løb var blevet stiftet en konkurrerende forening ved navn “Concordia”. En aften efter endt fodboldtræning blev medlemmerne i Fremad uvenner. Grunden var den, at bolden på grund af meget lapperi var i en sørgelig forfatning og under træningen gik helt i stykker - med et stort skænderi til følge. En af de store drenge blev aldeles rasende, rev blæren ud, flåede den i stumper og stykker samt gennemtyggede store stykker af den. Nogle mente endog at han åd noget af den. Da bolden nu var væk, tildels ædt, og kassen næsten tom, udvandrede næsten alle til den nye forening. Tilbage var kun en syv-otte drenge, der ikke opgav men lagde deres lomme penge til side til indkøb af en ny fodbold til næste sæson. Samtidig med dette indkøb gik Concordia i opløsning, da bestyrelsen havde brugt kassebeholdningen til flødeskumskager til egen fortæring. Underslæbet

medførte, at de fleste af de gamle medlemmer kom tilbage i Fremad til den nye sæson - og den nye fodbold. Kontingentet blev forhøjet og det gik atter fremad for klubben.

Foreningen havde en god tid på banen oppe ved spidsen af byggeforeningen. Den gamle kirkesti til Hvidovre dannede grænse mod syd, ringbanelinien mod vest og nord og diget mod øst. Området var ejet af overretssagfører Guldmann, der var indforstået med klubbens brug af området. Dog ville han ikke give dem, hvad de ønskede, nemlig "eneret" på området, da de ikke betalte leje. Desuden mente han også, at andre skulle have mulighed for at spille dér.

De første år fandt stiftelsesfester og "generalforsamlinger" som nævnt sted i vaskehuset hos Niels Andersen, Hartmanns Allé 67. Niels Andersen var klubbens første kasserer, ti år gammel varetog han denne svære post, altid med orden i tingene. Han havde hvervet i ni år. Medlemmernes ugentlige tøre blev ført ind i stilehæftet, der var kassebog, og samtidig fik man en af Niels hjemmetrykt kvittering fra hans lille trykkeri. Deltagelse i festerne i vaskehuset kostede ti øre, der gik til indkøb af traktement. Bestyrelsen aflagde tidligt om morgenen besøg hos Valbys bagere, og vel især den lokale i Købmandshuset, og indkøbte deres beholdning af kager fra dagen før.

Serveringen i vaskehuset stod Niels' svigerinde for. Der var illumineret med kulørte lamper i huset og på havegangen, og der blev spillet lystigt på mundharmonika.

De første år var klubdragten blå trøje og hvide bukser, men i 1910 skiftede man til røde trøjer med hvid krave og hvide ærmeopslag.

De følgende år voksede klubben, og i 1912 var der 1. og 2. hold samt et juniorhold. Disse spillede tooghalvtreds kampe, hvoraf de vandt fireogtredive, syv blev spillet uafgjort og elleve tabt.

Den 19. august 1913 afholdt man klubbens niårsdag i Købmandshusets festsal med aftenunderholdning, revy og sange af formand Poul Rasmussen. Festen blev en stor succes og gav et hundred og fireogtredive kroner i overskud - mange penge på den tid. Samme år mistede klubben banen for enden af byggeforeningen, men fik i stedet baner ude på Valby Fælled sammen med andre Valby-klubber. Forbindelsen med Den røde Byggeforening blev dog ikke afbrudt af den grund. Dels var mange fra VOB stadig aktive medlemmer, dels afholdtes mange fester og revyer stadig i VOBs festsal.

I 1914 havde Fremad tiårsdag og man planlagde i den anledning to store fester - den ene med bal og aftenunderholdning, den anden som et punchegilde med kransekage - alt sammen gratis for medlemmerne. Alle forberedelser var i orden: festsal, musik osv., da første verdenskrig brød ud to uger inden festen. Danmark mobiliserede og derved blev mange af medlemmerne indkaldt, kun to af bestyrelsesmedlemmerne var tilbage. Det lykkedes at gennemføre festerne trods alle besværligheder, og det blev to store succeser.

Igen i 1917, -18 og -19 var der karnevaller og revyer i Købmandshuset. Særlig jubilæumsfesten og stævnet i 1919 var af enormt omfang. Først en storstilet jubilæumsfest i "Den rødes" forsamlingshus den ene søndag og dernæst - den følgende søndag - pokalstævne på Valby Fælled med mange indbudte hold. I forbindelse med stævnet var der udsat fire flotte pokaler, som var skænket klubben af velyndere. Førstepræmien var en tretårnet sølvpokal fra Valby og Omegns Byggeforening, andenpræmien en sølvpokal fra gymnastik- og selskabsforeningen Ekko, også fra VOB. Tredjepræmien var fra bogtrykker Geisler og fjerdepræmien fra marketender Larsen. Fremad opnåede desværre ikke selv at hjemføre nogen af præmierne.

Deltagerne i stævnet var ud over Fremad følgende: Sylvia, 1908, Fremad Amager, F.B., Skovshoved 1912 og Borup. Hele stævnet gav klubben fem hundred kroner i overskud, en betragtelig sum efter den tids forhold.

I årene herefter skiltes Fremads og VOBs veje, da festsalen i Købmandshuset blev nedlagt og dominansen af medlemmer fra VOB i klubben svandt ind i takt med, at Fremad voksede.

Erindringer af Ellen Hansen, f. Jørgensen, fortalt til Hans-Otto Lindgreen 4. februar 1991

Ellen Hansen, otteogfirs år, fortæller om sin ungdom i Byggeforeningen:

Jeg er født i Flensborggade i 1904, men i 1916 flyttede vi ud i byggeforeningen, da min far havde lejet grøntforretningen i Købmandshuset. Ud over frugt og grønt havde vi også lidt syartikler: knapper, garn og tråd, nåle ovs. Der var jo langt til nærmeste garnforretning. Forretningen lå ud mod Hartmanns Allé, men er jo nu ombygget til beboelse. Vi boede først i lejligheden, der hørte med til forretningen, den lå oven over festsalen. Men senere købte min far huset i Dalgas Allé nr. 3. Dér boede vi i stuen og på anden sal. Første sal lejede vi ud.

Da vi flyttede ind, havde vi "das" i gården, og natmændene kom en gang om ugen og hentede tønden, men senere blev der jo indlagt wc. Vi havde kakkellovne i stuerne og brændekomfur i køkkenet, men også gas. Jeg kan huske, at vi blandt andet bagte i komfuret - senere blev der lagt en plade på det, så det tjente som gasbord, men på et tidspunkt røg det ud.

Festsalen over forretningerne blev også brugt meget. Der var danseskole, først med danselærer Nyrop og senere med Frederik Olsen. Og den selskabelige forening Ekko holdt medlemsfester og baller samt julefest for medlemmerne og deres børn. Desuden blev der afholdt konfirmationer, bryllupper osv. i salen, der hørte jo køkken til. Andre lejede også salen, blandt andet blev der afholdt "torsekilder" dér.

Anlægget foran Købmandshuset blev holdt af gartner Palm, der også selv havde en fin have i Hartmanns Allé 16. Jeg kan for øvrigt huske, at vores nabos søn, Knud Rasmussen fra Dalgas Allé 5, en nytårsaften havde hejst et juletræ op i flagstangen, der stod i anlægget, men han blev sandelig dagen efter kommanderet til at klatre op og få træet ned. Det var formand C. Christensen - han var streng, og min far syntes også, at det var uforsvarligt.

Knud Rasmussens far var murer og havde selv bygget med på huset. De havde høj kælder. Det havde kostet fem hundred kroner mere, og det var mange penge dengang. Fru Rasmussen fortalte om, hvordan de, inden de byggede, tog ud til deres grund og hyggede sig.

Vores hus var fra 1903 og bygget uden træværk, "udhæng". Det ville den tidligere ejer ikke have, idet det gav for meget arbejde.

Af andre naboer kan jeg huske Frederiksen i nr. 10. Han havde hest og vogn. I nr. 9 boede der en overbetjent. Man kendte hinanden dengang, der var en helt anden atmosfære. Jeg kan også huske, at der kom mange handlende på vejen. Når uldjyden kom, købte min mor altid noget; eller der var mælkemænd der ringede med en klokke - og mange andre.

I 1923 flyttede jeg fra Dalgas Allé og kom fremover kun besøg, så den senere tid kender jeg ikke så meget til.

Erindringer af Poul Agerup Hansen, oktober 1989

Jeg er født 1901 på Bille Brahes Allé på Frederiksberg, hvor begge mine bedsteførelde også boede. Vi flyttede til Hartmanns Allé 63 i 1903.

Jeg kan huske, at jeg som helt lille legede meget med Helge og Dagmar Schou fra nr. 59, og min far og Schou spillede tit sammen - min far på klaver, Schou på violin. Dengang hyggede man sig jo med at spille. Især om vinteren var vi tit sammen og fik en kop kaffe, og så spillede de, og Dagmar, der havde en udmærket stemme, sang til. Senere sang hun jo også i radioen.

Jeg var også meget gode venner med det ældste af børnene i nr. 53, han og jeg holdt sammen, indtil han som voksen rejste til Amerika - det var en stor sorg for mig.

Fru Nyborg i nr. 53 var tidligt blevet enke med fem børn. Dengang var det meget strengt, og hun måtte flytte op på anden sal og leje resten af huset ud. Jeg kan huske, at hun fra Carlsberg fik en maskine og ståltråd, således at hun som hjemmearbejde kunne lave det ståltrådsnet, som dengang blev sat over ølflaskerne. De var jo med korkprop dengang. Hun sad altid og drejede tråd, og børnene hjalp også meget - og ofte, når jeg var på besøg, hjalp jeg. Det må have været svært for hende, hjemmearbejde var jo dårligt betalt.

Min onkel, der var malermester og frimurer og hendes afdøde mands arbejdsgiver, prøvede om ikke at børnene kunne komme på Vajsenhuset, og det lykkedes ham at få dem anbragt. Det var en stor hjælp for en enke og faderløse børn dengang.

Et års tid efter anbringelsen opdagede forstanderen, at fru Nyborg boede i eget hus, og han kom ud og besøgte hende i Valby og foreslog, at hun fik nogle børn i pleje. Så hun fik fem til at begynde med, fem søskende - fire piger og en dreng, der som tidligere nævnt blev min gode ven. Senere fik fru Nyborg flere børn i pleje, og begge lejligheder blev indrettet til børnehjem. Der var mange børn i huset, og det gik bedre og bedre for hende.

Jeg kan også huske, at fru Nyborgs datter var med i en diletantkomedie i festsalen i Købmandshuset, "Prinsessen på ærten". Jeg var ikke med - så bare på. Ja, i min barndom blev der holdt mange fester i salen: børneboller, voksenboller, konfirmationer, sølvbryllupper, og som jeg sagde før blev der spillet dilettant.

I sidebygningen ved Købmandshuset kan jeg huske, at der boede en skomager. Købmanden havde telefon, den hang på væggen i et lille aflukke, og for ti øre kunne man få lov til at ringe. Ja, jeg kan også huske ballerne om vinteren i salen med gaslys. Bodil dansede jeg meget med, jeg havde engang et billede, hvor vi står med hinanden i hånden oppe i salen.

Anlægget foran Købmandshuset var til pynt - ikke noget med at hoppe over hegnet. Hvis man gjorde det og blev taget af formanden, så vankede der!

Jeg gik i skole på Valhøjvej lige for enden ved knækket. Der lå en privat-skole, der var børnehave og første klasse og måske anden klasse. Derfra kom jeg et par år i den nye Vigerslev Allé skole. Det var en streng skole, jeg kan ikke rigtig forstå, at det skulle være sådan, når jeg tænker tilbage, - og senere kom jeg i Frederiksberg Realskole.

Når vi havde besøgt mine bedsteforældre på Bille Brahes Allé og kom hjem med Linie 2, så gik vi i buldrende mørke, min far foran med min lillebror på skuldrene og min mor og jeg bagefter, og var det dårligt vejr, krydsede vi altid Hartmanns Allé lige efter spidsen, hvor en af de brolagte overgange lå.

På den anden side af banelinien lå der kornmarker og for enden af Hartmanns Allé var der også marker, ja, der lå jo også en mark hvor vi spillede fodbold. Jeg husker også et lille vandhul for enden af Hartmanns Allé. Det havde både min bror og jeg strenge ordrer på at holde os fra, for som min mor altid sagde: hvis vi faldt, kom vi aldrig op igen ved egen hjælp, og det tror jeg også var rigtigt. Det var et modbydeligt sted, mange af haveejerne smed også afklippede grene og lignende i vandet. Senere blev det fyldt op, og nu er det jo bebygget.

Ved siden af, i nr. 71, boede jo for resten Ejnar Hansen, som jeg også legede med. Han havde sådan en spids næse, vi kaldte ham altid Ejnar Spidsmus. Jeg kom naturligvis også både i nr. 61 og 65. Det var søde og rare mennesker. Tømrer Nielsen i nr. 65 var vi gode venner med, og i Hartmanns Allé 67, det hvide hus, dér boede Balslevs til leje. Dem kendte jeg også, der var fire børn. Ja, og nede i nr. 43, også et hvidt hus, var der tre drenge - nogle rigtige vildbasser, friske drenge. Jo, der var liv i alleen. Ja, og nede i Hartmanns Allé nr. 10 boede min lærer fra Vigerslev Allé skole. Snedker Christensen henne fra nr. 45 lavede de to værelser oppe på anden sal til beboelse, og han gjorde også trappen i stand. Der blev sat nogle brede lister op, kan jeg huske. Vi lejede altid den ene lejlighed ud. Det fik vi otteogtyve kroner for om måneden. Vi var altid så heldige, at vi aldrig havde længere perioder, hvor den stod tom. Far havde et skilt, hvor der stod "Lejlighed til Leje", og lørdag-søndag, når den var ledig, turde vi aldrig gå nogen steder, for tænk hvis der ville komme nogen og se på den og vi så ikke var hjemme.

Vi holdt ingen husdyr, far var modstander af det. Det kunne jo trække rotter til. Jo, for resten fik jeg lov at holde duer for enden af vaskehuset. Ja, vaskehuset, der havde vi jo også lokum. Det var mørkt og koldt at skulle derud om vinteren. Men det var jo også vores badeanstalt; når mor havde vasket storvask, og der var varmt derinde og blus under gruekedlen, så blev det varme vand fra gruekedlen fyldt op i et stort trækar, vi havde til at bade i, og far havde lavet et lille hul i muren, således at der kunne trækkes en slange ud til vandhanen i gården til de kolde afvaskninger. Man var jo ikke så forvænt.

Jeg blev konfirmeret oppe i den lille, første Timotheuskirke. Jeg gik til præst hos pastor Lindeborg.

Hartmanns Allé 63, cirka 1907

På den tid fik min far så et godt tilbud på huset, og til min store sorg solgte han det og købte et andet på Overbyes Allé, nr. 30. Det var ikke ledigt med det samme, men til alt held havde fru Nielsen i Hartmanns Allé 65 stueetagen ledig, og der flyttede vi ind så længe, men det var mærkeligt i den tid at gå forbi nr. 63 og ind i 65. Så flyttede vi senere over i Overbyes Allé, og jeg kom på afstand af Byggeforeningen.

Men jeg mindes endnu min barndom i Hartmanns Allé med stor glæde, og her på min gamle dage, gik jeg ofte en tur gennem alleen og tænkte på dengang.

*Overbyes Allé 23.
Hus uden anghæng, cirka 1907*

Henne ved skolestien lå Hoffmannsgård, og den blev jo drevet som rigtig gård endnu, og ovre på den anden side af Valby Langgade, hvor nu Herman Bangs Plads ligger, lå Becksgård. Det var jo også en rigtig bondegård, og inde ved Jesuskirken lå Skovbogård, som jeg kan huske, før den brændte i 1912.

Ja, og så var der jo Korups Have. Jeg kan huske engang jeg havde været en tur i Søndermarken, det må have været i 1918, jeg var en cirka sytten år, jeg tænkte: der skulle du prøve at vove dig ind, og jeg tog mod til mig og gik derind og satte mig og bestilte en Hof hos tjeneren - og fik den sandelig - og så sad jeg der og spillede Kong Gulerod.

Erindringer af Poul Bruun, Lindehøjen 10, 2720 Vanløse

Tillad mig at præsentere mig selv:

Ifølge min dåbsattest er mit fulde navn Poul Anker Peter Bruun, født den 21. januar 1904 som søn af bogholder Louis Christian Frederik Bruun og hustru Anne Nikoline født Andersen. At ovenstående er i overensstemmelse med ministerialbogen bevidnes af sognepræst Oldenburg, der som bekendt senere blev biskop. De to ting har dog intet med hinanden at gøre.

Med assistance af jordemoder fru Borchenius kom jeg til verden i Christen Bergs Allé nr. 7 (nu ændret til nr. 13). Fru Borchsenius var så vidt jeg ved Valbys eneste jordemoder på det tidspunkt.

Alleen ligger i Valby og Omegns Byggeforening, populært kaldet "Den Røde" i modsætning til "Den Hvide", hvis veje mandede ud i Remisevej, som det yderste af Valby Langgade dengang hed. Vejen gik kun til Skellet, hvor den endte i et gartneri. Når vejen hed Remisevej skyldtes det ikke, at der fandtes nogen remise her, men i længst forsvundne dage har der her været grænsen for en remise, hvilket dengang var en stor indhegning for råvildt. Denne remise har uden tvivl hørt under Frederiksberg Slot.

Min fars titel af bogholder holdt ikke længe. Han var ved giftermålet blevet bogholder på Valby Strømpfabrik, som imidlertid krakkede, hvorefter han lærte sig at lave sæbe. Dette medførte, at vort vaskehus blev forsynet med en ekstra gruekedel, ligesom der i tilslutning til vaskehuset blev lavet en tilbygning af træ, hvor sæbefabrikationen foregik.

Som dreng måtte jeg ofte give en hånd med ved omrøringen af den kogende talg. Under omrøringen, som skete med en årelignende træstang i en stor metalbeholder, blev der tilsat natronlud, der var den rensende ingrediens, vandglas, der fik massen til at stivne og endelig mirbanolie af hensyn til vullugten. - Produktet hed Marseille-sæbe, som hovedsageligt blev afsat til dampvaskerier, af hvilke der dengang fandtes mange i København.

Til udbringning af sæben havde far et enspænderkøretøj trukket af en islænder, der hed Svendemand. Det var en dejlig lille hest, som jeg var meget fortrolig med. Ofte fik jeg lov til at strigle den, og om sommeren var det mit job at trække den til græsning oppe i "Spidsen", hvilket var den græsmark, der lå for enden af Hartmanns Allé og Overbyes Allé. I direkte forlængelse af disse veje deltes "Spidsen" af en smal sti (den gamle kirkesti), der førte hen til den forsænkede godsbanestrækning. På venstre side af stien fandtes et større vandhul (vandhullet lå ved siden af Hansens have (Hartmanns Allé 71) og Hansen har fortalt, at vandet ved forårstid gik helt ind i haven), hvor vi børn om sommeren søpede, idet vi dog skulle passe på ikke at få en igle på benene. Vi fangede - behørigt udrustede med syltetøjsglas og hjemmelavede net - salamandere, hun

destejler og haletudseer. Jeg er ikke sikker på, at vores forældre var særlig henrykte, når vi vendte hjem med fangsten.

En ting, som man tidligere gjorde meget ud af i Byggeforeningen, var fastelavnen. Der var i mine drengeår mange børn i Byggeforeningen, og de var fastelavnsmandag alle maskerede fra morgenstunden. Iført mors gamle nederdel, der gik helt ned til jorden, eller med fars gamle jakke med vrangen vendt ud eller som indianer, heks, klovn etc. drog de rundt i Byggeforeningen med deres raslebøsser. Først gik turen op til de handlende i Købmandshuset. Disse bad om, at man lige lettede på masken, og når de så havde konstateret, at ansigtet bag masken tilhørte en dreng eller pige, der havde sin daglige gang i butikken, så vankede der en femøre. Efter besøg i alle fire butikker, var de første tyve øre hjemme, hvilket ikke var så ringe, når man tager i betragtning, at en napoleonskage kostede fem øre.

Efter frokost samledes alle børnene foran Købmandshuset, hvor der var spændt et tov tværs over Dalgas Allé, som Traps Allé dengang hed. I tovet var ophængt en fastelavnstønde. Her stillede børnene sig op i række og slog katten af tønden. Når bunden af tønden så efter mange omgange og kraftige slag faldt ned på jorden, trillede der en hoben appelsiner ned på vejen. Disse var uden tvivl en gave fra grønthandleren. Når katekongen omsider var blevet kåret, stillede man op i marchkolonne med en voksen og katekongen i spidsen, hvorefter man marcherede ned til Bergs Allé og derfra ad Hartmanns Allé op til "Spidsen" og ned ad Overbyes Allé til Bergs Allé og derfra tilbage til Købmandshuset.

Under hele marchturen blev der kun sunget en enkelt melodi, men den blev til gengæld sunget meget kraftigt og gentaget gang på gang. Den lød i al sin enkelhed således:

Mallebrok er død i krigen
fillionkonkong og tingelingeling
Mallebrok er død i krigen
i 1864, i 1864, i 1864

hvorefter man begyndte forfra, og når dette var sket tilstrækkelig mange gange, tog man fat på andet vers:

Han blev til graven båret
fillionkonkong og tingelingeling
Han blev til graven båret
af fire hædersmænd
af fire hædersmænd
osv.

Når vi så var kommet tilbage til Købmandshuset, blev vi vist op i salen (selskabslokalet på første sal i Købmandshuset), hvor vi blev bænket ved langeborde, og så blev der serveret en kop chokolade med fastelavnsboller til. Chokoladen var en gave fra købmanden, medens bageren var den ædle giver af fastelavnsbollerne. Efter at chokoladen var sat til livs, var det tid til forskellige selskabslege, hvor man løb den risiko at blive fanget og puttet i den sorte gryde. Resten af dagen var helliget privatlivet, hvor man så kunne tømme raslebøssen og gøre dagens udbytte op.

Når denne tradition blev brudt, tror jeg, det hænger sammen med at sponsorerne, som det hedder i dag, under den første verdenskrig måtte døje med varemangel, rationeringskort og andre restriktioner, så der ikke kunne være tale om at forære varer bort.

På den anden side af kirkestien var en ret stor mark med en fodboldbane. Den klub, der spillede her, var boldklubben Fremad, der var stiftet af drenge og unge mennesker fra "Den Røde". Som oftest spillede de mod boldklubben "Trekanten", som var en klub stiftet af ungdommen i "Den Hvide". Fremad eksisterer stadig i bedste velgående, medens Trekanten for længst er stedt til hvile.

Ofte var jeg tilskuer til disse kampe. Under en af dem så jeg for første gang i mit liv en flyvemaskine. Der hørtes en stærk motorbrummen kommende ude fra Køgevejen. Straks standsede kampen og alle spillerne og tilskuerne lod fodbold være fodbold og strømmede op på banevolden, hvorfra man så kunne se flyvemaskinen nærme sig. Lidt efter fløj den hen over vore hoveder og forsvandt så hen over "Den Hvide", hvorefter spillet så blev genoptaget denne store oplevelse rigere.

Når Svendemand skulle have nye sko, fik jeg lov at trække den til smeden. Denne hed Willers og havde sin smedie på Mosedalsvej. På Mosedalsvej kom jeg i øvrigt ret ofte, idet der dér var en produkthandel i en kælder, hvor vi drenge kunne sælge de ølflasker vi fandt på vor vej. Det kunne altid blive til et lille supplement til de ikke alt for store lomme penge. En anden indtægtskilde, vi havde, var salg af rottehaler. - Der var dengang temmelig mange rotter i Valby. Folk måtte jo dengang holde høns, hvilket kaldte rotter til. Når vi havde fanget rotterne i fælderne, blev de pakket ind i avispapir og bragt op til brandstationen i Annexstræde, hvor halerne blev klippet fra og vi fik så udbetalt ti øre pr. stk.

Af og til fik jeg lov til at køre med far, når han skulle levere sæbe til kunderne. Således erindrer jeg engang, hvor jeg kom med på en tur til Gentofte. Da vi kørte på Lyngbyvej, måtte far pludselig stoppe op, idet der var en bom tværs over vejen. Der kom en "bommand" ud fra et lille hus, og far måtte betale bompenge, før han kunne køre videre ind i Gentofte kommune. - Ja, det var dengang, da biler var en sjældenhed.

Tid til leg var der også. Selvfølgelig legede vi de banale lege som Skjul, Tagfat og Røvere og Soldater, men derudover legede vi også Jernbane, som foregik på den måde, at vi i jorden på fortovet (fortovene var dengang hverken forsynet med fliser eller asfalt) med en pind trak to parallelle streger fra den ene ende af alleen til den anden, og ind imellem lavede vi så vigespor. Toget var et cykelhjul, hvor egerne var fjernet og fælgen til gengæld besat med propper, og med en pind tæskede vi så løs på hjulet, som vi løb med fra den ene ende af alleen til den anden, idet vi dog af og til måtte dreje ind på et vigespor og dér afvente et modgående tog. Ofte spillede vi Klink med janter, som var bukseknapper af bly, eller med ottere, som var uniformsknapper fra forskellige væsener så som brandvæsen, postvæsen, sporvejene, DSB osv. Endelig spillede vi med noget, der var særegent for Valby, nemlig med treben. Hvordan fik vi dem? Jo, der hvor nu Magnoliavej ligger, var der i mine drengeår en mose, der var under opfyldning. Her tømte Bing & Grøndahl sit gipsaffald ud. I affaldet fandtes små trekantede porcelænsstykker forsynet med et lille ben i hvert hjørne. Det var små dimser, som blev brugt til at stille mellem de ting, der skulle i ovnen på fabrikken. Disse treben gik vi som sagt på jagt efter i affaldsbunkerne. De gjorde udmærket fyldest som spilleobjekter.

Vi kunne også finde på at spille teater. Således mindes jeg, at jeg havde fået nogle Mester Jakel-dukker. I den anledning blev det bekendtgjort, at der inde bag vores gårdsplads ville blive givet en forestilling, hvortil billetterne kostede to øre. Der strømmede syv-otte tilskuere til. Desværre var der ikke indstuderet nogen handling, så alt var improviseret. Tilskuerne var utilfredse og ville have deres penge tilbage. Det lykkedes mig at undslippe med kassebeholdningen, og oppe fra mit værelse på anden sal kiggede jeg ned på tilskuerne. En fætter af mig fik dæmpet gemytterne ved at hente kirsebær fra vort store kirsebærtræ midt i haven. Dermed var de fleste tilfredse, men såfremt nogen endnu ikke var tilfreds, lovede han at give dem en spand vand i hovedet.

Bortset fra denne dundrende teaterfiasko, så kom jeg dog med i en anden form for teater, nemlig i film. - Det var jo Nordisk Films storhedstid, hvor der hvert andet øjeblik foregik optagelser rundt omkring i gaderne i Valby. Der boede også mange af de mindre kendte skuespillere rundt omkring i Valby, og det kunne hænde, at man af en af disse fik en seddel, som gav adgang til at være med som statist i et opløb eller hvad det nu kunne være. Således erindrer jeg, at jeg var med i et stykke, hvor Valdemar Psilander optrådte som børnelæge. Min lillesøster var også med og lå som patient i en seng på et børnehospital. Ved stykkets slutning var der stillet en skillevæg op på langs gennem studiet. Her kom så børnelægen gående frem på den ene side, medens den henrivende sygeplejerske gik frem på den anden. Foran skillevæggen mødtes de og samtidig skulle vi, cirka ti-tolv piger og drenge, hyldede dem med bøgeregne i hænderne.

En anden gang var jeg med i en optagelse af filmen "Evangeliiemanden", der også var med Valdemar Psilander. Optagelsen foregik i Fælledparken, hvor

evangelieemanden holdt vækkelsestale fra den store sten, der også tjente som talerstol. Vi var nogle drenge, der fik besked om at stå nogle skridt fra talerstolen, så man rigtig kunne se, hvorledes man fylkedes om ham som lægprædikant.

Et lidt komisk intermezzo oplevede jeg under en optagelse i "Den Grå", på en vej, der dengang hed Bechs Allé, men senere er blevet en del af Blankavej. Midt under optagelserne stillede en mand sig foran kameraet og spurgte om, med hvilken ret der blev filmet på dette sted. Filmfolkene spurgte ham derefter, med hvilken ret han stillede sig i vejen for kameraet. - Mit navn er Bech, svarede manden, og mit navn står på gadeskiltet her på hjørnet. Det viste sig, at det var den gårdejer, fra hvis jord "Den Grå" var udstykket. Efter nogen tids parlamentaren fik filmfolkene lov at fortsætte, men Bech havde fået lejlighed til at vise, hvilket magtfuldt menneske han var.

Det største udbytte af Nordisk Films tilstedeværelse i Valby fik dog mine forældre. Far var kunde hos isenkræmmer Richardt i Langgade lige over for Tingstedet. Richardt havde fra Nordisk Film fået en del indbydelser til uddeling til et krydstogt med en amerikadamper. Efter Titanic-katastrofen i 1912 fik filmen ideen til en film om en skibskatastrofe. Far fik et par af disse indbydelser, og i tre dage krydsede amerikadamperen C.F. Tietgen rundt i Kattégat. Passageerne nød turen i fulde drag. Man fik fine kahytspladser ligesom kosten om bord var førsteklases. Kun måtte de af og til træde i funktion iført negligé og flokkes om redningsbådene. Mor havde et dejligt, langt hår. Det måtte hun lade hængende løst helt ned til bæltstedet.

Nu nærmere den første verdenskrig sig. At der var opræk til alvorlige begivenheder fik vi at mærke i 1913, hvor der blev afholdt en stor mobiliseringsøvelse. Jeg erindrer, at kirkebetjenten på Timotheuskirken måtte ringe med kirkeklokken en hel time i træk. Normalt fik vi jo kun Linie 2 at se på vore kanter. Den havde endestation midt mellem Gåsebæksvej og Nørretofte Allé. Men under øvelsen strømmede det ind med sporvogne fra andre linier. De var alle fyldt med soldater, der blev læsset af ved endestationen, hvorfra de så marcherede ad skolestien ud til Køgevej, antagelig for at besætte Vestvolden.

Jeg plejede hvert år at holde sommerferie i en lille landsby nær Borup mellem Roskilde og Ringsted. En barndomsven var flyttet dertil. Hans far havde været ansat på Carlsberg i femogtyve år og havde modtaget et pænt beløb i jubilæums-gave. For pengene købte han et mindre landbrug på ti tønder land, og hertil blev jeg så inviteret hvert år på sommerferie; således også i 1914. En af de første dage i august fik jeg et brev fra mor, som fortalte, at far var blevet indkaldt til marinen. Far var da niogtredive år. Han var kommet ind i marinen som fjorten-årig elev. Han gik ud som befalingsmand efter tolv års forløb, men med forpligtelse til at give møde i påkommende tilfælde. Dette tilfælde indtraf nu, og far måtte af sted. Han fik et beløb til ekvipering, men da man ikke kan skaffe sig en uniform fra den ene dag til den anden, måtte han købe en uniform af en

kommunal målerkontrollør. De to røde striber om underærmet blev fjernet og i stedet blev så påsyet tre gule vinkler på hver underarm. Så var den uniform i orden, dvs. det var den nu ikke alligevel, for knapperne var stadig de kommunale med byvåbnet i. Først en måneds tid senere blev knapperne udskiftet med marinens egne.

Fars første udkommando var med krydseren Geyser, der afsejlede til Storebælt, hvor den skulle overvåge den etablerede minespærring. Nu var far jo forretningsmand, så det passede ham ikke særlig godt at være væk fra sin virksomhed i længere tid. Han ansøgte derfor om at komme til at gøre tjeneste på Orlogsværftet, som Holmen dengang hed. Hans ansøgning blev imødekommet, og han kom til at gøre tjeneste som vagtkommandør på Kongebrovagten, der lå i et lille krat ved Refshalevej. Her regerede han over tolv "basser", der skiftedes til at stille tre skildvagter langs med Refshalevej for at forhindre fremmede i at komme alt for tæt på, hvad der foregik på Orlogsværftet. - Her gjorde han tjeneste i et døgn, hvorefter han var fri et døgn, således at han var i stand til at passe sin forretning.

Senere blev far forflyttet til Hovedvagten, det er bygningen med tårnet med kronen øverst. Her blev han brandvagtskommandør. Jeg besøgte ham ofte i weekenderne. Det var meget spændende. Om natten fik jeg lov til at gå med på inspektionsrunder i alle værksteder og oplagte skibe, således også i det gamle kongeskib, Dannebrog. Alle disse steder skulle der trækkes kontrolure op, så man kunne konstatere, at der havde fundet inspektion sted.

Efterhånden som krigen skred frem, blev sæbe noget af en mangelvare, og far fik en ny kunde - en grosserer der kunne aftage alt, hvad far kunne producere. Svendemand var nu gået til de evige græsgange og i stedet havde far købt en frederiksborg-hoppe, og enspændervognen var blevet udskiftet med en større ladvogn med fast kusk. Endvidere var der blevet råd til at købe en kavalervogn, dvs. en vogn med to agestole begge vendt fremad. Det bageste sæde kunne vendes bagud og bagsmækken sænkes til vandret stilling, hvorefter vognen var en såkaldt jagtvogn.

Med denne vogn kørte vi ture om søndagen. En dag var vi således i Dyrehaven, hvor vi slog os ned ved et langt bord ved et skovløberhus. Ved den modsatte side af bordet havde en anden familie slået sig ned. Da de skulle til at nyde den medbragte mad, tog fru en sine forlorne tænder op af sin taske, hvor tænderne lå indsvøbt i en serviet. Hun var imidlertid for rask i vendingen med at få tænderne op, for de fløj hen over bordet og havnede i vores smørkrukke.

Et par år senere købte far en destruktionsanstalt på Gl. Køgevej. Den lå lige på den anden side af broen over godsbanen. Den spredte ofte en grusom stank, som kunne mærkes oppe på selve vejen. I dag ville han nok have fået med Miljøstyrelsen at bestille, men den eksisterede jo ikke dengang.

På destruktionsanstalten blev udvundet teknisk fedt, som anvendtes i sæbe-produktionen. Endvidere produceredes benmel, der anvendtes som tilsætnings-foder til svin til modvirkning af stivsyge. Endelig var der et restprodukt, en slags suppe, som ved inddampning kunne blive til snedkerlim. Snedkerlim var der nu ikke så meget brug for, men da suppen var meget næringsrig, mente far, at den måtte kunne anvendes til udsprøjtning på opdyrkede arealer. Han aftalte derfor med en gårdejer, hvis marker var nabo til destruktionsanstalten, at en af hans marker skulle sprøjtes i felter på cirka ti kvadratmeter mellem andre felter, som skulle være usprøjtede. Da høsten kom viste det sig, at kornet i de sprøjtede felter var betydeligt højere end kornet i de usprøjtede. Han mente, at dette måtte være en god artikel til gartnerier, hvorfor han gik i gang med at sælge dette produkt til gartnere, som han efterhånden kom godt ind med.

Nogle år gik virksomheden godt, men efter krigens afslutning kom der et tilbageslag. Sæben var nu ikke længere så nem at sælge, idet der var dukket nogle meget store, som regel udenlandske koncerner op, som det ikke var til at konkurrere med. Sæbefabrikationen måtte indstilles og destruktionsanstalten nedlægges. Der kom derfor nogle vanskelige år, men far var nu kommet i gang med at handle med gartnere, og han tog derfor flere artikler op, som benyttedes i gartnerier, for eksempel gødningskalk, tonkingsstokke, insektbekæmpelses-midler, staldgødning mv. Med disse artikler arbejdede far, indtil han i 1956 afgik ved døden enogfirs år gammel og praktisk talt aktiv til det sidste.

Gadebilledet var i mine drengeår stærkt præget af salgsvogne. Straks på morgenkvisten kom mælkevognene. Der kom vogne fra såvel Trifolium som Solbjerg og Enigheden. Hver havde deres kundekreds, og to-tre mælkedrenge på hver vogn havde til opgave at anbringe mælkeflaskerne foran kundernes entrédør.

Senere på dagen dukkede en fiskehandler op med sin vogn, og når hans råb, "sillegot", lød, var husmødrene klar over hans nærværelse. En anden hyppig sælger var en kone, der havde en grøn trækvogn. Hun gjorde opmærksom på sin nærværelse ved at råbe: "blomkål, blomkål, fem øre". Endelig kom der også en gang imellem en sandmand. Han var sikkert et rudiment fra dengang, man strøede sand på gulvet. Nu var det sand, han solgte, sikkert kun til brug for gulvet i fuglebure til glæde for piphans. Endelig kunne der også af og til dukke en skær-sliber op med sin bør. Han er også helt forsvundet fra gadebilledet som så meget andet.

Jeg kom i skole i 1911 i Vigerslev Allé skole et år efter, at den var åbnet. Tilstrømningen af elever var imidlertid så stor, at jeg, da jeg skulle op i anden klasse sammen med seks af mine skolekammerater blev overført til Rughavevej. Her blev jeg anbragt i et klasseværelse, som vendte ud mod selve Rughavevej. Medens jeg gik i denne klasse kunne vi se, at der på gaden udenfor blev

nedlagt sporvognsskinner. Det var Frederiksberg Sporveje, der fik forlænget sin tværlinie, der hidtil havde kørt mellem Nørrebro Runddel og Frederiksberg Runddel, men nu blev forlænget til Valby Station med omkørsel fra Toftegårds Allé ad Rughavevej til endestationen lige før broen over banen. I den anledning blev ligeledes den bom fjernet, der hidtil havde været anbragt tværs over Toftegårds Allé ved Mølleallé. Det var en stor dag, da vi første gang fra klasseværelset kunne se den første røde toetagers sporvogn køre forbi, og vi kunne betragte de passagerer, der sad på "1. sal".

Den første verdenskrig, der nu var brudt ud, mærkede vi mest på at mange varer, så som sukker, franskbrød, rugbrød, smør og margarine var rationeret.

Selv hestefoder var rationeret, så Lotte måtte affinde sig med, at der måtte økonomiseres med havren i dens krybbe. Heldigvis var dog græsset på marken oppe i "Spidsen" ikke rationeret. Tjørslaget vedblev under hele krigen at være lige langt.

På grund af den tyske ubådskrig blev vi afskåret fra kulimport fra England, som hidtil havde forsynet os. Dette medførte, at det kom til at knibe med gasforsyningen, som måtte indstilles flere timer hver dag. For at forbrugerne kunne spare på gassen, blev der derfor oprettet et folkekøkken. I hvert af byens distrikter blev der etableret udleveringssteder, hvor folk så kunne få udleveret varm mad. I Valby blev gymnastiksalen, der hørte til Rughavevej skole, indrettet som udleveringssted. Her stillede man sig så op i kø ved halvfemtiden medbringende to mælkespande, som alle husholdninger dengang var i besiddelse af, idet mælk fra bagerierne blev solgt i løst mål. Når hestevognen ankom fra Kommunehospitalet, hvor maden blev tilberedt, og metalbeholderne var anbragt i salen, kunne udleveringen begynde under ledelse af en viceinspektrice fra skolen. Der blev udleveret to retter, nemlig en suppe og en kødret, som jeg husker ret ofte bestod af kogt kødpølse med stuvet kålrabi. Suppen var ofte en fraisefarvet sød-suppe, vistnok kogt på byggryn.

Det nærmeste vi i Valby kom selve krigen var sikkert, at der en dag landede en tysk krigsflyver på en mark ved siden af gasværket. Han var deserteret med sin maskine og blev nu interneret i Danmark.

Der var stor tilstrømning af tilskuere til maskinen, der blev bevogtet af danske jenser, indtil den nogle dage senere blev transporteret bort.

Et andet træk i gadebilledet dengang var, at der hver morgen lidt i otte kom en deling infanterister med korporal i spidsen marcherende gennem Valby Langgade. De kom fra Frederiksberg Slot og skulle til Hoffmanns gård, hvor militæret havde etableret et depot i den længe, der løber langs med skolestien, hvorfor der her var posteret en skildvagt et stykke inden for selve indkørslen.

Krigen fik omsider en ende, hvor København kom til at spille en rolle, idet mange krigsfanger blev udvekslet over København. Men kunne derfor i den tid

se mange fremmede soldater færdes i gaderne, så som franske alpejægere, englændere, italienere og gurkhaer. Endvidere kom de dansksindede sønderjyske soldater, der havde været i engelsk og fransk fangenskab hjem over København. Disse soldater blev indkvarteret privat, og vi havde således en af dem boende hos os i en uges tid.

I 1918 - samme år som krigen sluttede - blev jeg konfirmeret i Timotheuskirken af pastor Lindeborg. Konfirmationsfesten blev holdt i salen, hvilket var beboernes navn for den festsal, der lå på første sal i Købmandshuset..

På grund af krigstidens restriktioner skulle festen slutte klokken tolv midnat, på hvilket tidspunkt den tilsynsførende, hr. Jørgensen, troppede op for at lukke og slukke. Almindelig høflighed krævede dog, at man først bød ham på en forfriskning. Da den var nydt, spillede det tre mand store orkester op til en fejende vals. Da dansen var overstået, var hr. Jørgensen blev noget varm og måtte derfor have en ny forfriskning for at svale sig. Nu var der imidlertid mange nydelige damer med til gildet, og da de skiftevis bød hr. Jørgensen op, gik tiden, og da klokken var henad to, gik døren pludselig op, og hvem stod der? Det gjorde fru Jørgensen, og idet hun slog hænderne sammen, udbrød hun: Det er dog for galt - her danser du - og så med sutter på.

Festen blev herefter hurtigt afsluttet, og det må vel siges, at det faktisk var et effektivt punktum for min barnetilværelse i Valby.

Anlægget set fra Købmandshuset, cirka 1908

Spredte erindringer fra “Valby og Omegns Bygge/Grundejerforening” ved Poul Grubb, 1996

Det var ikke et stille kvarter, men et levende. Et mylder af mennesker og køretøjer, der færdedes på de veje, der egentlig ikke fører noget sted hen.

Børn og dvs. legende børn var der en hoben af. Et løseligt skøn fortæller mig, at der omkring 1925 boede seksten børn i Købmandshuset. Deres legeplads var først og fremmest pladsen foran Købmandshuset ud mod Hartmanns Allé, men omgivelserne, gården, der i grunden var forbudt område ligesom anlægget, hvor nu Timotheushjemmet ligger og spidsen, dvs. dér hvor Hartmanns Allé og Traps mødes, blev også flittigt brugt. Det hændte også, at Købmandshusets trapper blev brugt. På anden sal, hvor der nu er lukket, gik der en gang igennem mellem de to opgange, lige beregnet (?) til forsvindingsnumre, når vi legede skjul. Også de to lemme, købmandens og spækhøkerens var lige noget, som kunne sætte et barns fantasi i gang. Hvor børn er, kommer flere til, og det var derfor ikke blot Købmandshusets, men hele det nærmeste kvarters legeplads.

Helt op til anden verdenskrig fungerede de fire forretninger i Købmandshuset (herom senere), det gav en del kørsel, dertil kom en del gadehandel fra vogn, derimod var det kun få af beboerne, der havde eget køretøj.

Tørsten må have været stor, ikke mindre end fire mælkevogne kørte dagligt gennem gaderne, dertil kom, at bageren også solgte mælk og spækhøkeren smør. Hvert firma havde sin farve på vognen. “Det danske Mælkekompagni” rød, “Enigheden” gul og “Trifolium” hvid. Den fjerde leverandør var en såkaldt mælkebonde, der fra oprindelig en lille hestevogn, senere fra en halvtons Ford, solgte mælk, som forbrugerne mente var frisk fra stalden, men verden vil bestræbes. Nårungerne var ved at være tomme, købte han mælk hos en af de andre handlende. Hver vogn havde en stab af mælkeassistenter, deres egen betegnelse, vi kaldte dem mælkedrenge eller mælkesjaskere. Både de og kusken bar kasket og blå- og hvidstribede busseronner. Når syrenerne blomstrede, havde de altid en klase af disse foran i kasketten.

Nogenlunde regelmæssigt kom en flok af andre handlende. Kørt af en lille sirlig mand med velplejet overskæg kom en lille hestevogn med smør fra “Kronen”, eller var det “Palma”? Kaffe forhandlede fra en trehjulet cykel tilhørende firmaet “Grønnegaard”. Fiskemanden kom mindst to gange om ugen med sin hestevogn. Fra de store trækar på vognen solgte han sæsonens fisk, mere eller mindre halvdøde, og slagtede dem på vognens bagsmæk.

Knap så regelmæssigt kom en lille pindevogn med en trist udseende kusk, råbende: “s-a-a-a-n-d”. Ja, råb er måske en lidt forkert betegnelse, og hans hæse avertering var overflødig, han vidste, hvor han skulle standse, hvor man havde kanariefugle eller papegøjer. Af de kørende handlende var han vist den, der holdt længst ud. Længe efter min drengetid kom ikke mere han, men en

sandkone og en sanddatter.

De mere tilfældige handlende var blandt andre de forskellige skærslibere, nogle med trillebør, andre på ombyggede cykler, hvis udseende var en stærk konkurrent til de Storm P'ske opfindelser...

Sæbemanden var vi bange for, ganske uden grund. Han manglede fødderne og slæbte sig frem på krykker. Foran og bagpå havde han to kurve. Når byrden blev ham for svær, bad han os børn om at hjælpe sig den af og atter løfte den op, når han havde hvilet sig lidt.

En nydelig lille trækvogn, der indeholdt et helt lille værksted, blev trukket af en ældre herre. Han kunne reparere lidt af hvert, men hans speciale var at klinke porcelænen, fire huller og to messingklinker kunne gøre den revnede tallerken brugbar igen.

Der foregik også et mere eller mindre åbenlyst tiggeri ved salg af snørebånd, trævarer, indrammede postkort m.m. Nogle nøjedes bare med at bede om hjælp til en arbejdsløs.

En nyttig gerning var klude-, ben- og flaskesamlerens. Oprindelig kom han med sin sæk, senere på trehjulet og til sidst som organiseret i "Landsforeningen til Arbejdsløshedens Bekæmpelse".

Politi så man meget sjældent og næsten kun i civile ærinder. Ordensmagten delte mantalslister ud, forhørte sig om husdyrhold og kom en gang årligt for at se, om det komplet ligegyldige matrikelnummer sad på huset. Betjentene har i årenes løb haft mange øge- eller kælenavne: lyner, blinker, panser eller panserbasse, vi kaldte dem strissere. Brandvæsnet mindes jeg kun en gang at have set ved en mindre brand i Bergs Allé, men de har da også været der ved branden i Hartmanns Allé 26 (se dette).

Jubel og stor interesse blev der vist lirekassemændene fra børnenes side, men de kom kun sjældent, og det økonomiske udbytte har sikkert været ringe.

*Brødvogn,
cirka 1910*

Købmandshuset forårsagede en del erhvervskørsel. Normalt bagte bageren ikke rugbrød, derfor kom der mindst fire brødvogne til bageriet (Schulstad og Ludvigsen, Arbejdernes Fællesbageri, Bagermestrenes Brødfabrik og Forstædernes Brødfabrik). Mælken kom fra Mejeriet Lyshøj på Rughavevej i en kolos af en bil med mejeriejeren på det åbne forsæde.

Til købmanden kom de store bryggerier med deres flotte heste. For at enhver smag kunne tilfredsstilles, kom der vogne fra både Carlsberg, Tuborg, Stjernen, De forenede Bryggerier, Kongens Bryghus og så længe det eksisterede, Hafnia (Bonden sidder tidligt ved sit Fad - Hafnia Juleøl Han nyder glad). Købmanden var også brændselshandler og solgte både kul, koks, briketter, ruller med pindebrænde samt petroleum. Disse varer opbevarede i kælderen og solgtes i små portioner. Endnu kan man se, hvor tuden til petroleumstanken har siddet.

Spækhøkeren hentede selv sine varer, først på en trehjulet motorcykel, senere i en åben Ford. Grønthandleren hentede hver dag sine fornødenheder på torvet og bragte dem hjem på spurvognen.

De fleste af kvarterets børn gik i skole på Rughavevej; kun pigerne måtte, når de skulle i mellemskole, tage vejen til den noget ilde berygtede skole i Vigerslev Allé, fordi Valby skole kun havde drengemellemskole. Af en eller anden grund regnedes det både for finere og bedre at gå i Alsgades eller Ny Carlsbergvejs skoler, hvad nogle enkelte gjorde.

Kun ganske få af os gik i private skoler. Der var måske fra forældrenes side lidt snobberi i det, men jeg, som var noget sen i udviklingen på grund af sygdom, var næppe kommet i mellemskolen, dersom jeg havde besøgt den offentlige skole. Der var ikke nogen bestemt, men spektret var stort, nævnt i flæng: Rahbeksskolen, Katholsk Skole i Stenosgade, Sct. Petri Tyske Skole og Den franske Skole på Frederiksberg Allé.

Bergs Allé

Medens de andre veje var beplantet med røn, kransede to rækker elme Bergs Allé. De var ikke særlig kønne og direkte grimme, når de i foråret stod nøgne og stynede. I begyndelsen af 20'erne blev de fjernet. Fortove og kørebaner var grus og uden belægning, det var måske derfor at alle børn gik med træsko i det daglige. Af ubekendte årsager var der asfalt på fortovet mellem nr. 2 og 8. Formodentlig var det betalt af lodsejerne selv, det blev fjernet, da der kom fliser.

Om vinteren i snevejr var hele den anden side en række af glidebaner. Børnene i det hastigt voksende Aalholmskvarter gik indtil Aalholm skole (dengang Skolen ved Skellet) blev bygget i skole i Vigerslev Allé. Til daglig har denne folkevandring næppe været til glæde for beboerne, men i snevejr må det have været direkte farligt.

Nr. 1 (nu 7)

Allerede som barn undrede jeg mig over dette hus, som nok til en vis grad lignende de andre, men med sin pompøse indgang og sine fire vinduesfag i facaden var så forskelligt var de nioghalvfems andre.

Bortset fra dets pompøse udseende og to små glasmalerier, der hang i vinduerne, var det intet, det røbede at ejeren var kunstmaler. Hans navn var Andersen og han gik som århundredets kunstnere med flagreslips og sort kunstnerhat. Hans kone, som min moder undertiden talte med, vævede i mange år på gobelinerne til riddersalen på Frederiksborg slot (maksimalt dagsarbejde: tre kvadratcentimeter).

Nr. 7 (nu 13)

Stueejligheden blev i mange år beboet af familien Aarkrogh. Han havde oprindeligt været manufakturhandler, men var nu og til sin død kirketjener (graver) ved Timotheuskirken. Hans heftige sind gjorde, at mange ikke kunne lide ham. Men heftigheden kunne forsvinde lige så hurtigt som den kom og afløses af anger og undskyldning.

Som bedemand, hvor han ikke havde nogen over sig, løste han på smukkeste og værdigste vis sin opgave. Med en lille tale og en bøn og med sin smukke stemme var han til opmuntring for mange sørgende.

Nr. 7 (nu 13)

Ejeren, Louis Bruun, kaldes i medlemsfortegnelsen fra 1917 fabrikant. Der gik rygter om, at han havde drevet en kødfoderfabrik ude på Køgevejen. Undertiden drev der en ilde lugt ind over Hartmanns Allé, og man sagde, at det stammede fra den. Senere drev han en blandet landhandel med gartnerartikler ved hjælp af en lidt faldefærdig bil og brugte udhus og have til lagerplads.

Hans datter Ina var i mange år lærerinde på Lykkebo skole.

Nr. 10 (nu 14)

Dette flotte hvide hus, måske kvarterets kønneste, bar i mange år navnet "Brejdblik".

Det ejedes engang i fyrrene af grønthandler Andersen, Dronning Dagmars Allé 1. Ved et sørgeligt uheld led han garagedøden. Hans søn havde på grund af faderens erhverv mellem legekammeraterne tilnavnet Kålhoved. Han blev som voksen digter og præst og kalder sig Sten Kaalø.

Nr. 14 (nu 18)

Ejeren, malermester P. Hansen var velanskrevet i kvarteret og havde alt malerarbejdet, da der blev indlagt wc'er. Han døde, inden han blev fyrre.

Dalgas Allé/Traps Allé

Nr. 1

Ejeren, F. Seeger, der beboede hele huset og var manufakturhandler på Værnedamsvej, førte sig frem som verdensmand. Sommer og vinter i sort frakke og hat. Mand og mand imellem kaldtes han for "ham med navnet i flaget". På hans høje flagstang vajede på festdage et meget stort Dannebrog med hans initialer i øverste venstre hjørne, og ved særlige lejligheder flagede han med Stars and Stripes på en skrå flagstang mellem facadevinduerne.

Hans efterfølger, Poul Erik Hansen, var magister og ansat ved Johannesskolen. På grund af sin kraftige vækst og den store skægpragt kaldte eleverne ham "Hugin Hansen".

Han boede her kun en kort årrække, men nåede at gøre sig berømt blandt naboerne på grund af en tam due, som normalt levede sit liv indendørs, men i familiens ferier blev sluppet ud. Den var uvant med de frie forhold og troede, at alle var dens venner. Den fløj ind ad åbentstående vinduer og satte sig på hoved og skuldre af gående og var til megen irritation. En dag, jeg kom hjem, mødte jeg vicevært Eriksen ved Købmandshuset, som med ikke ringe stolthed fortalte, at nu havde han fået ram på professorens due. Han havde kvalt den.

Nr. 3

Huset ejedes gennem mange år af vejmålerassistent Jørgensen. Han drev ved hjælp af kone og datter en årrække grønthandelen i Købmandshuset og var så længe, den bestod, inspektør ved salen. Hans ene søn, hvis døbenavn jeg ikke har kendt, var vidt omkring kendt under navnet "Basse".

Nr. 5

De fleste, om ikke alle, i dette hus bar navnet Rasmussen og var i familie med hinanden og alle lige forelskede i motorcykler.

Nr. 7

Ud på formiddagen forlod ejeren, der var formand for remisearbejderne ved DSB huset. Efter sigende skulle han tilbringe mindst en (1) dag om året på snedkerværkstedet.

Hans datter Ellen var et kendt navn i KFUK og gik dér under navnet "Krølle-Ellen". Hun blev gift med en kontorchef i Københavns skoledirektion. Den yngste søn, Arthur, blev ingeniør. Han var en lang overgang hemmeligt forlovet med bagboens datter i Hartmanns Allé 6. Ved et hemmeligt signalsystem kom de i forbindelse med hinanden, så de kunne gå hjemmefra samtidig og mødes i spidsen, dér hvor Dalgas Allé og Hartmanns Allé støder sammen. Jeg skylder sandheden at sige, at de blev både forlovede og viede.

Nr. 9

Ejeren, overbetjent Hansen var ved Sundhedspolitiet og i øvrigt en meget venlig mand, havde en høj stjerne hos os børn. Når hans blommetræ, der stod tæt ved gården, bar modne blomster, stod han aften efter aften og delte blomster ud til voksne og børn. Han var medlem af grundejerforeningens bestyrelse. Man beskyldte ham for bevidst at have forhalet en modernisering af Købmandshusets spækhøkerforretning. En kendsgerning er det, at ombygningen straks efter hans pensionering blev sat i gang.

Han havde tre børn. Den ældste var lærerinde, den yngste tilbragte det meste af sit liv på Filadelfia. Sønnen led af en dengang ukendt uhelbredelig sygdom, der bandt ham til rullestolen det meste af hans liv.

Nr. 11

Stueetagen beboedes i mange år af familien Bechman. Den meget store veranda var altid åben for alles blikke. Os børn interesserede det meget at se på den meget store dukkestue i renæssancestil.

Normalt levede familien et meget stille liv, men ved livets højdepunkter, konfirmation m.m. holdt man fest med musik og dans, ikke blot indendørs, men i haven og på det tilgrænsende gadeareal. Fra mit vindue i Købmandshuset har jeg flere gange hørt sørgende kvinders skriftemål. De drejede sig næsten altid om deres mænd, som i mindre ædru tilstand havde vist en anden kvinde for megen interesse.

Nr. 13 - Købmandshuset

(Traps Allé 13 og Hartmanns Allé 14b)

Det fortæltes, at huset var bygget af overskyende materialer fra parcelhusene. Som genbo i tyve år og beboer i sytten år har jeg haft rig lejlighed til at lære det at kende.

Facaderne, som man kun med vanskelighed kan se, var i grunden smukt udformede, men gavlene, der vendte ud mod alleerne, var mildest talt rædselsfulde. Som før omtalt var pladsen foran mod alleerne børnenes tumbleplads og gården, som i grunden var forbudt, ikke mindre. Her var hestestald, en sælsom række skure, vaskehus, bageriet med dets hemmelighedsfulde verden, foreningens slibesten og to gelændere, fortræffeligt egnede til at lege motorcykel på.

Helt frem til 1950 var huset stadig et købmandshus, men så sygnede det langsomt hen. Der dukkede flere og flere forretninger op i Valby Langgade i nærheden af stoppestedet, og de lå mere bekvemt for beboerne.

Først døde grønthandelen, så spækhøkerens butik. Derefter kolonialvareforretningen. Længst holdt forretningen i Traps Allé ud. Da ovnen skulle ombygges, blev den forandret til ismejeri. Lokalerne blev som det meste af stueetagen overtaget af Hansens Vaskeri.

I mange år blev huset administreret af snedker Christensen (Hartmanns Allé 41). Han var en lille ilter mand. Efterhånden blev han både fra lejerne og foreningens medlemmer udsat for så berettiget kritik, at han måtte gå. Hans afløser Thomas Thoms (Overbyes Allé 9) blev valgt til hans efterfølger med det udtrykkelige pålæg at få ejendommen, som efterhånden var blevet foreningen en byrde, solgt.

Den blev handlet nogle gange. Den sidste ejer i min tid var guldsmed Ehlers, Gl. Kongevej. For beboerne var det som at komme fra dynen til halmen.

Bagerbutikken i gavlen med tilhørende lille have foran, foran den nordre pavillon, ejedes under brødstrejken i 1920 af en bager, der tjente sig en formue ved at bage rugbrød dag og nat. Efter denne succes trak han sig tilbage og solgte forretningen til chokoladefabrikant Sven Michelsens far for den nette sum af tolv tusind kroner.

Michelsen var kun en mådelig bager, og det kneb både for ham og hans efterfølger at få bageriet i gang. En kort tid fik det et opsving under familien Hansen. De havde en regn af børn, som mere eller mindre var engagerede i forretningen. Det var en driftig familie, der blandt andet fandt på at køre brødture ud i bondelandet. Men en morgen var de væk, da vi kom for at hente morgenbrød. De idelige stridigheder med snedker Christensen havde været dem for meget. De havde overtaget bageriet i Dronning Dagmars Allé 1.

Hvor mange, der siden forsøgte sig, erindrer jeg ikke, men da ovnen skulle have en hovedreparation, blev forretningen som før omtalt forandret til et ismeri.

I lang tid gik det dog godt; to små mennesker skabte ved flid og venlighed en god forretning. Den har næppe givet det store afkast, men deres krav til tilværelsen har nok heller ikke været særlig store. De fortalte selv, at grunden til, at de aldrig fik et stik til telefonen oppe i lejligheden var, at telefonmontøren, der kom ved indflytningen, da de luftede tanken om et stik, ganske utilslørt sagde: "Det skal De ikke anskaffe, denne forretning får De aldrig til at gå."

Det var der heller ikke andre, der fik.

Købmandsbutikken var i 1918 en mindre købmandsgård, som vi kender dem fra stationsbyerne, med heste og vogne. Stalden lå i den nordre pavillon, og arbejds-vogn og stadskøretøj holdt til i to skure i gården. Der var både kommis og karl, stort salg af koks, brænde og petroleum, som blev aftappet i kælderen.

Den første ejer, jeg husker, boede i Hartmanns Allé 23, den senere, Andersen, i Traps Allé 2, indtil man fik indrettet salen til lejligheder. Han var en stor børneven, der en gang om året kørte kundernes børn i skoven. Sammen med bageren arrangerede han tøndeslagning i gården med påfølgende chokoladudskænkning i bageriet. Han døde ret ung og enken prøvede at drive forretningen videre, men opgav. Hun solgte så til Jørgen Jørgensen. Han tog godt fat, men opgav dog at have køretøj. I krigens tid svigtede energien og bagbutikken

endte med at blive en slags smugkro. Han fik ingen efterfølger. Han havde dog allerede opgivet lejligheden i 1938, hvor jeg overtog den.

Spækhøkerforeningen i facadens hjørne mod Hartmanns Allé så i 1918 ikke indbydende ud. Vinduets marmorflade var pinligt ren men uden varer, kun prydet af to aspedistraer. Det varede noget, inden min moder fandt derind og opdagede, at det var en særdeles velforsynet forretning. Gulvet var et slidt parketgulv, flæskekødet lå åbent på et bord lige inden for døren. Undertiden lå der også kalve- og oksekød, som når Sundhedspolitiet kom blev båret ind i privaten, medens betjenten var nede i kælderen. Udstyret var traditionelt med to store diske og i hjørnet hele vinteren en stor tønne med islandsk, saltet lammekød. I 1918 var indehaveren fru Haarløv, som dengang og mange år senere boede på anden sal mod Hartmanns Allé. Efterfølgeren, Chemnitz, boede de første år, indtil lejligheden ovenover blev indrettet, i bagbutikken og kælderen. Flittig og arbejdssom, som han var, fik han lidt efter lidt forretningen moderniseret med frigidaire og røgovn m.m. Den store ændring skete dog først, da sundhedsmyndighederne greb ind (se Traps Allé 9) og forlangte gulvet ændret til stengulv og meget andet lavet om. Ændringen koste ejeren, byggeforeningen, den nette sum af tre og et halvt tusind. Hen ad vejen blev forholdene for små for Chemnitz. Han havde seks børn og han flyttede til Vanløse.

Siden kom der aldrig gang i forretningen. Den overtoges senere af Hansens Vaskeri, som efterhånden erobrede det hele - eller det meste - af stueetagen.

Grønt- og frugt- og rulleforretningen ud mod Hartmanns Allé blev vist aldrig noget lukrativt foretagende. Vejmålerassistent Jørgensen (Traps Allé 3), der også var inspektør ved salen, drev den i en årrække ved hjælp af kone og datter. Siden var det fru Berg og hendes datter, der bestyrede den, men da de holdt op, stod den tom et godt stykke tid, indtil ejeren af Hartmanns Allé 35, Thiesen, der var blevet arbejdsløs, en kort tid gav den et vældigt opsving. Men da han holdt op, fordi han atter havde fået arbejde, indrettede man en lille lejlighed i butik og baglokale og forærede rullen til Timotheushjemet.

Salen, som i sin tid havde været samlingssted for beboerne, og så længe den endnu eksisterede gav rum for generalforsamlingerne, var i 1918 ret nedslidt. Den brugtes dog endnu til danseskole, møder og familiefester. Ved danseskolens årlige tøndeslagning vrimlede det med alfer, prinsesser, snehvider, hofdamer, skorstensfejere og cowboys. Datidens cowboys bar ikke de nu kendte bukser, men var Tom Mix'er med stor hat, to pistoler og lasso i bæltet, bukser med frynser bagpå, der dog ofte så ud til at være syet til lejligheden af et kasseret uldtæppe.

I en længere årrække holdt KFUMs yngste afdeling, ledet af den legendariske sekretær Kaj Jensen, sine meget velbesøgte møder her.

Det skete endnu i de sidste år, at salen var ramme om familiefester. Undertiden endte disse voldsomt med slagsmål i rendestenen.

Salens dage var talte. De nærmeste parcelhusejere ønskede den væk, og en renovering ville blive voldsomt dyr. Samtidig med at kvarteret fik bedre toiletforhold, ombyggede man salen til fire lejligheder. Det var spændende tider for os børn. Med store opgravninger i gaderne og håndværkere i husene. De fire lejligheder blev stillet til rådighed for forretningernes indehavere.

I 1938 ønskede købmand Jørgensen sig en større lejlighed. Han havde tre voksne døtre. Han fik lov til at flytte imod at han selv skaffede en ny lejer. Derfor flyttede jeg som nygift ind i 1938 og blev boende i sytten år.

I forbindelse med Købmandshuset er der to ting at nævne: købmand Andersen havde så længe han levede en karl, som blev kendt langt uden for kvarteret, Thomsen. Han var vellidt af alle og hilste på hvem, der hilste på ham, med sit "daaamm". Han blev boende i kvarteret, først i Hartmanns Allé 41 og siden på Timotheushjemmet og passede i mange år avishuset over for Langgade station.

På anden sal til gården i Købmandshuset boede familien Nielsen. Manden havde arbejde på F.L. Smidth og var vicevært. Konen holdt ham og de to drenge i stram snor. Faderen havde hun tvunget ind i Blå Kors, og drengene skulle komme op klokken nitten, uanset om det var sommer eller vinter. Det gik godt i mange år, men da moderen døde, gik hjemmet i opløsning, drikkeriet tog fart igen. Kun den ældste søn klarede sig. Skønt han var evnesvag, stiftede han hjem og udskiftede Nielsen med Brinkberg.

Nr. 6

Der var vistnok otte børn i dette hus hos snedker Herbøl, tre sønner og fem døtre. Sønnerne, som var de ældste, har jeg ikke kendt, derimod de fem døtre, som alle gik i søndagsskole og senere i KFUK. Den ældste, Karen, blev gift Nielsen og overtog huset. Nr. to, Ellen, gik på grund af sin hårpragt under navnet Brus. Nr. tre erindrer jeg intet om ud over, at hun var meget rødhåret. Nr. fire, Inger, som i mange år var et virksomt medlem af KFUK og blev gift Kurø, gik altid under navnet Bitten. Det havde været forældrenes ønske, at hun skulle døbes navnet, men pastor Lindeborg havde nægtet og sagt, at det var et kælenavn. Nogle år efter døbte han alligevel familien Thoms' (se Overbyes Allé 9) ældste pige ved dette navn.

Nr. fem gik altid under navnet Lillebitten, og hendes døbenavn er mig ukendt.

Nr. 8

Tilhørte en familie Ipsen, det blev en kortere årrække tilskødet Johanne Bech og hendes nevø, Jacob.

Nr. 10

Huset var i mange år en skamplet på kvarteret. Det tilhørte en mand ved navn Frederiksen, som ud fra huset drev en blandet landhandel. I haven havde han hønseri og et ildelugtende anderi. Lidt vognmandskørsel har han også drevet, man så ham undertiden med sit store korpus læsset på en lille vogn køre hjemmefra piskende på to hvide (?) islændere. Huset var det sidste, der fik el og vistnok ikke i hans tid. Hvornår han forsvandt, ved jeg ikke.

I stueetagen boede senere fru Thoms' halvbroder, der uvist af hvilken grund bar navnet "Moster Hjalmar". En ung pige på første sal var ivrig spejder og alleen var i lange tider øvested for signaløvelser med flag.

Nr. 12

Den lille malermester Jensen, som i mange år ejede huset, der dengang var hvidmalet, var noget af det zirligste, jeg har kendt. Han var i mange år enke-mand, men havde i årene op til 1920 både kone og hjemmeboende datter. Når Kaptajn Jespersen holdt gymnastikøvelser i radioen, fulgte datteren dem. Hun vidste ikke, at købmandens kommis og karl fra trappevinduet nød synet - hun var mildt sagt temmelig uformelig.

Jensens zirlighed holdt til det sidste. Om morgenen kunne man se ham stå ved vinduet og omhyggeligt skrabe grødgryden. I snevej var hans fortov det først og bedst ryddede. Kneb det med plads til bunkerne, bar han lidt hen til naboen eller over gaden. I hans sidste år tog stueetagens beboere sig lidt af ham. Som tak testamenterede han dem huset.

Hartmanns Allé

Nr. 7

Smørgrosserer Christiansen, som vistnok havde været med til at stifte byggeforeningen og været med i bestyrelsen og endvidere været et virksomt medlem af Timotheuskirkens menighedsråd, beboede huset en lang årrække. Efter en slem sygdom omkring 1930 afhændede han sin forretning og blev husejer. Om søndagen kunne man ved kirketid se ham langsomt bevæge sig til kirke. Han var endnu højt op i årene en statelig gråhåret mand, selv om han trak lidt på det ene ben.

Hans søn Alfred var først kommunelærer på Vigerslev Allés skole og senere, fra 1920, forstander for KFUMs seminarium. I mange år var han både åndeligt og økonomisk en af de bærende kræfter for Valby KFUM. Hans kone, Sophie, var datter af gårdejer Bech, Valby Langgade. Hans søn, Jacob, blev en årrække medejer af Traps Allé 8.

I stueetagen boede i mange år pastor R. Obelitz.

Nr. 9

Som barn tiltrak dette hus sig altid min opmærksomhed. I gadevinduerne var der et lille rækværk med låge. Det var ret almindeligt dengang, og jeg syntes, at det var så flot.

Nr. 15

I mange år boede her en stakkels dreng, der havde været ramt af børnelammelse i benene. På en dræsine, et dengang almindeligt legetøj drevet frem ved håndkraft og styret med benene, kørte han omkring i gaderne, men jeg mindes ikke, at han nogen sinde legede med os.

Nr. 21

Om hun var lejer eller ejer ved jeg ikke, men i tyverne beboedes vistnok første sal af en fru Schmidt (stavemåden usikker). Hun var enke og ernærede sig som spillelærerinde. Hendes søn, Børge, som gik på Vajsenhusets skole, supplerede undertiden sine lommepenge ved at give cirkusforestillinger i baghaven (pris: ti øre).

Nr. 23

I 1918 boede Købmandshusets urtekræmmer P. Jensen her. Han solgte dog ret hurtigt efter forretningen til købmand Andersen, der flyttede ind i Dalgas Allé 2 og boede dér, indtil lejlighederne i Købmandshuset blev indrettet. Siden - i mange år - var beboeren den pensionerede pastor Mikkelsen. Efter hans død var fodlægen fru Johannesen i mange år ejer.

Lejeren på første sal var en postmester Schmidt-Henriksen, som under navnet Jens Ballerød udgav tre digtsamlinger i den Sørensen-Fugholmske stil.

Nr. 25

Familien Svendsen, der i 1915 havde købt huset, var mine forældres bekendte fra Nørrebro. Han var indvandret fra Sverige og hed Swensson, men da svenskere på den tid var meget upopulære i Danmark, kaldte han sig Svendsen. Han havde været ansat på DSBs værksteder som smed, men var i 1918 næsten blind. Jeg husker, at han, når han skulle tage penge frem af sin pung, måtte have øjnene næsten helt ned i den.

Der blev stor opstandelse, da det som en løbeild gik gennem alleen, at han havde drukket karbolvand. De strenge regler om, at giftige væsker skal opbevares i særlige flasker, eksisterede ikke dengang. I sin blindhed havde han grebet en flaske på køkkenbordet og troet, at det var øl.

Hans kone var kendt af alle, og uden at være sladderagtig kendte hun alle alleens beboere og deltog i deres bekymringer. Hun gik allerede i 1918 mand og mand imellem under navnet "den gamle fru Svendsen". Senere har jeg regnet

ud, at hun i 1918 var seksoghalvtreds år gammel. Hun levede til hun blev tooghalvfems. Når hun så tidligt fik adjektivet gammel hægtet på sit navn, skyldtes det nok, at hun siden sit syvogtyvende leveår havde haft træben. Hendes bevægelsesfrihed var dog indtil de sidste år nogenlunde uhæmmet.

Som barn besøgte jeg hende ofte. Hun havde en egen evne til at tale med børn, og de kunne lide hende. Da hun skulle begraves, gik min yngste datter, hun var ni, frivilligt og efter eget ønske med til begravelsen.

I mange år holdt fru Svendsen, som så mange andre i kvarteret, høns. Morsomt var det for mig, når hun kom på et af sine morgenbesøg hos mine forældre, at høre, at nu var der endnu en af hendes kyllinger, der var begyndt at gale.

I hendes sidste år flyttede hendes søn ind i huset som ejer, og hun flyttede op på første sal. Sønnen, bankkasserer Laur. Swensson, blev et virksomt medlem af Timotheus menighed, blandt andet som menighedsformand og søndagsskoleforstander.

Efter hans død blev huset overtaget af hans søn, Gunnar Swensson.

Nr. 27

I 1918 boede tre generationer af familien Thorp i huset: bedstefader Thorp, hr. og fru Thorp med døtrene Ingelise og Martha.

Bortset fra, at jeg har leget en del med Ingelise, kender jeg kun familien af udseende og omtale. Ja, så må jeg fortælle, at lejerens kone i mit hjem altid blev omtalt som "fru Pedersen med fingeren i krukken". I et husligt opgør havde hun og fru Thorp benyttet forskelligt husgeråd som kasteskyts, og vi mente, at mælkekanden ved den lejlighed havde fået et uheldeligt skår. Om sandheden i dette skal jeg ikke udtale mig, men i alt fald hentede hun i mange år mælk i en krukke.

Hr. Petersen på første sal tilbragte en væsentlig del af sin fritid med at løbe gaden lang i fortvivlede forsøg på at få diverse motorcykler til at gå i gang.

I sine senere år elskede fru Jürs at fortælle denne lille anekdote om fru Thorp (hendes mand var inkassator ved Forsvarsbrødrene og af udseende nærmest lidt-snusket):

Fru Thorp: Hvordan har Deres mand det:

Fru Jürs: Han dør med sine nerver.

Fru Thorp: Ja, arbejdet slider jo på åndsarbejdere.

Fru Thorp havde som nævnt to døtre, Martha og Ingelise. Den første var et af kvarterets samtaleemner og kunne lokke kvarterets kvinder til vinduerne. Fra hendes konfirmationsdag var både hendes påklædning og makeup meget outreret. Hun var vist også den første i alleen, der, hvad der dengang vakte stor forargelse, lod sit hår klippe. Køn var hun vist ikke, dertil lovlig lille og lidt buttet.

Senere boede hendes datter og barnebarn i mange år i stueetagen.

På anden sal boede i en lang årrække et ægtepar Holberg. Hende så man ikke meget til, desto mere til ham. Han vandrede hvileløs gade op og gade ned, stod

undertiden med foldede hænder ved stakitterne i dyb bøn. Han smilede glad, dersom man talte til ham, men han var talehæmmet og svær at forstå. Vi børn var vistnok bange for ham, for han havde været et oplagt emne til drilleri, men vi vidste, at han havde været mesterbokser.

Hans kone ernærede sig som hjemmesyerske og var jøde, og de forsvandt ved forfølgelserne og viste sig aldrig mere.

Nr. 29

I mange år ejedes huset af en kaptajnsenke, fru Halkjær. Selv om vi boede dør om dør, var forholdet os imellem aldrig venligt, men altid korrekt. Vi snakkede sammen over det bed, der delte os, hun med far om sine høns. Mor og hun delte familiens sorger med hinanden, men som sagt på tre skridts afstand. Hun sad vist i meget små kår, og da det blev tvunget, at vi skulle have "træk og slip", valgte hun den billigste løsning.

Ganske anderledes var forholdet til hendes mangeårige lejer, Blicher Petersen, værkfører hos Glud og Marstrand (Klud og Vandspand). Der var flittigt samkvem over hækken og mange besøg i hinandens haver, men heller ikke længere. Han var på mange måder et interessant menneske og en god fortæller. Han elskede at fortælle om sine fine bekendtskaber, han var svoger til kammersanger Niels Hansen, og Jürs sagde altid, at når de havde talt sammen i en time, havde han hørt om flere grever og baroner end han ellers hørte om på et helt år. Blottet for selvironi var han imidlertid ikke. Da han fortalte os, at han i sine unge dage havde haft et ben ved en avis, generede det ham ikke, at min broder spurgte ham, om det var et brækket ben. Undertiden er fantasien nok løbet lidt af med ham, men det var altid på en fornøjelig måde.

Hans kone spillede fornem og gav rollen som en dame af stand og klædte sig derefter. Hun døde ung, og han var i mange år derefter enkemand, indtil han fandt en svensk dame og giftede sig med hende. Kort tid efter flyttede de.

Hans datter, Ellen, giftede sig meget mod forældrenes ønske med slagtermester Trebien (udtales på dansk). Sønnen Mogens var kvarteret skræk og samtaleemne. Han kunne optræde meget belevent, men terroriserede kvarteret, ikke mindst børnene. Jeg var dog som nabo fredet. Han skulkede fra skole, sloges og oversprøjtede pigerne med vand. Spillede han janter eller kugler, snød og rovsede han, til modstanderen var bankerot, hvorpå han begravede gevinsten i haven - han havde begyndt spillet med at låne. Da han var konfirmeret, blev han lærling i faderens firma, begyndte at drikke og turede rundt i byen ved nattetide. Til sidst blev han fjernet fra hjemmet. Han forsvandt fra min horisont, men mange år senere stod der en mand ved disken i min forretning og sagde:

"Det er rart at hilse på Dem, for det er vel Johannes, og det er Poul?"

"Ja," lød svaret, "men hvem er De?"

"Jeg er Mogens Blicher Petersen."

Med en vis frygt spurgte vi: "Hvad laver De nu?"

“Jeg bor i Horsens og arbejder ved kommunen.”

Vi modtog svaret med nogen skepsis, men senere har jeg ad anden vej fået det bekræftet.

De senere beboere har jeg kun et løseligt kendskab til. Petersens, hvor konen var en meget flittig medarbejder ved Timotheuskirken og manden, da han blev enkemand og pensionist, en flittig gæst hos købmand Jørgensen og billedhuggeren Jørgen Thoms (se Overbyes Allé 9).

Nr. 31

Min fader købte huset i 1918 af en tidligere bryggeriarbejder, Carlsen, som efter sigende havde spekuleret i og ejet flere huse i kvarteret. Om sommeren foretog han og hans hustru ekskursioner i kvarteret for at bese deres tidligere besiddelser. At sige at de var velsete, ville være en stærk overdrivelse.

Så vidt jeg husker, var prisen sytten tusind kroner. Priserne var allerede begyndt at krybe opad.

Da bygmester Christensen, Hartmanns Allé 8, havde fået bygget en loftetage på sit udhus, inspirerede det fader til at gøre det samme. Loftrummet blev brugt til tørreloft og pulterkammer, og jeg fik dér om sommeren en dejlig legeplads. Prisen for udvidelsen var atten hundred kroner.

Da min konfirmation og faders og moders sølvbryllup nærmede sig, foretog man endnu en udvidelse. Spisestuen blev gjort større, og der blev bygget et værelse til. Det fik min broder ifølge førstefødselsretten, og jeg fik hans tidligere værelse på kvisten. Der var isnende koldt om vinteren og gloende varmt om sommeren.

I gården havde vi, som de fleste, et lille koksskur. Det var dårligt bygget, kunne dårligt tåle koksenes tryk. Det står der endnu, men er i årenes løb gang på gang blevet renoveret.

Ved min faders død overtog moder huset (1942), og ved hendes død (1957) fortsatte min broder som ejer. Da var jeg for længst fraflyttet (1938).

Siden 1914 havde første sal været beboet af Emil og Margrethe Jürs. Han var porcelænsmaler, siden kunstmaler og kommunelærer.

De regnede ikke disse folk fra Nørrebro for noget. I det interregum, der gik inden indflytningen, erobrede de det ene loftrum. Fru Jürs gik med moder rundt i hus og have og fortalte, hvilke frugttræer og rum, der var hendes, indtil moder sagde: “Hvad er i grunden vores?” Da foretog hun et beskedent tilbagetog. De følte sig som folk af stand, men var på det tidspunkt ludfattige. Hun glemte imidlertid aldrig sin herkomst som skibsrederdatter (Frank og Tobiessen) og sin uddannelse til koncertpianistinde. Efter år som vikar blev han ansat ved Forchhammervejens skole og siden, da den blev nedlagt, ved Vigerslev Allé skole. Tidligere elever og kolleger, jeg har truffet, priser ham altid i høje toner og roser ham for dygtighed og venlighed.

Uden for skolen kneb det med venligheden. Hans familie, to søstre og en broder, kaldte ham for "Væsenet". Han tålte ikke støj. Legede jeg og en kammerat i gården eller foran huset, hvor der var noget dejlig jord til at spille land på, kom fru Jürs og bad min moder kalde mig ind. Han var frygtet i hele kvarteret af børnene. Kom et barn kørende på et af datidens løbehjul med larmende jernringe, løftede han eller hun det op på skulderen og bar det forbi.

Som lejere havde de imidlertid den fordel, at de i hele skoleferien boede i Rørvig.

Men når alt dette er sagt, må jeg også udtrykke min taknemmelighed over al den glæde, hjælp og fornøjelse, jeg har haft, især af ham. Min fader var en syg mand, og hans tid og evne til at være noget for mig beskedene. Min moder var efter min søsters død i 1915 blevet trist og alvorligt og min broder, familiens stolthed og begavelse, var ti år ældre end jeg.

Om aftenen sad fader med sit regnskab, moder med sit sytøj og min broder begravet i klassisk filologi. Derfor var det altid en glæde, når fru Jürs bankede på og sagde: "Min mand keder sig, må Poul ikke komme op?" Det var aldrig kedeligt. Han kunne tegne, fortælle, spille dam m.m. Da de selv fik to piger aftog hans interesse for mig dog noget, men senere ofrede han mange forgæves timer på at skaffe mig en pæn skrift. Var jeg sat til et eller andet malerarbejde, varede det aldrig længe, før ånden fra hans ungdom kom over ham og han stod ved min side med penslen. Ikke som den kloge gamle, men som en kær kollega.

Senere, da han var blevet pensionist og jeg besøgte min moder og broder, skulle mine børn altid ovenpå, hvor de var meget velkomne. Retfærdigvis må det siges, at min broder, da min moder var død, fik et næsten venskabeligt forhold til Jürs'.

Som antydte var hun meget snobbet og uhyre nysgerrig, dog ikke sladderagtig. Imidlertid kunne denne fornemhed pludselig glide af hende. En juleaften mødte jeg hende på trappen på vej op til mit værelse. Spontant udbrød hun: "Du, Poul, der er minsandten meget at gøre for en husmoder en juleaften." En anden gang prøvede hun at fritte min kone - det var ikke let - og da udbrød hun: "Åh, Dem kan man ikke få noget at vide af."

Det er morsomt at tænke på, at disse to mennesker, trods de store forskelligheder, havde det godt sammen, selv om hun ofte måtte være genstand for hans drilleri.

Nr. 13

Ejeren, Klarskov Andersen, der var udlært som møller og hvis sprog stadig bar mindelser om hans opvækst på Lejre-egnen, boede allerede i villaen i 1918, senere overtog hans søn, Willy Klarskov Andersen, ejerskabet. En anden søn blev inspektør ved Valby skole.

Til sit otium var han ansat ved kommunen som måler aflæser (gasmand). Han var i mange år virksom i kvarteret, men blev forflyttet og beskyldt for sladder-

agtighed. Om sandheden i beskyldningen kan jeg ikke udtale mig. Ved sine månedlige besøg brugte han snakketøjet godt (dengang skulle vandstanden i målerne kontrolleres hver måned), så måske har han været lidt for åbenmundet.

Han passede sin have pænt, men hans store kærlighed var cement. Da han gravede kælder ud, opførte han ud mod banen en forhøjning omgivet af cementmure, af Blicher Petersen kaldet "fæstningen".

Jeg havde en meget fornøjelig sommer, hvor han lavede nyt havegårde, og jeg hjalp ham.

Hans kone var stokdøv og hilste hverken på naboer eller genboer. På grund af hendes døvhed havde familien tillagt sig en underlig slæbende, råbende og monoton talemåde, svagt præget af vestsjællandsk. Sad de i haven var deres samtale til glæde for hele nabolaget.

Af deres lejere husker jeg kun én, en oberst i Frelsens Hær. Han havde virket i Indien og efter sigende været regnskabsfører for seks rajaher. Der var en vis fornemhed over ham. Han kom hjem som enkemand, men fandt sig hurtigt en kone. Modsat ham var hun meget folkelig og det vakte nogen forbavelse, når hun præsenterede sig som oberstinde Madsen.

Nr. 35

Ejeren, J. Thiesen, drev en overgang grønhandelen i Købmandshuset. Hans enke af andet ægteskab overlevede ham og var i mange år leder af lærerkøkkenet på Aalholm skole.

Nr. 43

Ejeren, Andersen, var ikke særlig kendt, men hans lejer på anden sal kendte alle (se Dalgas Allé 13).

Nr. 45

Carl Christensen var en habil snedker og en god formand for byggeforeningen, især i det år hvor der blev indlagt kloakker og nye wc'er. Han lavede i årenes løb en del snedkerarbejde for familien Grubb og altid til tilfredshed. Men som administrator af Købmandshuset, hvor jeg boede 1938-55, var han kontrær og kværlantisk og meget lidt forstående over for lejernes ønsker. Da grundejerforeningen til sidst måtte udskifte ham (med Thomas Thoms, der blev valgt med det udtrykkelige pålæg at få Købmandshuset solgt), sagde vaskeriejer Hansen: "Havde kakkelovnene været af træ, var de nok blevet istandsat."

Skønt jeg som kunde var privilegeret, var det umuligt at få den revnede forplade på kakkelovnen udskiftet. Mine naboer, bager Hansens, lå han i stadig krig med, ganske vist sled Hansens store børneflokk stærkt på huset, og de smed noget hensynsløst - hvor der var plads - deres cykler, men en mere bestemt optræden fra hans side havde nok været mere på sin plads end hans hidsige og idelige klager.

Nr. 53

Fru Nyborg drev her en slags børnehjem med børn fra Vajsenhuset. Man så dem næsten aldrig hverken på gaden eller i haven, og de legede aldrig med andre børn. Mange år efter kom jeg tilfældigvis til at tale med en, der havde været ung pige i huset. Hun beskrev fru Nyborg som en tyrann og havde meget lidt godt at sige om hende. Men underligt nok har jeg aldrig hørt nogen af kvarterets børn tale derom.

Nr. 12

Den eneste gang, jeg har set en familie blive sat på gaden, skete det her. I stueetagen boede en fattig familie bestående af en mor og hendes to sønner, Devald og Victor. Ejeren, Borring, havde en datter, der skulle giftes. Fuldt legalt sagde han dem op, men de nægtede at flytte. Så skete det en dag, at en fornem bil holdt udenfor. Det var Kongens Foged, døren blev dirket op, familien var ikke hjemme. De vidste formentlig hvad der skulle ske. Det fattige bohøve blev under stor opmærksomhed båret ud på fortovet. Her stod det under opsigt af en betjent til efter mørkets frembrud, hvor det blev afhentet, formodentlig af kommunens husvildeafdeling.

Nr. 14

Der var ikke mange hesteejere i kvarteret. De få der var nøjedes med islændere, men Jens Olsen havde to flotte brune heste. Modsat sin frænde, Frederiksen, holdt han dem altid i fin stand. Om de blev brugt til andet end stadskørsel, ved jeg ikke.

Både han og hans hustru døde ret pludseligt, og i flere år så man intet til sønnen Thorkild, men med ét rygtedes det, at han skulle giftes. Nu fik huset en kraftig overhaling, den usædvanligt høje flagstang blev malet. Da den igen skulle rejses, vistnok aftenen før brylluppet, gjorde man den fejl at vippe den i øverste hul. Som kontravægt lagde et lille postbud sig på den lille stump forned. Han lå der længe, før man ved megen diskussion, stort mandskab og flittig brug af stiger fik den rejst.

Man kunne fristes til at tro, at husets to sønner var født med en cykel mellem benene, for en meget stor del af deres barndom tilbragte de fritiden sammen med en ven at køre rundt og rundt om gamlehjemmet.

Nr. 16

Haven var meget flot anlagt. Bedene snoede sig i en cirkel, beplantet med fine roser, der som det dengang var skik var kantet med buksbom.

En gang om året var der messingmusik i haven. Så samledes vi børn i en beundrende skare uden for gærdet.

Lejlighed under hanebjælkerne, cirka 1919

Nr. 24

Huset hed i folkemunde “Pariserens”, ejeren “Pariseren” og hans søn “Pariser”. Kæle/øgenavnet stammede nok fra en lidt for flittig omtale af en frankrigsrejse. Dette er dog kun en formodning.

Nr. 26

Mange i kvarteret havde høns. Sommermorgener var der en flittig galen, men rigtig rationelt blev det vist kun drevet af snedker Hansens kone, der havde et stort hønseshus bag i haven. En nat, hvor hun var ude at rejse, eksploderede kyllingemoderen, huset brændte og alle hønsene omkom, men ingen mennesker kom til skade. Hun tabte dog ikke modet, tog fat på ny og genopbyggede det hele.

Datteren, telefonistinde Ellen König Wammen, boede en overgang på anden sal. Gennem mange år var hun en flittig og påskønnet lærerinde ved Timotheus søndagsskole.

Overbyes Allé

I to perioder residerede familien Thoms i nr. 9, afbrudt af et længere ophold i Birkerød. I mellemtiden drev frøken Kristensen, tidligere menighedssygeplejerske ved Timotheuskirken, gamlehjem i huset.

Indtil 1920 havde Thoms (oprindeligt navn: Thomas Jensen) en dobbeltstilling som overassistent i belysningsvæsenet og kordegn ved Timotheuskirken. Stillingen som kordegn (oprindeligt klokker) havde oprindeligt været en nebensgeschæft, men var vokset med sognet. Træffetiden, som han ikke kunne overholde, ordnede hans kone og pensioneret overlærer Søby. Fra højere sted havde man længe set igennem fingre med det, men til sidst måtte han meget mod sin vilje forlade kordegnstillingen. Med deres fem børn flyttede de til Birkerød, men kort før deres sølvbryllup, cirka ti år efter, vendte de tilbage og nåede at holde guldbryllup der.

Senere solgte han huset til sin søn, billedhuggeren Jørgen Thoms (se Hartmanns Allé 29), der havde atelier i tilbygningen.

Jeg satte megen pris på Thoms. Han var min søndagsskoleforstander, senere min lærer i orgelspil og den første, der behandlede mig som et voksent menneske. I hans kone er der stof til flere romaner. Jeg plejer at sige, at der skal mange tillægsord til for at beskrive hende. Hun var køn, koket, from, entreprænant, herskesyg, uøkonomisk. Selv hun var en stor mandfolkebedærer, var hun sin mand inderligt hengiven og en god moder.

Det var et åbent hjem, hvor der færdedes en masse mennesker. En søndag eftermiddag var kredsen om spisebordet stor. Her var fest og glæde. Familien og gæsterne diskuterede alle familiens forhold ganske fordomsfrit og for åbent tæppe. Der kunne falde drøje hug, men tonen var munter for ikke at sige løssluppen.

Poul Grubb, 1918-38: Hartmanns Allé 31, 1938-55: Traps Allé 13
Min broder, Johannes Grubb, boede i Hartmanns Allé 31 til sin død i 1983.

Købmandshuset, cirka 1905

Erindringer fra 1906 til cirka 1920 ved Poul Stilund Christensen, Hartmanns Allé 45

I oktober 1902 købte min far, snedker Carl A.J. Christensen og en kollega, Kristensen, Hartmanns Allé 45 af elektriker C.F. Bonn . I afståelse for medlemsrettighederne gav de tusind kroner.

I december 1902 flyttede de ind, og vi kom til at bo i stuen. Der var en aftale om, at der skulle skiftes lejlighed hvert år, da der var skrå vægge på første sal, og det blev regnet for finere at bo i stuen.

Jeg blev født i december 1905; året efter flyttede vi på første sal. Snedker Kristensen afstod sin bopart til min far i cirka 1906.

Murer Matiesen, som senere boede i Hartmanns Allé 13, var formand og arbejdede med på bygningen af husene. De seks første huse, der blev opført, var Hartmanns Allé 37, 39, 41, 43, 45 og 47. Husenes lejligheder er på femoghalvfjerds kvadratmeter, dog er Traps Allé 8 en meter længere, og i huset ved kirken i Chr. Bergs Allé 5 er der fire værelser. Der var indflytning i de seks første huse i foråret 1900.

I Købmandshuset var der foreningsb rnehave, endvidere var der danseskole ved danselærer Hald og gymnastiklærer Olsen fra Vigerslev skole m.fl.

For enden af Hartmanns Allé 1 var der, inden G seb krenden blev overdækket, en mindre s , hvor man kunne gå ud på en tr bro. Derfra satte vi børn fra børnehaven små papirsb de ud at sejle. Papirsb dene havde vi lavet i børnehaven. I foreningsb rnehaven blev der endvidere afholdt foreningsfester af "Ekko" for de voksne, og for børnene var der juletræsfest og fastelavnsfest. Fastelavnsfesten med tøndeslagning fastelavns mandag i Købmandsgården, med chokolade og fastelavnsboller, blev betalt af bageren og urtekr mmeren.

Andre af børnenes lege var langbold og tagfat. Der blev spillet pind og med janter, uniformsknapper, der havde forskellig værdi af toere, ottere og toogtredivere. Leget blev der også med porcel nstreben, der var affald fra porcel nsfabrikken Bing & Grøndahl på Vesterbrogade og fundet i Valby mose. Pigerne sjippede på tov og nipsede med nåle med forskelligt farvede glashoveder.

Vinterdage med sne blev der bygget snehuler og k lkebakker her på trekanten, og snem nd ikke at forglemme. Efter rsdage, n r bladene var blæst af træerne, samlede vi dem i bunker og byggede s  bladhuler. N r så foråret kom, blev der spillet top ud for anlægget. Her var der ikke cementfliser. I selve anlægget var det strengt forbudt os børn at komme.

Senere, da man i 1914-19 var i gang med bygningen af den anden grundejerforening mellem Overbyes Allé og Valby Langgade, var det også tumleplads for os børn. Vi byggede "krigsborge" i flere etager af k resveller.

Brugen af husets tre værelser: Vi havde spisestue i det største af værelserne ud til gaden, det lille værelse var dagligstue og soveværelset var til haven. Som

belysning havde vi indtil pinsen 1915 petroleumslamper, dog gaslys i køkkenet og en lille petroleumslampe på trappen. I køkkenet var der et jernkomfur til brænde, senere kom der gasbord. Forbruget af gas betaltes med ti øre pr. kubikmeter i en automat.

Fra omkring 1904 til 1910 blev der indrettet værelser på anden sal, nogle steder med et lille køkken.

Da min broder og jeg var omkring tolv og ti år, fik vi et værelse på anden sal. Det andet blev udlejet til forskellige personer.

Haverne: I forhaven havde vi et stort rosenbed og et med pæoner, og mod gaden i hjørnet ind mod naboen havde vi et lindelysthus. I sidehaven ind mod nr. 43 en tjørnehæk og bede med pæretræer, gråstenæbler og kirsebær. Baghaven var med køkkenurter, stikkelsbær, ribs, solbær, rabarber m.m. Bag vaskehuset havde vi høns indtil 1914-15.

Vores hus var uden kælder, men omkring 1917 gik vi gang med udgravning under soveværelset til de første rum. Det var et drøjt arbejde at hakke i leret, der var hårdt som sten. Det blev båret op i spande og senere kørt bort af en vognmand Lund, som boede på Hørsekildevej. Betalingen var to kroner pr. læs. Efter udgravningen understøbte vi soklen med beton.

Huset blev opvarmet med koks indtil 1958. Under anden verdenskrig måtte vi bruge tørv. Udhuset blev brugt til brændsel, lokum og vaskehus, indtil vi i 1924 fik indlagt toiletter.

Her på vejen kom der flere handlende - tre forskellige fiskemænd, den ene hed Block. Den anden, fiskehandler Hansen, fik senere fiskehandel i Valby Langgade 79. Endvidere kom der forskellige mælkevogne, fra "Enigheden", "Trifolium" og "Det danske Mælkekompani" samt vogne med citronvand, sandmand med gulvsand. En grønthandler kørte der også. Vi havde gaslygter på vejene, så der kom en lygtetænder morgen og aften. Med mellemrum kom der en håndtrukket vogn med en beholder på, nærmest som en stor gruekedel med låg. Denne blev tilsluttet gadelygterne til rensning og udluftning.

For enden af Hartmanns Allé og Overbyes Allé 52 var der et stort og dybt vandhul. Her blev alt affald fra haverne kørt hen, grene fra træerne m.m. Ved sankt-hans blev der brændt bål. I vandhullet var der igler, salamandere, frøer og andre smådyr.

Byggeforeningens flagstang ved anlægget fik et trist endeligt i tyverne. Nogle store drenge fra Traps Allé havde en nytårsaften hejst en havelåge op i flagstangen. Lågen var ikke til at fire ned uden at flagstangen gik itu, så man måtte i gang med at lægge den ned, men under arbejdet hermed, spang jernkæderne der holdt den, og flagstangen faldt til jorden i flere stykker. Der kom aldrig en ny op igen. Senere blev anlægget solgt til en snedkermester fra Vesterbro.

Erindringer af Inge Rasmussen, Dalgas Allé 14 (nu Traps Allé), nedskrevet 1986.

Omkring 1895 flyttede mine bedsteforældre, Jørgen og Thyra Rasmussen, fra Vester Fælledvej til Gl. Jernbanevej, og derefter flyttede de, ifølge hvad min far, Frederik Rasmussen, har fortalt, til Dalgas Allé 14 i 1899.

Min farfar var kusk på Carlsberg og havde distriktet Skodsborg-Vedbæk-Lyngby og Ordrup, så han havde en lang tur hver dag med hestevognen.

Mine bedsteforældre havde tre drenge, min far Frederik, Egil og Erik. Da de startede deres skolegang var det i Kroneskolen i Matthæusgade. De blev kaldt "Halv-otte-drengene", da de på slaget halv otte blev sendt af sted i skole, og så havde de bare at være der til tiden

Mine forældre, Frederik og Helga Rasmussen, blev gift i 1921 og var heldige at få en lejlighed i Mølle Allé. Den kostede tusind kroner i indskud og det var mange penge dengang. Der var også dengang stor mangel på lejligheder. I foråret 1923 fik de tilbudt stuelejligheden hos typograf Sedlazeck i Hartmanns Allé 37, og dér begyndte jeg så min tilværelse - jeg blev født om efteråret.

Familiehygge. Dalgas Allé 14, cirka 1910

Selvfølgelig kan jeg ikke huske noget fra den tid, men da jeg var knap fem år, døde min farfar, og da samtidig min farmors lejere flyttede, bad hun mine forældre om at flytte derover. Jeg var meget stolt, da vi flyttede, kan jeg huske, for jeg var nemlig også flyttemand og bar selv mit legebord og -stol over.

Om vinteren 1928 begyndte jeg at gå i søndagsskole i Timotheuskirken. Hver søndag morgen klokken ni gik turen ned til kirken. De små gik nede i krypten hos gamle fru Grubb (Hartmanns Allé 31), de store gik oppe i kirkesalen (i dag FDF), hvor hr. Swensson var leder.

Så startede skoletiden. Det var i den gamle "grå skole" i Skolegade, hvor førsteklasseerne gik. Jeg kan endnu se for mig den meget høje kakkellov i klasseværelset. I anden klasse kom man over på den "røde skole" på Rughavevej, hvor jeg gik til fjerde klasse, så var "Skolen ved Skellet" - Vibeholmens skole, i dag Aalholm skole, færdig, og valbybørnene blev delt, og jeg rykkede ud på

den fine nye skole og begyndte femte klasse dér. Der var ikke mellemskoleklasser, så vi, der "klarede pynten" gled ud på forskellige skoler. Jeg kom på Alsgade. Kirken gled ind som et kernepunkt, vi skulle jo alle forbi den for at komme videre ind til byen. Jeg er selv døbt i kirkesalen, den første lille kirke, og konfirmeret i selve Timotheuskirken.

Købmandshuset var fra starten af beregnet til det, vi i dag kalder nærbutikker. Der var fire butikker. Ud til Dalgas Allé var bageren, i Hartmanns Allé grønthandleren, og i smøgen købmand og spækhøker. De handlende havde alle fire lejligheder på anden sal. Da "salen" blev sløjfet, blev der i stedet fire lejligheder, og dem fik de handlende i stedet for andensalen.

Til Købmandshuset hørte også de to pavilloner. Den i Dalgas Allé hørte til købmanden, dér havde han blandt andet sin trækvogn stående, og før den tid sin hest. Inde i gården stod den store sneplov. Pavillonene i Hartmanns Allé var i min tid beboet af en familie. Der var indrettet en lillebitte lejlighed på første sal. I stueetagen var der vaskerum og telefonboks. Telefonen blev senere flyttet om i opgangen i Dalgas Allé 13.

Hos købmanden var Thomsen som karl. Han kørte med trækvognen, når koks og brænde skulle bringes ud. Ved juletid var der mange andre gode sager på læsset. Thomsen boede i det kammer på loftet, som hørte til købmanden.

Til købmand og bager kom der mange vogne. De fleste dengang i begyndelsen af trediverne med heste for - bryggerivogne, kulmand, kaffemand, rugbrøds-mændene og ismanden. Ismanden var meget populær. En varm sommerdag var det en fest, når han var i det gode lune, og han "kom til" at hugge skævt med issylen, så store stykker is faldt ned på vejen - så styrtede vi unger til. Intet var så skønt som at sutte på den klare krystalis.

Rugbrødshestene lagde gerne en god dyng, og gamle maler Jensen i Traps Allé 12 skyndte sig at hente den til sine roser.

Spækhøkeren havde et automobil med kaleche, meget flot syntes vi børn, og jeg fik også en enkelt tur i den, men endnu den dag i dag kan jeg huske lugten af rå kød og røgvarer. Ved at skrive dette kommer jeg også til at se hans vogn for mig med kalechen slået ned og to svine kroppe og en halv ko liggende på bagsædet, når han kom hjem fra slagteriet.

Der kom mælkeemand med sin hestevogn forspændt med en nordbagge, han ringede med sin klokke, og så kom konerne ud med deres spande og fik varerne på gaden. Han hed Eriksen og var bondemand fra Avedøre. Fiskemand kom der også - det var "Stump" og hans rødhårede sønner. Senere fik familien grøntboder og forretninger flere steder i Valby.

"Sandkonen", som vi kaldte hende, kom kørende med sin lille hestevogn. Hun havde gerne sin datter med. De boede i et af de sidste bondehuse, der var tilbage i smøgen, hvor i dag Frelsens Hærs kirke er bygget. Det blev fortalt, at hun var en grevinde, der havde forladt greve og gods og giftet sig med en tjene-stekarl.

Havde man fået en søndagsfemøre, var det meget svært at bestemme sig til, hvordan den skulle bruges. Om man skulle købe et kæmpe kræmmerhus med fedtegrever - varme - eller gå til købmand Jørgensen efter en slikkepind, men så med hvilken smag? Eller blandede bolcher - eller en æske med salmiakker, og så slikke dem papirtynde, så de varede meget længere - puh, hvor var det dog svært!

Det var ikke hver søndag, jeg fik en femøre.

Anlægget, som det kaldtes, foran Købmandshuset måtte vi ikke komme i, men de to bøgehække på langsiderne var gode at gemme sig i, når vi legede skjul.

Fortovet omkring anlægget var kun jord, og der kunne vi spille land. Bare ikke når formanden så os! Om foråret startede vi med hinkeruder, rulleskøjter og kængurustylter.

Sanglege foregik det meste af året. Vi havde næsten alle et løbehjul og en eller to havde dræsiner. Vi legede skjul eller ståtrold samt spillede rundbold eller stikbold. Om vinteren var kælken fremme, og vi lavede også glidebaner på vejene.

*Chr. Bergs Allé 12 (nu nr. 16),
cirka 1910*

*Chr. Bergs Allé 14, cirka 1910
(Sten Kaaløs barndomshjem)*

Morgenmørke

Sten Kaalø, f. 1945

Lampen i loftet var tændt. Lyset skar sig gult langt ned under dynen. Der var faldet sne. Det hørtes med det samme. Skovle og sneskrabere gav lyd fra sig. Som om et stort dyr havde lagt sig ned over hele kvarteret, og pustede fra utallige munde. Bag dværgtulipanerne, i vindueskarmen, groede der isblomster på ruden. Man kunne sætte en fingerspids på dem og mærke, hvordan de smeltede. Skeen skrabede mod den dybe tallerkens bund. Så var morgenmaden spist. Kirkeklokken ringede. En hund gøede. Afgangen hjemmefra var bestemt af kirkens klokke. Mormor stod i entreen og holdt overtøjet frem. Man skulle være ude ad døren, inden klokken var færdig med at ringe. Lektierne havde man selvfølgelig ikke fået læst ordentligt. På med vintertøjet. Vanterne havde ligget og varmet sig på kakkelovnen.

Skoletandlægen sprøjtede af og til noget der følte meget koldt ind i munden på én. Akkurat som to svirp af skoletandlægens kuld sprøjte var fornemmelsen i næsen, når man trådte ud i frosten. Som et par istapper der kom flyvende ned fra tagrenden og strøg på plads - en i hvert næsebor. Men man havde vænnet sig til det inden havelågen lukkede sig bag én. Der var strøet rødlig koksaske mellem de høje snebunker på fortovet. Under gadelygterne sneede det stadig lidt.

S-toget korte som en juvel gennem villakvarteret i anden sals højde på jernbanestrækningen. Vi suttede honning af de små hvide blomster. S-togets vinduer duggede. Folk var på vej til arbejde. Sad og læste deres avis og svedte i tykt tøj. Idet man passerede kirken hastede et par andagtssøgende ind. Kirketjenerens snerydningsredskaber stod op ad muren ved udhængsskabet, hvor kirkens møder var annonceret. Orglet brusede.

Huset med det underlige navn sov endnu. Kun gravhunden sad i det mørke hjørne, som den altid gjorde, mellem grønne planter. Ejerene var to gamle mennesker, som, hvor de kom frem, altid bøjede sig og samlede chokoladepapir og andet affald op fra gaden. Mellem de to vinduer på første sal stod husets uforståelige navn: Pax! Over navnet, på anden sal, boede parret med de mange børn. Børnene gik ikke i skole endnu. Sås bare i vinduet - fire hoveder, blege, over og under hinanden, som væsener fra en fremmed verden, noget endnu uudklækket, ufuldbyrdet. Konen gik i skotskternede lange bukser og havde gebis, som hun af og til glemte at ta' på. Manden havde alpehue; og gule fingre af cigaretterne. De var børnerige.

Så begyndte forretningerne at dukke op. Bageren havde allerede haft åbent i et par timer. Lugten var ikke til at ta' fejl af: Sødlig, en smule vammel, som de geder der stod længere ude af byen, ved sommerens grøftekant, når jeg cyklede derud med mor om søndagen, og vi købte is og holdt pause. Bagerens datter var smuk. Mon hun allerede var gået? Jeg kunne finde på at vente lidt her, for at se om hun kom, så vi kunne følges.

Ved siden af bageren lå grøntforretningen. Den kendte jeg som min egen lomme. Det store udstillingsvindue var overgroet med isblomster. Der var ikke åbent endnu. Bag ruden skimtedes æbler, kartofler, grønkål og appelsiner. Lugten var som jul. Det var mors forretning.

Til venstre herfor lå fiskeforretningen med sin lyd. Vandet brusede i bassinerne. Fiskehandleren og hans kone havde store røde hænder. Godt, man ikke var søn dér - de næver kunne ruske. Man godmodig var han, fiskehandleren: man kunne stå hos ham og glo på rødspætter, torsk og ål, så længe man bare gad. Aviserne knitrede når fisken blev pakket ind.

Ved siden af lå farvehandelen, med lyset tændt hele døgnet. Her havde der været indbrud for ikke længe siden. Maling var hældt ud over det hele, også butiksruden. Skrigende gult og grønt. Også i kasseapparatet. Farvehandleren gled i malingen, da han kom om morgenen, dejsede bagover og knaldede hovedet i stengulvet. Han var fyldt med vrede stadig væk. Jog børn væk, når de legede i gården bag butikken.

Sæbehuset lå på hjørnet ved den store gade, der førte ud mod skolen. Ekspeditricen var derinde, der var skrabet sne i indgangen, hun var i blomstret kjole, lyshåret, yngre end min mor. Hun vinkede og smilede med hvide tænder og læbestift. Først klokken ni ville bestyreren selv ankomme, og så drak de kaffe, havde jeg hørt nogen sige. - Så sætter de sig til at drikke kaffe!

Bilerne kørte langsomt gennem gadens sne. Hjulene drejede flere gange rundt end normalt. Mange sad fast, og spadserende mænd - også engang naturhistorielæreren - gik ud midt på gaden og hjalp til ved at skubbe bagpå. Eller forpå.

Min far havde haft vogn, mens han levede. Nu var han død. Og bilen var solgt. Den sidste altså, for han havde haft flere.

Om ikke så længe ville mor komme hjem fra grønttorvet med S-toget inde fra byen og gå over den store vej og åbne forretningen mellem bageren og fiskehandleren. Min storebror var lige ved at ankomme til sin læreplads ude på Østerbro. Og hjemme var mormor sikkert i gang med at rydde op, gøre rent eller sy - måske læste hun Socialdemokraten. Jeg begyndte at gå ud imod skolen. Først gik jeg over i fodgængerfeltet.

Flere hold skolebørn var på vej. Snebolde fór gennem det kolde mørke. Det var et valg hver morgen: Skulle man gøre sine vanter våde eller skulle man ikke? Man kunne ta' dem af, men så skulle man gå og fryse om hænderne lige til man nåede langt ind i første time, selv om man bagefter tog vanterne på igen og stoppede hænderne ned i vindjakkens lommer.

Hvis man gik sammen med bagerens datter var der ikke så meget med at tænke og vælge, så skulle man handle. Kastede nogen en snebold, kastede man hurtigt én tilbage igen. Bagerens datter kunne sågar finde på selv at kaste. Men gik man med hende gjorde det heller ikke så meget, man frøs mindre. Frosten - med eller uden vanter - blev til en slags brændende kulde i stedet. Hun havde bløde lyserøde læber. De åbnede sig når hun talte. Der kom ånde ud af munden

påhænde; tungespidsen dampede vådt.

Gik man alene, kunne man være heldig, at Femtneren med Larsen kom forbi. Femtneren var sporvognen linie Femten, som kørte mellem Østerbro og remisen i vores bydel - og remisen, det var ude ved skolen. Som regel var Femtneren tom på det sidste stykke. Folk der virkelig skulle herudaf, tog hellere linie Seks, som fortsatte forbi remisen og først vendte på Aalholm Plads ved Roskildevej og Damhussøen. Ofte var det Larsen der var sporvognskonduktur i Femtneren, når den kom på denne tid. Hvis det var Larsen, kunne han finde på at standse midt imellem to stoppesteder og vinke mig ind i vognen. Så kørte jeg med det sidste stykke i den tomme sporvogn. Larsen var en ældre herre i fuld uniform

“Det koster ikke noget,” sagde han og slog ud med armen, “sæt dig bare ind!”

Så kørte jeg med i den oplyste vogn, for det meste som eneste passager. Inde på fortovet, mellem snebunkerne, gik mine kammerater, indhyllet i tøj, tasker og mørke.

Konduktør Larsen kom selv ind og satte sig over for mig. Vi sagde ikke noget. Jeg betragtede det som et heldigt indgreb fra Gud, at Larsen på en eller anden måde havde fattet ømhed for mig. Jeg kendte godt Larsen hjemme fra kvarteret, han boede ikke langt væk, og hans kone handlede sikkert hos min mor. Men når han gik på fortovene derhjemme, i civil, var han en anden. Den rigtige Larsen var ham om morgenen i Femtneren.

Ved remisen svingede sporvognen til højre og holdt så en lille pause før den fuldendte cirklen og med klang og klemt atter drejede ud på vejen og satte kursen ind mod byen.

Når sporvognen holdt stille sagde Larsen:

“Så må du hellere stå af. Skynd dig nu i skole!”

Jeg mumlede “tak” og “farvel”, sprang ned, gik tilbage på fortovet og blandede mig igen med grupperne af børn på vej.

Det begyndte så småt at lysne.

Ikke langt fra skolen lå ismejeriet, hvor vi købte vores slik. Her var der spejders-nus og andre ting som børn forsødede tilværelsen med. Der lugtede af mor. Af at sidde på mors skød. Måske ligefrem af bryster, mælkebryster. Der var trygt her. Ismejeridamen havde selv kolossale bryster, strammet ind i en hvid kittel. Det bedste var dog næsten hendes hund - et gadekryds i brunt og hvidt. Korthåret. Den var næsten altid i butikken. Vi nærmest stod på den når vi handlede. Et par gange om året fik den et kuld hvalpe. De fór rundt og nappede os i fødderne. Bagerens datter gik med ind når der var hvalpe, ellers kom hun der ikke. Hun satte sig på hug og samlede hvalpene omkring sig, og hev så mange som muligt op på skødet.

Når man kom ud af forretningen svingede man til venstre, ad en mindre befærdet vej, med gamle huse på fortovsiden. Den modsatte side var bare en grøft.

Bag grøften og et rustent ståltrådshegn var der marker. Et sted derinde i morgenmørket glimtede gartneriet, med evigt lys over planterne.

Halvvejs mellem ismejeriet og skolen lå en stor hal med buet tag, som indbød til klatring. Det var badmintonklubben. Her havde jeg været til instruktion i spillet. Lyden var høj derinde. Hvert lille svirp man lavede med gummiskoene på trægulvet hørtes tydeligt. Og helt anderledes end i skolens gymnastiksal. Måske på grund af det hvælvede loft.

I en kælderhals ved siden af hallen holdt Damhusmorderen til. Han var, skønt aldrig set, frygtet af alle. Han havde dræbt flere børn, som var på vej til skole, og havde ædt dem og kastet ribbenene i Damhussøen, hvor ænderne brugte dem som afstivning i deres reder.

Lige efter kælderhalsen svingede man igen til venstre og var så ved skolen. Skolens inspektør boede i en bungalow her. Der var oplyst i stuerne. Han var nok allerede på kontoret. Og hans kone gik derinde og skrev huskesedler til dagens indkøb. Der var vel orden hos inspektørens!

Skråt over for skolegården boede en klassekammerat. En morgen kom han for sent i skole. Grædefærdig. Lige før han skulle gå, var hans mor kommet til at lukke en dør i lejligheden på familiens tamme undulat. Den blev klemt til plukfisk imod dørkarmen. Han fik fri den dag.

Skolegården var fyldt af børn - vi var omkring tusind. De fleste var i gang med at lege. Gården var delt lige over af en streg, en gul streg - på den ene side var pigerne og på den anden drengene.

Midtpå måtte man gerne mødes og udveksle ord eller breve. Men ikke noget med at røre ved hinanden ellers. De store kom alligevel tit for tæt på. Så kom en af gårdvagterne. Man kunne få besked på at stille sig over i gårdens modsatte side, med ryggen op ad gymnastiksalen, lige ved siden af drengenes wc. Eller man kunne få en lussing eller blive hevet i de små hår ved ørerne.

Hvad der skete med pigerne aner jeg ikke.

Så ringede klokken. Vi stillede op klassevis og gik ind efter tur. De mindste først. Så var man i skole.

Mørkemorgen blev første gang offentliggjort i antologien Min skolevej på forlaget Vindrose (1989). Her gengivet med forfatterens venlige tilladelse. Sten Kaalø boede som barn i Chr. Bergs Allé 14

Sten Kaalø

Syrenjunglen

Da jeg var en lille hvidhåret dreng
og kalveknæet
og hæs om sommeren
og boede i det store kirsebærtræ
    bag indkørslen med de grønne fliser
    bag de høje maledede gule trælåger
og hele verden var ligetil
og jeg gik rundt i badebukser i syrenjunglen
    i det flettede sollys
og gravede skatte ned i muldjorden
    mellem våde skællede bregner
og red på vilde dyr
    fanget i snedige fælder med mælk under en æblekasse
    nede i det summende lysthus
    hvor der altid flagrede et par sommerfugle rundt
    og smed støv på det røde vakkelvorne bord
    der blev skilt ad om efteråret
    og sat ind i drivhuset blandt skimlede urtepotter
    katte og tørrede vindrueklaser
    og en gammel petroleumsovn
    og et luftgevær der ikke duede mere
og jeg kyssede mine kammeraters kolde læber
og gravede tunneller ud under fortovet
og endte i Kina eller på den anden side af jernbanen
og sejlede ud på de store have
og fiskede til dagen og vejen
og dræbte en levende haj
    eller lod den ligge såret i rosenbedet
og jeg svingede ud over prærien højt til hest
    på appelsinkasserne foran garagen
    duftende af fremmede frugter og Valencia
og fuglene byggede reder i træerne
og en pige ved navn Lene tog ugenert bukserne af inde i et skur
    med cykler og brædder og med okker farve
og en ny skumring bredte sig under vores tøj
    en kilde rislede langs husmurene
    mellem etagerne og i de svungne havegange
og skrivebordet kørte mig langt østpå efter kartoffelsække
og radioen snakkede inde i sit skab

og morfar græd over noget han læste i sin bog
og rejste sig
og gik rundt i stuen med nyslået græs under sutskoene
og talte som fotografierne i det store brune album
med billeder af Møns Klint og mor og far
i pludderbukser på tanddem i skovbrynet
eller sammen med morfar på en overeksponeret
gårdsplads i Jyderup
og solen gik ned om aftenen bag det store gråpudsede hus
for enden af alle villahaverne
alle smuthullerne
alle lysthusene med harlekinvinduer
hvorfra der til langt ud på natten lød harmonikamusik
om sommeren når S-togene var holdt op med at køre
og jeg så lisom et under
ved middagstid
lisom verdens undergang
lisom et elektrisk lys i violette toner
der lagde sig over kvarteret
mens jeg stod i køkkenet sammen med mormor
og vi blev tavse
lisom ved solformørkelse
hvor verden forsvandt og hundene holdt op med at gø
og sporvognene stoppede et øjeblik
og man langt væk fra kunne høre heste
galopere gennem brede mørkegrønne dale
og tante Anna stod i lys cotton-coat i mit værelse
med film for øjnene
og snakkede inde bag de åbne vinduer
og der kom gæster som grinede og spillede
og onkel Ivan lagde saven fra sig
på den bløde ottoman i hjørnet
og gav mig fønølger i håret
og John købte en plasticsommerfugl til servietter
som julegave
og jeg fortalte overraskelsen med det samme
og John blev sur
men det gjorde ikke noget
for al min vilje sad alligevel i hans fløjlsbukselomme
for jeg elskede ham
og han lærte hurtigt at spille Skamlingsbanken på harmonika
stående foran kakkelovnen i nærheden af gummitræet

og jeg døde en eftermiddag
midt i en jordbærmad ved den skinnende tallerken
foran drivhuset mens mor råbte ud ad vinduet
og samtidig med at en jetter overskred lydturen
på den blå himmel
og stærene hakkede i græsset
under det store pæretræ
og den lodne gedebuk nede i hullet inde i garagen
kaldte på mig med sit hemmelig snøft

og jeg besluttede mig til at leve videre
og gi min mor sine tårer igen

og jeg lagde mig på knæ inde i garagens halvmørke
og talte længe med geden
som ingen andre mennesker kendte det mindste til
og tøndnen under vandposten løb fuld af dryp
som mønter der faldt ud af huset
ned i det mørke vand

og symaskinen nede i kælderen forsøgte at sy mine fingre sammen
og ved festlige lejligheder var havelygterne hængt ud
og bordene stillet frem og dækket med hvidt papir
under tørrestativet

og præsten gik forbi ude på vejen
og onklerne og tanterne grinede og slog sig på lårene
og jeg gik rundt i haven
og hang fast i onkel Harrys bukseben
og undrede mig over alle hovederne
der havde så mange ord i sig
og i den tiltagende nat
lyste pelargonierne stærkere og stærkere
og papirlygterne blæste ud
og græsset duftede og jorden

og morfar slog parasoller op over det store bord
for at ta duggen der faldt ud af stjærnerne på himlen

og engang havde der virkelig boet en hest i garagen
som morbror havde passet og brugt foran en vogn
det var før bilen ankom og senere forsvandt igen
dengang min far døde
og jeg lå syg med røde hunde eller mæslinger
lisom da Vagn tog mig med i Zoologisk Have
dengang tante Anna blev begravet
og jeg havde set onkel Valdemar gå rask afsted
med den blå urne under armen

mens solen skinnede
og jeg lånte en skindkasket
og kørte rundt imellem spisestuen og dagligstuen
og hentede kartofler
altid hentede jeg kartofler
og kanariefuglen sang i sit grønne bur
under den tynde gule kaffedug
hele natten igennem før den faldt om og var død
og hele den døde familie vågnede op igen
og var kommet i himlen
og talte til mig i drømme fra prægtige palæer
omskyllet af skummende hav
og en frimodig pige viste mig sine bryster
som næsten var ved at komme ud af den flade undertrøje
og det gjorde helt ondt af glæde
at se på hende
midt inde i syrenjunglen
og hendes mor og søster spurgte om vi ikke skulles giftes
når vi engang blev store
fordi vi gik med hinanden i hånden
en mørk dag hvor det tordnede
da jeg var en lille hvidhåret dreng
og kalveknæet
og hæs om sommeren
og boede i det store kirsebærtræ
bag indkørslen med de grønne fliser
bag de høje male gule trælåger
og hele verden var ligetil ...

*Syrenjunglen blev første gang offentliggjort i Syrenjunglen og 43 andre udbrud
udgivet af Gyldendal, 1976.*

Genoptrykt med venlig tilladelse af forfatteren

Erindringer af Inge Gerda Palm Nielsen, oktober 1989

Jeg vil prøve at fortælle lidt om dette hus, Hartmanns Allé 16. Jeg er selv født her i 1921. Min mor var fire år, da hun flyttede hertil med sine forældre.

Mine bedsteforældre var blandt de første, som flyttede her ud i foreningen, da både min bedstefar og -mor var ansat på Carlsberg. Bedstefar var gartner, og han havde været med til at anlægge den store have på Carlsberg. Den blev anlagt som jernkorset i Carlsbergs vartegn.

Da han havde været med til dette, lå det ham også meget lige for at anlægge sin egen have med bede som et jernkors, og den have vakte megen opsigt. Han havde også et lille gartneri hjemme og solgte udplantningsplanter til de andre beboere herude. Han havde mange mistbænke i baghaven, hvortil der hvert forår kom et stort læs hestegødning fra Carlsberg.

Både min mor og far tilbagte deres barndom i dette hus. Min mor som barn af huset, mens min far var børnehjemsbarn her. Mine bedsteforældre boede nemlig selv på første sal, mens de havde lejet stuen ud til Bangs Børnehjem. Der boede ti drenge i alderen fra otte til fjorten år. Min far var ni år, da han kom hertil.

Bang var en privatmand, der havde oprettet et børnehjem for piger og drenge, hvis hjem var gået i opløsning. Børnehjemmet for piger var på Valhøjvej, hvor han havde sin private skole, hvor alle disse børn gik.

Min far forlod så fra huset her, da han var fjorten år, men vendte tilbage for at se sit gamle hjem, da han var inde som soldat. Med det resultat, at min far og mor blev forlovede og senere gift. De flyttede ind på anden sal, hvor vi andre også har begyndt vores tilværelse.

Jeg har jo også oplevet det samme som Inge Rasmussen fortæller om, da vi var legekammerater her i gaden. Men jeg kan huske, at jeg var med min bedstefar, da grundstenen blev lagt til Timotheuskirke. Desværre mistede jeg min bedstefar, da jeg var fire år, og derefter boede vi sammen med min bedstemor, til hun døde i 1934. Min far og mor overtog huset i 1930, på betingelse af at de skulle sørge for min bedstemor til hendes død. Der blev så lavet en rigtig lille lejlighed på anden sal, hvor hun skulle bo.

Jeg kan huske, at hun kom meget nede i kirken til ældremøder - det var den første mandag i hver måned. Jeg skulle altid ned at hente hende efter møderne, og så skulle vi følge den gamle fru Swensson hjem, for hun havde rigtigt træben. Hun boede nede i Hartmanns Allé 25.

I Hartmanns Allé 27, på anden sal, boede en gammel bokser, som var blevet slået helt skør. Han hed Hollberg. Hver dag gik han tur ned til kirken, hvor han knælede på kirketrappen, inden han gik hjem igen.

Da vi var børn, og når vi kunne snyde os til det, stak vi af, op i mosen for enden af Mosedalsvej, hvor vi samlede kridt vil vore hinkeruder.

Inge fortæller også om de forskellige forretninger i Købmandshuset, blandt andet om grøntforretningen, som også havde rulleforretning. Da jeg gik i fjerde klasse, havde jeg delt skoletid, fra otte-tolv og fjorten-seksten, så i mine fritimer bragte jeg rulletøj ud til kunderne her i kvarteret. Det fik jeg to kroner for om ugen. Grønthandleren havde desuden også indlevering til skoreparationer.

Vi havde det også meget sjovt om sommeren, når det var varmt og vandvognen kom for at køle asfalten. Så var med det at undgå at blive sprøjtet til, når vi løb efter vognen.

Jeg kan også huske, når min moster havde unge kammerater på besøg. Så skulle de over på Carl Langesvej og spille krocket, for der var store græsmarker dengang. Samme sted plukkede vi også grønt til vores høns, for vi havde mange høns.

Da jeg så selv blev voksen, forlovet og senere gift, flyttede vi også ind i huset og startede på anden sal, hvor min ældste pige blev født. Vi boede der et års tid, så flyttede vi i Ahornsgade, men vendte hjem efter tre år. Det var i november 45.

Under krigen havde min far kaniner som supplement til kød, der jo var rationeret, men han samlede også alle de hvide kaninskind, som vi fik syet til en pels til Ingerlise, da hun var tre år. Det var jo meget fint, for tøj var også rationeret.

Min far og mor havde sølvbryllup i februar 45, og dengang var der noget der hed spærretid. Man måtte efter tyske bekendtgørelser ikke færdes på gaden mellem klokken otte om aftenen og fem om morgenen. Så vi havde fået en taxavognmand, som boede i Ahornsgade, til at køre os ud til Hartmanns Allé præcis klokken fem. Vi skulle jo ud og pynte æresport. Vi havde alt hvad vi skulle bruge med i taxaen, både gran og andet, så vi var meget heldige.

Vi har så boet i huset siden november 45, og jeg har fået to piger, som begge er født her. Min ældste pige flyttede ind i huset, da min mor døde i 1970. Hun har to drenge, hvoraf den mindste også er født her. Han har fået værelset på anden sal, så nu er det altså femte generation, der bor deroppe. Både vi og min datter har holdt sølvbryllup her, så fire generationer har altså holdt deres sølvbryllupsfest i dette hus.

Billedhugger Jørgen Thoms, f. 1917, fortæller:

Vi boede to gange i Overbyes Allé 9, første gang indtil 1927.

Som dreng kan jeg huske, at vi spillede "land" på det stykke jord, der var uden for fliserne, eller vi spillede med kugler.

Der var liv på vejene. Der kom sandvogn, isvogn med de store isblokke, der blev hugget i stykker med en issyl og lagt i isskabet. Sildemanden råbte "sild-er-godt", og der kom bager, grønthandler, skærsliber m.fl.

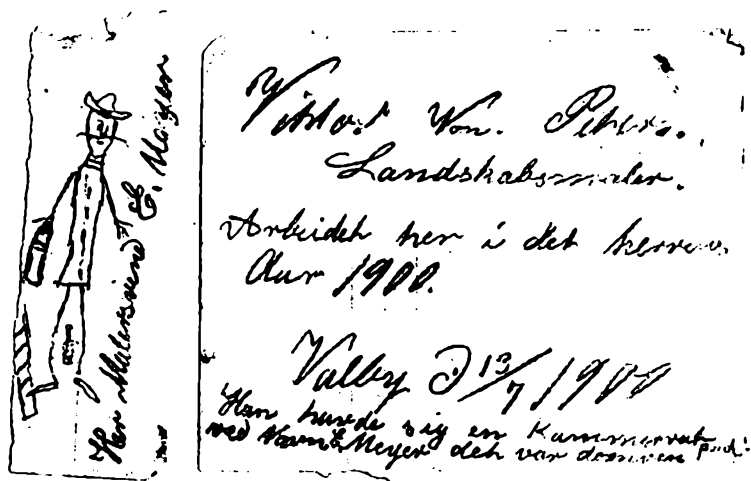
Den store oplevelse var "fiskedammen" og lagkagerne, når der var bazar i Timotheuskirken. Der blev syet til kirkebazaren og lavet de flotteste mønstre i flødeskummet.

Far spillede ofte i Timotheuskirken, og vi gik i kirke hver søndag. En årrække boede vi i Birkerød, men købte Overbyes Allé 9 tilbage nogle år før krigen.

Den 9. april strømede alle ud på alleen, da tyskerne kom flyvende. Husene blev derefter mere lukkede, og vi havde mærkelige beboere, vi ikke kendte navnene på. Mor hjalp jøderne med at komme til Sverige, og jeg erindrer, når de ventede på skibsløjlighed i vores have.

Vi byggede en stue til huset, den blev til atelier, da jeg købte det af mine forældre. Her blev der skabt flere skulpturer, bl.a. "Thomsen" (tidligere bud og altmuligmand hos købmanden i foreningens købmandshus) der sad i sit avishus på Valby Langgade eller kom luntende med et venligt "hm".

(Jørgen Thoms forlod byggeforeningen i halvfjerdsere)

"Flaskepost" fra håndværkere fundet under tagarbejde Hartmanns Allé 16

Fra seminarieforstander Alfred Christiansens “Biografi og udvalgte Artikler” (udgivet 1948)

Alfred Christiansens far, Jørgen Christiansen, stammede fra de gamle nordsjællandske kulsviere. Han fødtes i Lillerød i 1857 og overtog som ung sin fars arbejde med trækulskørsel til København. Han startede klokken to om natten i al slags vejr fra Nordsjælland, og kørte småsovende til byen, idet han lod hestene passe vej og tempo. Velankommet ved daggry til Kultorvet, solgte han sine varer til det københavnske borgerskab. Senere blev han karl og kørekusk i et smørfirma på Gråbrødre Torv, et firma han med tiden overtog.

Efter at have stiftet familie og boet flere steder i byen - på Nørrebro og Falkoner Allé, sluttede Jørgen Christiansen sig til den gruppe af arbejdere og håndværkere, der stod for at skulle opføre Valby og Omegns Byggeforening.

Sønnen Alfred var på dette tidspunkt ti år. De flyttede ind i huset Hartmanns Allé 7 i året 1900 blandt de første beboere i foreningen. Alfred fortæller om, hvordan faderen, når han om aftenen kom hjem fra sin gerning i byen, brugte sin fritid til at pusle om og udbedre på huset i kælderen og haven. Alfred fulgte faderen rundt overalt, og i de mørke efterårsaftener læste han for faderen ved den petroleumslampe, moderen havde betroet dem.

Alfred havde tre søskende, alle piger. Han var den ældste i flokken.

Haven i Hartmanns Allé var et stykke natur, børnene elskede, og den blev brugt med venner og veninder året rundt. En af Alfreds venner kom tit på besøg, Rudolf Bruun, den senere skolelærer og forfatter. De to fulgtes livet igennem til Rudolf Bruuns alt for tidlige død. Det var Bruun, der gav stødet til, at Alfred Christiansen læste til lærer og senere blev knyttet til Valby kommuneskole. Samtidig lagde han et stort arbejde i KFUM, som han var med til at bygge op i de første tiår af århundredet.

Syvogtve år gammel blev han gift med Sofie Beck, datter af gårdejer Ludvig Beck, Valby Langgade 128. Gården lå, hvor nu Herman Bangs Plads ligger.

Nogle år senere blev han tilbudt en stilling som seminarieforstander og flyttede definitivt fra Valby.

Alfred Christiansen døde 1946.

Arkitekt Julius Bagger (1856-1934)

Om Julius Bagger skriver "Bygmesteren" bl.a.:

Bagger blev tidlig sat i Tømrerlære, fik udlært, gennemgik teknisk Skole og blev optaget paa Akademiet 1875. Da han imidlertid kun havde sine egne Kræfter at raade over, opgav han Akademiet og fik Plads som Tegner hos Ove Petersen og Dahlerup. Her tegnede han dels paa det kgl. Teater og dels paa Bygningerne i Ny Adelgade og Ny Østergade-Kvarteret. Herfra fulgte Bagger med Arkitekt C.T.F. Knudsen, med hvem han samarbejdede i 1 1/2 Aar og bl.a. byggede Rømersgade Nr. 1. Han blev derefter i 1877 engageret af den bekendte "Hellige Hansen" til som selvstændig Arkitekt

at lede Opførelsen af Rømersgade Nr. 3 og 5, og hermed var Begyndelsen gjort. De fleste af Datidens Bygherrer fandt Behag i den dygtige unge Mand, som ikke alene kunde tegne, men ogsaa kunde planlægge, kalkulere, arrangere, ja selv under Arbejdets Gang, om det kneb, kunde tage Værktøjet og vise hvorledes Tingene skulde udføres.

Arbejdet strømmede ind til Bagger. Det meste af Frederiksborggade og Nansensgade-Kvarteret blev til under hans Ledelse, som i de Aar godt kunde omfatte en hel Snes store Bygninger samtidig. Bagger har da ogsaa opført over 700 Huse i København, af hvilke foruden de ovennævnte kan fremhæves som særlig gode Huse: Farimagsgade 3 og 5, Odd Fellow-Logen, Nørrevoldgade 23, Vesterbrogade, Hjørnerne af Helgolands- og Colbjørnsensgade, Kapelvej, Hj. af Hans Tavsensgade, for hvilket Bagger fik særdeles anerkendende Omtale.

Om Valby og Omegns Byggeforening udtaler Julius Bagger selv:

Dette Foretagende har jeg haft megen Glæde af. Det var den første Byggeforening, der blev startet, med 100 Medlemmer, der hver i Rater skulde indbetale 100 Kr. Jeg købte Grunden, 18 Tdr. Land, for 3000 Kr. pr. Td. Land, projekterede Vejanlægget m.m., og arrangerede hele Bebyggelsen, og skaffede forud al den Kredit, der behøvedes dels hos Leverandører og de store Haandværkere, dels privat, saaledes at hele Foretagendet paa Forhaand var absolut sikret. Husene, der hver indeholdt 2 store 3 Værelses Lejligheder og mindst 1600 Kvadrat-Alen Grund, blev afleveret med faste Prioriteter for 11,500 Kr., foruden at der var en god kontant Kassebeholdning ved Administrationens Begyndelse. Medlemmernes solidariske Ansvar - der aldrig har været effektiv - er for flere Aar siden hævet og hvert Medlem fik da Skøde på sin Ejendom, der nu har en Værdi af mindst 35.000 Kr. (Der er solgt flere for 48.000 Kr.). ...

Kilder

Foreningens arkiv 1898-1977
VOBs festskrift 1925
Historiske Meddelser om København
Det kongelige Bibliotek
Div. arkivalier fra medlemmer om tiden før 1925
Socialdemokraten 18998-1900
Div. aviser 1903
Boldklubben Fremad-Valbys festskrift 1904-29
Personlige erindringer fra ældre medlemmer af VOB
Hustømrernes Faglige Afdelings festskrift 1880-1905
Valby Handelsforenings festskrift 1894-1924
de Fine Licht, Kjeld: En arbejderkoloni på Frederiksberg
Det illegale Information 1944-45
Erslev: Valby i gamle dage og ny (1949)
Københavns Stadsarkiv
Liniebøgerne, Linie 2 og 6
Kamp, Aage: Valby - Nabo til Kongens By
Rigsarkivets folketælling 1904 for VOBs område
4. Bygningsafdeling, Gerdasgade
Raavad, A.J.: En Arbejderforstad ved Kjøbenhavn (1887)
Arkitekten 1902
Weilbach Kunstnerleksikon 1949
Bygmesteren 1917- og -29
Tinglæsnings Tidende 1899-1908
Statistisk Aarbog 1905
Beretning om Hygiejnisk Kongres 1903
Dansk Frøbeltidende 1906-14
Fortegnelse over Kjøbenhavns Indvaaneres Indkomstskat 1903-04

Formænd for VOB 1898-1998

1898-1901	murer Peter Mathiesen
1901-1904	bogholder V.A. Bruhn
1904-1912	postbud Jørgen Hansen
1912-1917	smørhandler Jørgen Christiansen
1917-1921	urtekræmmer R. Pedersen
1921-1926	snedkermester C. Christensen
1926-1929	bogholder V.A. Bruhn
1929-1940	snedkermester G. Christensen
1940-1951	ekspeditionssekretær Thomas Thoms
1951-1957	maskinarbejder Chr. Nielsen
1957-1965	værkfører Edgar Lausten
1965-1968	videnskabsassistent Kaj Bruhn
1968-1977	værkfører Edgar Lausten
1977-1979	cand.phil. Erland Kolding Nielsen
1979-1981	sekretær Bente Frost
1981-1987	chauffør Otto Pedersen
1987-	arkitekt Hans-Jørgen Lykkeboe

De første medlemmer

- 49 bryggeriarbejdere fra Carlsberg
- 14 gasværksarbejdere
- 8 murere
- 2 tømrere
- 2 snedkere
- 2 malere
- 2 blikkenslagere
- 2 garvere
- 1 bødker
- 2 typografer
- 2 maskinarbejdere
- 1 elektriker
- 1 smed
- 1 sporvognskonduktør
- 1 tegner
- 1 slagtermester
- 1 børstenbindermester
- 1 høker
- 1 maskinmester

De resterende medlemmer fordelte sig på forskellige, ikke oplyste, erhverv.

LOVE

for

Valby og Omegns Byggeforening.

I. Almindelige Bestemmelser.

§ 1. Medlemmernes Antal er 100.

§ 2. Foreningens Hjemsted er den Kommune, i hvilken dens Ejendomme ere beliggende, og den svarer i Søgmaalstilfælde for den Ret, hvorunder denne Kommune hører.

§ 3. Foreningens Formaal er at opføre 101 Huse med Arbejdsboliger og at administrere disse, indtil de kan overgaa hvert især i Medlemmernes særskilte Eje.

II. Foreningens Midler og Virksomhedsomraade.

§ 4. Midlerne for Foreningens Virksomhed er: 1) Medlemmernes Indskud og Kontingent. 2) Medlemmernes personlige Kredit, 3) Udbytte af Foreningens Administration.

§ 5. Foreningen indkøber en Grund, som udstykkes i 101 Parceller. Saa hurtigt som muligt opføres paa hver Parcel et ikke over 1 Etage højt Hus. Disse Ejendomme har Foreningens Medlemmer Adgang til at erhverve til Eje i Overensstemmelse med de i disse Love bestemte Regler.

§ 6. Saalænge Medlemmerne ere solidarisk ansvarlige for Foreningens Forpligtelser, er Foreningen Ejer af samtlige Ejendomme, og udøver enhver en Ejer tilkommende Raadighed over dem, dog med de Indskrænkninger, som følger af disse Loves Bestemmelser. Foreningen vedbliver at være Ejer af enhver Ejendom, indtil den ved Skøde overføres til det til Erhvervelse af Ejendommen berettigede Medlem. Ingen Ejendom kan tilskodes noget Medlem uden at Foreningens Forpligtelser med Hensyn til samme samtidig bringes til Ophør.

III. Medlemmerne.

A. Deres Rettigheder.

§ 7. Ethvert fuldmyndigt Medlem er stemmeberettiget paa Foreningens Generalforsamling.

§ 8. Saasnaart Foreningens Grund er udstykket i Parceller, og det er bestemt i hvilken Orden disses Bebyggelse skal foregaa, fordeles de ved Lodtrækning mellem Foreningens Medlemmer en til hvert. Saasnaart Medlemmernes solidariske Forpligtelse er ophørt, er Medlemmet berettiget til at erholde Skøde fra Foreningen paa den ham tildelte Grund med det paa samme Byggede, mod at frigøre Foreningen for enhver med Hensyn til Ejendommen den paahvilende Forpligtelse, og enten betale den Ejendommen bogførte Skyld til Foreningen eller stille den Sikkerhed for sammes Betaling, som Foreningen maatte forlange. Naar Skødet er thinglæst og i expederet Stand, er Skødehaveren berettiget til at erholde udbetalt Ejendommens Andel i Foreningens Fond.

B. Deres Pligter.

§ 9. Medlemmerne kan ved Bestemmelse derom i vedkommende Dokumenter gøres en for alle, og alle for en solidarisk ansvarlige for Foreningens Forpligtelser. De ere pligtige at underskrive en hertil sigtende Fuldmagt til Bestyrelsen eller det i § 11 nævnte Udvalg.

§ 10. Kontingentet bestemmes af Generalforsamlingen.

§ 11. Ethvert Medlem er pligtigt at indflytte i sin Lejlighed i det ham tildelte Hus, saasnaart den er færdig til Beboelse, og til at bebo sit Hus, indtil det har erholdt Skøde paa Ejendommen, samt til at betale den fastsatte Leje. Fra denne Forpligtelse undtages dog den, der efter sin Arbejdsstilling er pligtig til at have Bolig andetsteds. Det kan ikke paalægges noget Medlem at betale større Leje af den af ham beboede Lejlighed, end den der svares af de andre tilsvarende Lejligheder i Foreningens Ejendomme.

§ 12. Ethvert Medlem, der beboer en Lejlighed i Foreningens Ejendomme, betaler fra den 1ste til den 10de i hver Maaned $\frac{1}{12}$ af den aarlige Leje. Det Medlem, der ikke beboer det ham tildelte Hus, er dog ansvarlig for at Lejen til rette Tid er betalt.

§ 13. Hvad der den 10de i hver Maaned resterer af Kontingentet eller i Leje af nogen af Foreningens Lejligheder kan fordeles paa Medlemmerne, af hvilke hvers Andel betaales senest den 15de i samme Maaned. Hvad der af det resterende atter indvindes, fordeles til og godskrives Medlemmerne, der hver især kan fordrer deres Andel udbetalt; efter at dog først den Skyld, hvormed det muligt maatte staa i Restance til Foreningen, deraf er betalt.

§ 14. Til Sikkerhed mod Kontingent- og Lejetab kan Bestyrelsen efter Generalforsamlingens Bestemmelse i Stedet for at gaa frem efter § 12 oprette en særlig Fond og dertil paalægge Medlemmerne det nødvendige maanedlige eller ugentlige Kontingent. Skjønner Bestyrelsen, at dette Tab uden Risiko for Foreningen kan afholdes som en Omkostning ved Administrationen, opløses denne Fond, hvis Overskud tilfalder Foreningens Reservefond, og de i denne og foregaaende

§ fastsatte Indbetalinger ophører da saalænge, indtil Bestyrelsen atter maatte finde dem nødvendige.

§ 15. Hvis et Medlem efter 5 Aar at have boet i den det tildele Ejendom afgaar ved Døden, kan, forsaauidt Enken indtræder i Medlemmets Stilling, efter Bestyrelsens Bestemmelse, der naarsomhelst kan forandres af Generalforsamlingen, 25 pCt. af Lejen paalignes samtlige Medlemmer.

§ 16. Bestyrelsen kan give et Medlem indtil 3 Maaneders Hensstand med Indbetalinger til Foreningen. Bestyrelsen fastsætter Betalingsmaaden for saadan Gæld.

§ 17. Ethvert i Foreningens Ejendomme boende Medlem er pligtig at rette sig efter de Regler for Orden og Renlighed i Ejendommene og paa de til dem stødende Veje, som Bestyrelsen fastsætter, og at omgaas tilbørligt med den ham tildelte Ejendom. I Foreningens Ejendomme maa ikke drives Svinehold, medens iøvrigt Husdyr maa have mod Overholdelse af de Regler, Bestyrelsen herfor maatte foreskrive.

§ 18. Naar Medlemmernes solidariske Forpligtelser er ophørt eller samtidig kan bringes til Ophør, er ethvert Medlem, naar Generalforsamlingen beslutter at der skal udstedes Skøder til samtlige Medlemmer, pligtigt at tage saadant for den det tildelte Ejendom og overtage de Pligter, som med Hensyn til samme paahviler Foreningen, mod at Foreningen afholder de dermed forbundne Omkostninger, der dog afskrives paa hver Ejendoms Andel i Foreningens Fond. For den Ejendommen til Foreningen bogførte Skyld, som ikke dækkes ved det tiloversblevne af Ejendommens Andel i Foreningens Fond, udsteder Medlemmet, og lader tingløse paa egen Bekostning en Obligation, der forrentes med 4 pCt. p. A. og kan opsiges med $\frac{1}{4}$ Aars Varsel til de sædvanlige Terminer, til den, Bestyrelsen maatte bestemme med Pant næstefter de i Ejendommen indestaaende Prioriteter.

C. Ophør af Medlemsstilling.

§ 19. Ophør af Medlemsstilling medfører ikke Ophævelse af Medlemmets Ansvar for de af Foreningen til da stiftede Forpligtelser, for hvilke Medlemmerne hefte solidarisk.

§ 20. Et Medlem kan af Bestyrelsen udelukkes af Foreningen 1) Naar det ikke inden en det af Bestyrelsen forelagt Frist af 3 Dage berigtiger sin forfaldne Skyld til Foreningen. Den forelagte Frist meddeles Medlemmet ved anbefalet Brev, og regnes fra Brevets Afsendelse. Den regnes for meddelt Medlemmet naar et til ham adresseret Brev er afleveret til Postvæsenet i hvilken Henseende Postvæsenets Kvittering er tilstrækkeligt Bevis med mindre Medlemmet beviser, at det er gaaet retour fra Postvæsenet, og at der paa Brevet var angivet en anden Bopæl end den, Medlemmet da havde, eller som er

angivet i Foreningens Medlemsbog. 5) Naar det 5 Gange i Løbet af de 2 sidste Aar har faaet Advarsel af Generalforsamlingen for Overtrædelse af § 17 eller for Forstyrrelse af fredeligt Forhold til Beboerne i Foreningens Ejendomme og derefter paany af Generalforsamlingen blive anset skyldigt i noget saadant. 3) Naar det uden Hjemmel i § 10 enten fraflytter den det tildelte Ejendom eller undlader paa Opfordring at indflytte i Ejendommen. 4) Naar det ved Dom bliver anset skyldig i Tyveri, Bedrageri eller anden i den offentlige Mening vanærende Forbrydelse, hvortil dog ikke bliver at henregne nogen af de i Straffelovens 9de, 10de, 11te, 12te og 15de Kapitel nævnte Forbrydelser eller de i 14de Kapitel nævnte naar de ikke ere begaaede til Forurettelse af nogen Privat. Spørgsmaalet om Udelukkelses Børettigelse kan af den Udelukkede senest en Uge efter, at Udelukkelsen ved anbefalet Brev er det meddelt, i hvilken Henseende Reglerne i nærværende § 1 2det og 3die Punktum bliver at anvende, fordres indbragt for en Generalforsamling, hvilken Bestyrelsen indkalder snarest mulig. Saafremt den Udelukkede ikke i Løbet af 4 Uger efter Generalforsamlingens Afholdelse for Formanden har ladet forkynde en Stævning til Møde i Retten senest den 1ste Retsdag, der indtræffer en Uge efter Fristens Udløb, eller han ikke inden 4 Uger efter Generalforsamlingens Afholdelse til Øvrigheden har indgivet Ansøgning om fri Proces, og for Formanden forkyndt Stævning senest 14 Dage efter denne Ansøgnings Afgørelse har han tabt enhver Indsigelse mod Udelukkelsen og dens nedennævnte Virkning. Den der er udelukket i Medfør af denne § taber enhver Ret overfor Forretningen, og kan ikke gøre Krav paa nogen Udbetaling af Foreningen, med mindre der for hans Krav af Foreningen er udstedt Gældsbevis; dog kan Bestyrelsen indromme ham en mindre Godtgørelse. Han er pligtig strax at fraflytte den Lejlighed han maatte bebo i Foreningens Ejendom og skal desuagtet betale Leje indtil den tidligst 14 Dage efter Fraflytningen indtræffende 1ste i nærmest følgende Maaned.

§ 21. Naar et Medlem afgaar ved Døden, og hans Enke ikke indtræder i hans Sted, erholder hun, saafremt hun ved hans Død samlevende med ham, udbetalt det Beløb, der indvindes ved en andens Indtræden i hendes Mands Medlemsstilling i Overensstemmelse med § 25. Bestyrelsen er pligtig i saa Henseende paa bedste Maade at varetage Enkens Tarv. Bestyrelsen er berettiget til i Beløbet at fradrage saa meget, som den skønner skyldes den Værdiforøgelse, Afdødes Medlemspart har vundet efter Dødsfaldet. Samme Ret har en Enkemand, som Bestyrelsen efter hans med ham samlevende Medlemsberettigede Hustrus Død ikke vil optage som Medlem. Efterlader Medlemmet ikke nogen i Medfør af foranstaaende berettiget Ægtefælle, har dets Børn, saafremt intet af dem træder i Afdødes Sted, samme Ret; efterlades ingen Børn, tilkommer samme Ret den, hvem Afdøde ved Skrivelse, der inden Dødsfald skal være afgiven til Bestyrelsen, har tillagt saadan Ret. Iøvrigt kan ingen efter et Medlems Død gøre Krav paa, hvad der i Følge Medlemsforholdet til Foreningen tilkom det.

§ 22. Med Bestyrelsens Samtykke kan et Medlem udtræde, dog kun mod samtidig Indtrædelse af et nyt af Bestyrelsen godkendt Medlem. Den udtraadte har overfor Foreningen intet som helst Krav paa Betaling, af hvad det som Medlem har indbetalt til Foreningen eller paa Andel i Foreningens Midler.

D. Optagelse af nye Medlemmer.

§ 23. Naar et Medlem udelukkes eller dør, uden at nogen efter § 24 indtræder i hans Sted, sørger Bestyrelsen for, at der snarest mulig optages et nyt Medlem, som Foreningen kan være tjent med, mod et Vederlag til Foreningen, som Bestyrelsen finder passende, og som ikke maa være mindre, end hvad der udbetales efter § 20 og 21. Bestyrelsen fører en Liste til Optagelse af saadanne eventuelle Medlemmer og skal af disse optage den første, der kan og er villig til at opfylde de Betingelser, der maatte stilles, hvis den mener, at Foreningen med ham kan være tjent.

Naar et ugift kvindeligt Medlem gifter sig, optages efter hendes Begæring hendes Mand som Medlem i hendes Sted, hvis Bestyrelsen skønner, at Foreningen dermed kan være tjent. Ellers vedbliver hun at være Medlem.

§ 24. Naar et Medlem afgaar ved Døden, indtræder den med afdøde ved hans Død samlevende Enke, saafremt hun senest 14 Dage efter Dødsfaldet og efter af Bestyrelsen at være affordret Erklæring derom, skriftlig til Bestyrelsen erklærer sig villig dertil i samtlige den Afdødes Rettigheder og Forpligtelse. Naar et kvindeligt Medlem dør og efterlader sig en Mand, der ved hendes Død samlevede med hende, indtræder denne som Medlem i hendes Sted, med mindre Bestyrelsen skønner, at Foreningen ikke med ham kan være tjent, hvilket skal meddeles ham senest 14 Dage efter Dødsfaldet. Dør et Medlem uden at efterlade nogen med det samlevende Ægtefælle, indtræder det ældste af det afdøde Medlems Born, som Bestyrelsen anser for i Stand til at opfylde et Medlems Forpligtelser, dog mod Forpligtelse til at yde et saadant Vederlag til dets Søkende som Bestyrelsen finder passende, som Medlem, naar det senest 14 Dage efter Dødsfaldet og efter af Bestyrelsen at være affordret Erklæring derom, skriftlig dertil erklærer sig villig. Efterlader det afdøde Medlem sig ingen Born, kan, forsaavidt Bestyrelsen finder det stemmende med Foreningens Interesser, den afdøde i en inden Dødsfaldet til Bestyrelsen afleveret Skrivelse bestemte Person indtræde som Medlem, naar han inden en Uge efter Bestyrelsens Opfordring til ham skriftlig dertil erklærer sig villig.

§ 25. Et nyt Medlem indtræder i et og alt i de Rettigheder og Forpligtelser saavel til Foreningen som til udenforstaaende, i hvilke den stod, i hvis Sted det er optaget som Medlem.

IV. Styrelsen.

A. Generalforsamlingen.

§ 26. Ordinær Generalforsamling afholdes 2 Gange aarligt, i Juni og December. Dagsordenen fastsættes af Bestyrelsen, Medlemmers Forslag, der ønskes behandlede paa den ordinære Generalforsamling maa være Formanden i Hænde 10 Dage forud.

Det halvaarlige Regnskab fremlægges til Godkendelse og Beretning om Foreningens Virksomhed.

Extraordinær Generalforsamling afholdes saa ofte Bestyrelsen finder det fornødent eller 10 Medlemmer derom indgiver skriftlig Begæring til Bestyrelsen.

§ 27. Den ordinære Generalforsamling indkaldes af Bestyrelsen med 2 Ugers Varsel ved Bekendtgørelse i et af Generalforsamlingen vedtaget Blad.

§ 28. Hvor intet andet i Lovene er bestemt afgør Generalforsamlingen de den forelagte Sager med simpel Stemmeferhed. Forandringer i eller Tillæg til Lovene skal vedtages med mindst 66 Stemmeberettigede Medlemmers Stemmer. Opnaas dette Stemmetail ikke, men mindst $\frac{2}{3}$ af de paa Generalforsamlingen tilstedeværende stemmeberettigede stemmer for Forslaget, indkaldes en ny Generalforsamling senest 14 Dage efter, paa hvilken Forslaget kan vedtages med $\frac{2}{3}$ af de mødende stemmeberettigedes Stemmer.

§ 29. Valg af Bestyrelsesmedlemmer og Revisorer foregaar skriftlig. Iøvrigt foregaar Stemmeafgivningen ved Haandsoprækning, med mindre Bestyrelsen eller mindst 20 Medlemmer forlanger skriftlig Afstemning, hvilken ligeledes foretages, naar Dirigenten erklærer, at Udfaldet af en Afstemning ved Haandsoprækning ikke med Sikkerhed kan bestemmes. Afstemningen er hemmelig og Stemmesedlen afleveres i lukket Stand personlig til Bestyrelsen med Opgivelse af Nummer.

§ 30. Over det paa Generalforsamlingen passerede føres en Protokol, som underskrives af Dirigenten og da har fuld Beviskraft i enhver Henseende.

§ 31. Generalforsamlingen har den højeste Myndighed i alle Foreningens Anliggender. Den alene kan give, forandre eller ophæve Love. Den paadømmer endelig de af Bestyrelsen til den i Medfør af § 41 henviste Klager over Foreningens Medlemmer og kan efter saadanne tildele Advarsel.

§ 32. Ingen Klage over et Medlems Forurettigelse af Foreningen maa forelægges Domstolene, forinden den har været behandlet paa Generalforsamlingen. Bestyrelsen skal forelægge saadan Klage for den første Generalforsamling, der afholdes en Uge efter Klagenes Indgivelse til Bestyrelsen.

B. Bestyrelsen.

§ 36. Bestyrelsen bestaar af 1 Formand, 1 Kasserer og 5 andre Bestyrelsesmedlemmer. De vælges paa 1 Aar ad Gangen. For-

manden og de 2 Medlemmer paa Juni, Kassereren og de 3 Medlemmer paa December-Generalforsamlingen. Paa hver Generalforsamling vælges desuden 3 Suppleanter, som efter den Orden, i hvilken de er valgt, træder i Stedet for de i Løbet af Perioden afgaaede Bestyrelsesmedlemmer indtil den første ordinære Generalforsamling. Skulde Formanden eller Kassereren afgaa i Løbet af Funktionstiden, sammenkaldes snarest muligt en Generalforsamling til Valg af en Stedfortræder for Resten af Funktionstiden.

§ 34. Bestyrelsen har Ledelsen af Foreningens Virksomhed. Den fordeler selv Arbejdet mellem dens enkelte Medlemmer.

§ 35. Bestyrelsen holder Møde mindst 1 Gang maanedlig, og ellers saa ofte Formanden anser det for nødvendigt. Beslutninger fattes efter Stemmeherred, saaledes at i Tilfælde af Stemmelighed Formandens Stemme gør Udslaget. I Formandens Forfald træder Næstformanden i hans Sted. Over Forhandlingerne føres en Protokol.

§ 36. Enhver Foreningen vedkommende Retshandel er bindende for Foreningen naar det om samme oprettede Dokument er underskrevet af Formanden, Næstformanden og 1 Bestyrelsesmedlem. Lejemaal kan desuden afsluttes af den eller de Bestyrelsesmedlemmer, Bestyrelsen ved Tilførsel til Forhandlingsprotokollen dertil bemyndiger.

§ 37. Alle Stævninger og Klager til Forligskommissionen eller Ret, Foreningen vedkommende, kan gyldig rettes mod Formanden paa Foreningens Vegne.

§ 38. Bestyrelsen undersøger de mod Medlemmer for Overtrædelse af § 17 eller for Ufred mod Beboerne i Ejendommene rejste Klager. Den søger at ordne saadan Sag i Mindelighed og henviser den i Mangel af Ordning til Paadømmelse af den første Generalforsamling som afholdes 8 Dage efter Sagens Henviisning.

V. Regnskabet.

Regnskabet føres under Bestyrelsens Tilsyn af en Kasserer som vælges paa Generalforsamlingen i December. Hvis Bestyrelsen finder det er nødvendigt kan der antages en Bogholder til Medhjælp for Kassereren. Kassereren kan gyldigt kvittere for Indbetalinger til Foreningen.

§ 40. Omkostningerne ved Opførelsen af de 101 Ejendomme deles lige mellem Ejendommene. Forsaavidt der for Anlæg som paa andre Ejendomme udføres af Foreningen, paahviler nogle Ejendomme en aarlig Afgift eller anden Udgift, bliver de andre Ejendomme hver især at belaste med Kapitalværdien af en saadan Afgift.

§ 41. Alle Vedligeholdelsesudgifter for Vejen med derpaa liggende Kloak, samt Gas paa Vejen, Vand, Skorstensfejer, Assurance, Renovation, Kgl. Skatter og Bispetiende, betales af Driften. Generalforsamlingen kan bestemme, at hver Ejendom, indvendig saavel som udvendig vedligeholdes af den, hvem den er tildelt. I Henseende til Spørgsmaalet om Nødvendigheden af en Reparation, dens Omfang og

Behørighed er Medlemmet underkastet Bestyrelsens Afgørelse. Undlader noget Medlem at holde den det tildelte Ejendom tilbørligt vedlige efter Bestyrelsens Skøn, er Foreningen berettiget til at foretage den fornødne Reparation og Medlemmet er da under Ansvar efter § 20 Nr. 1 pligtig at betale de afholdte Udgifter inden Udløbet af en af Bestyrelsen forelagt Frist. Hvad der ikke kan erholdes hos Medlemmet fordeles paa samtlige Medlemmer efter Reglerne i § 13.

§ 42. Hvad der af den aarlige Administration maatte blive tilovers efter at alle Udgifter, Afdrag paa Gæld m m. er afholdte, henlægges til en Reservevedligeholdelsesfond, indtil denne har naaet 2% af Aktiekapitalen. Hvad der bliver tilovers henlægges til en Reservefond indtil den har naaet 5% af Anlægskapitalen; hvad der bliver tilovers efter disse Fonds Anlæg og Vedligeholdelse i nævnte Størrelse, henlægges til en Amortisationsfond til Udbetaling af ekstraordinære Afdrag paa Prioritetsgælden.

§ 43. Underskud af Administrationen dækkes først af Amortisationsfonden, derefter af Reservefonden, tilsidst af Reservevedligeholdelsesfonden. I Fondene tilkommer der hver Ejendom en lige Andel.

§ 44. Bestyrelsen skal stadigt Indseende med Foreningens Regnskabsvæsen og sørge for at Foreningens Midler anbringes paa betryggende Maade.

§ 45. Foreningens Regnskaber slutter den 15de November.

§ 46. Til at revidere det maanedlige Regnskab vælges 3 Revisorer; de vælges for et Aar ad Gangen, saaledes at de skiftevis fratræde, og tillige vælges 2 Suppleanter; de fratrædende kan ikke genvælges før efter 2 Aars Forløb. Hvis Forholdene gør det nødvendigt kan der foretages en kritisk Revision.

§ 47. Hvert Aars November Maaned udarbejdes en Regnskabs- og Statusoversigt, der forsynes med Revisorernes Indestaaelse for dens Overensstemmelse med Regnskabet, samt med de Bemærkninger til Regnskabet, de efter deres Revision finder Anledning til. Denne Oversigt omdales til Medlemmerne samtidig med at Indkaldeelse til Generalforsamlingen finder Sted.

VI. Foreningens Ophør.

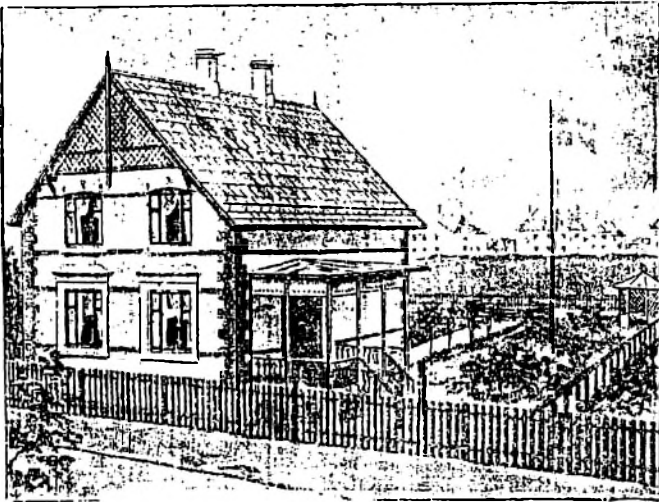
§ 48. Foreningen ophører naar Foreningens Formaal er udtømt.

§ 49. Skulde Foreningens Formaal vise sig urealisabelt, afholdes af Foreningens Midler de paaløbende Udgifter, og fordeles det øvrige til Foreningens Medlemmer, hvorefter Foreningen betragtes opløst.

VII. Midlertidige Bestemmelser.

§ 50. Saalænge Bygningerne ere under Opførelse, og indtil Ejendommens endelige Prioritering de i §§ 39. 45 og 48 foreskrevne Regler ikkun til Anvendelse, med de Forandringer Forholdene nødvendiggør.

§ 51. Hvis Forholdene gør det nødvendigt er Bestyrelsen bemyndiget til at tage en Administrator, og til at bestemme de Forandringer i Kapitel 5 som denne Ordning maa medføre.

Valby og Omegns Byggeforening.

Typisk Villa med Have.

Vest for Valby mellem den gamle „Kirkesti“ til Vigerslev, Forbindelsesbanen og Godsbanelinien ligger et Areal af en irekanted Form, og paa dette Areal har Valby og Omegns Byggeforening* ladet opføre 100 Villae omgaaet af Grænelæg.

Foreningen stiftedes den 18. Februar 1898 med et Antal af 100 Medlemmer, og købte Aaret efter den ovennævnte 15 Tdr. Vand store Grund for 57,500 Kr. Over Arealet anlagdes 4 beplantede, 20 Alen brede Veje: Chr. Bergs Allé, Overhøjs Allé, C. Dalgs Allé og J. V. F. Fortmanns Allé til et samlet Areal af 36,000 Koadratmeter; langs disse Veje udlagdes de 100 Parceller ca. 1700 Koadratmeter store, og heraf indtager atter Villae en Plads af ca. 192 Koadratmeter, saaledes at Placerne er over 1500 Koadratmeter.

Tegetningen til Bygningerne er udførte af Arkitekt Julius Wagter, medens Foreningens Nestformand Murermester P. Mathiesen og Foreningens Juridiske Konsulent Dr. Overretssagfører Ivan Forstjensson har ladet Byggeskibet udføre. Da Foreningen selv indkøbte Byggematerialer som Lømmet, Mørtel, Mursten, Cement og lign., og en Del Arbejder udførtes af yngre Haandværkere, der var Medlemmer af Foreningen, spares betydelige Belsøb ved Opførelsen af Husene.

Nu i Foraaret vil de sidste Villae blive tagne i Brug, og Foreningens samlede Afslutningsregning da være 1,300,000 Kroner. Hver Villa indeholder to 3 Værelses Lejligheder samt 2 Kojestuer. I Gaarden er opført et Udhus med Brændstøvs- og Vaskerum, dog er enkelte af de nydeligt liggende Villae opførte med Kælder, i hvilken de ovennævnte Rum da er indrettede.

Husene er forsynede med Elkraft og de fleste er opførte af røde Mursten — enkelte er holdt påsejede — og de forstellige Tegninger der er anvendt til Opførelsen har givet Vejledning til afsejledt Præg.

Medlemmernes Kontingent er 1 Kr. om Ugen og ved dette, samt nogle ekstraordnare Indbetalinger, har Foreningens været saaledes stillet, at en Prioritering af 1 Mill. Kroner var tilstrækkelig. I Kreditlån for Husejere er optaget 1. Prioriteter a 7000 Kr., medens 2. Prioriteter a 3000 Kr. er overtagne af Foreningens Leverandører og Grundens tidligere Eierinde Entenri Postmann til St. Hans Vindst. Til Foreningens og Afdrag skal hver Villa svare ca. 650 Kr. om Aaret.

Foreningens Medlemmer bestaar af Bygningshaandværkere, mindre Næringsdrivende samt Arbejdere i forskellige Stillingen ved Statsbanerne, Væbningsskolen og Carlberg-Byggetierne. Formand er for Tiden Vagholder V. H. Bruhn (der tidligere er Væbningsskolemedlem i Valby Grundejerforening af 1902).

Endog der fremfor andet tilskrives sig de Belagendes Omærksomhed er det i Foreningens disse Villae opførte Foramlingshus med 3 retningssaloner i Stuetagen. 1. Salen indtager af en 300 Koadratmeter stor Sal, med Vindue til begge Sider; den høje smukke Sal er delvise rettet i nye Farver og gør, med de for Enden liggende Stofsaloner, et meget smukt Indret. Det er Hensigten her at samle Kvartetterne i de to, saavel Medlemmerne som deres Væjere, Sammentoner af forskellige Art. I Stuetagen findes et moderne Væjert, Biltualer, Kolonier og Grøntforretninger, og 2. Sal er indrettet til Væbningsskole for Foreningens Væbningsskole. Den høje Bygning, der er forsynet med 2 Trapper, en i hver Ende, gør et sta-

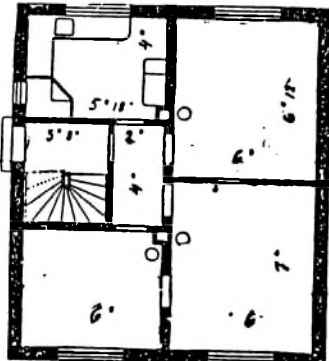
Forsamlingsbygning.

ligt tryk, saaledes som den ligger mellem imaa hyggelige Villae. Foran Foramlingshuset er man i Færd med at anlægge et større i plantet Anlæg, der skal forsynes med Væj og saaledes vil afgive et behageligt Høiested Sommeriden.

Derudover vil man lægge Mærke til det store Antal Værn der tumler sig paa Vejene og Gaardene, og det fortales da ogsaa, at da Foreningens netop stiftedes paa et Tidspunkt hvor en stor Del lobehøiuste Væjere kun uger udførte Lejligheder til Familier med Værn, i Foreningens netop for Tilgang af saadanne Familier. Fra Høiustene i Fortmanns Allé og i Foramlingshuset har man en smuk Udsigt over Villabyen og dens Omgivelser, med Amager Røgebugt i Baggrunden, og naar Væjret klart, skal endog Værnærnet paa Stevns og Høiust herfra.

Det er Hensigten i en nær Fremtid at se lange Sporvejelinier til Valby helt ud til Forbindelsesbanens Spor, og Deberne af Villakvartetterne derude vil derud opnaa en betydelig fortere Vej til Sporvejen.

Nu plantes og jaad der i de mange Gaarde det, som om Mandene lodpes om at i netop deres Hæve til at blive den smukkeste Kvartetter, medens Kvindene loppes om at se Væjere og Kollen faa hyggelige og ventlige som det kan tænkes. Den Bygning, som senere skal indvikling i Retning af Sundt Arbejde og Opførelse har for Samfundet, i alle paaføiende for meget.

Grundplan.

Arbejdervillaer i Valby.

Hundrede nye Boliger.

Der vakte Blag ved Blag i Sønbog fra Villahavnene i „Valby og Omegns Byggeforening“s Arbejdskoloni i Anledning af, at Foreningen nu har fuldført de sidste 20 af de projekterede 100 Villæer.

Foreningen stiftedes den 10. Februar 1899 af 100 Medlemmer, og allerede i 1899 kunde den løbe 15 Tdr. Land af de Hoffmannske Jorder for 57,600 Kr. Da hvert Medlem skulde have sit eget Hus, lagges der saaledes om 100 Villæer, hver med 2 Vælgeligheder. Kolonien er nu fuldstændig, og den huser saaledes ialt 200 Familier med ca. 1000 Beboere.

Til hvert Hus hører 1700 Kv. Alen og Facadelængden er 20 Alen. Hvert Hus koster Foreningen i ca. 10,000 Kr.

Det mangler ikke paa Efterpørgsler paa Vælgeligheder, et glædeligt Faktum, som begrundes ved Boligerens mange Velværemmeligheder og landskabelige Karakter til Trods for den elektriske Sporvej nær Vælgeligheden.

Havepartierne ligger dogud Villærne og er paa den forfælle mellem Ejer og Lejer, og af en saadan Størrelse, at der af Støtteninger som byttes mere end rigeligt til hvert Famille.

Foretagets samlede Udforsum er noget over 1,300,000 Kr.

Præmiergælden er dog ikke højere end 1 Million Kroner, hvoraf de 700,000 Kr. er overtaget af „Kreditkassen for Husejere“ med 7,000 Kr. i hvert Hus, medens Resten, (2. Prioritet) er overtaget dels af Foreningens Eværanbærer og dels af Arealets tidligere Ejer.

Vej- og Klokanlægget har kostet 50,000 Kr., men er da ogsaa ordnet paa mest betryggende Maade.

Areal, som har en uregelmæssig Form, gennemføres af 4 Aflæser, som er opstillet efter J. P. E. Hartmann Christen Berg, Dalgaard og Overbye, Forfatteren til Læsen til Socialisternes March.

Vejene har en 20 Alen bred Størebane og to 5 Alen brede træpavede Støreløser.

Foreningen ejer frem for de fleste andre Byggeforeninger en Forsamlingsbygning, som er opført midt i Kolonien. Den ligger som Vaggrund for et beplantet Anlæg og rager med sine 2 Vægere og Kuffe op over de hundrede smaa Villæer.

I Stueetagen er indrettet 4 Dulleter for de mest nødvendige Forretninger, og i anden Etage findes en 300 Kv. Alen stor Forsamlingsstue med tilhørende Restaurationsstoler, hvortil Foreningens Formand har opnaet Overtørbestilling. Salen lejes ud til Møder og Selvfælgeligheder. Denne Bygning med Anlægget foran, indtager et Grundareal af 6,000 Kv. Alen.

Foreningen har ved Koloniens Anlæg lagt Vægt paa Selvforsyningsprincippet. Overtørbestyrer Juan Hartvigson har været Foreningens Juridiske Konsulent, og dens Arkitekt er Dr. Bagges, Sjælen i hele Anlægget.

Stamford.

Fuldførelsen af 100 Arbejderboliger ved Valby.

Som forleden omtalt har „Valby og Omegns Byggeforening“ nu afsluttet sit ret betydelige Byggeforetagende, der omfatter Opløsningen af 100 Villæer i samlet Koloni, en Villa til hvert af Foreningens Medlemmer. Paa Bestuernes her denne Koloni et særdeles gunstigt Indtryk, ikke alene ved Bygningernes hele Stil men ved deres holdige Belliggenhed i det landskabelige og fritbeliggende Terrain mellem „den gamle Kirkesti“, der fører til Hvidovre og den nye Gods-linje.

Areal, hvorpaa Kolonien er lagt, er 15 Tdr. Land stort og er skabt Enkofru Hoffmann for en Sum af 57,500 Kr. Det er ikke ubetydelige Ofre, der af Foreningen er bragt for at naa det foreliggende Resultat. Hvert af Husene slaar Foreningen i noget over 10,000 Kr. Foretagets samlede Assurancesum er 1,300,000 Kr., Prioritetsgælden 1,000,000 Kr., hvoraf de 700,000 Kr. er overtagne af „Kreditkassen for Husejere“ med 7000 Kr. i hvert Hus, medens Resten som 2den Prioritet er overtaget af Arealets tidligere Eivinde.

Hver af de 100 Bygninger er indrettet med to Lejligheder, saaledes at hvert Medlem kan bortleje en Lejlighed til ikke Medlemmer. Samtlige Lejligheder ere paa 3 rummelige Værelser, og de af dem, der bortlejes, belæses med en Leje, der varierer fra 23 til 30 Kr. pr. Maaned. Alle Koloniens Lejligheder ere nu beboede, og der findes saaledes nu ialt 200 Familier, som ved en Opgørelse have vist sig at omfatte ialt 1000 Beboere. Til hvert Hus hører 1700 Kvadratmeter Grund, og Facadelængden er 20 Alen. Havepartierne ligger alle dogud Bygningerne og ere ligesledes fordelt mellem Ejer og Lejer.

Areal, gennemføres af 4 Aflæser, der ere opstillet efter Chr. Berg, J. P. E. Hartmann, Overbye og Dalgaard.

Fremfor i de fleste andre Arbejderkolonier er der her opført en Forsamlingsbygning, der er lagt midt i Kolonien. Det er en to Etager høj Bygning, som tillige danner Baggrunden for et beplantet Anlæg, der med Bygningens Areal omfatter en Grundflade af 6000 Kvadrat-Alen. I første Etage er indrettet de for Kolonien nødvendige Forretningslokaler, medens anden Etage optages af en 300 Kvadrat Alen stor Forsamlingsstue med tilhørende Selskabslokaler og Restaurant.

I det Hele indtager denne Villaby en fremskudt Plads blandt de omkring Hovedstaden liggende Arbejderkolonier. Den er opført efter Tegninger og Planer af Arkitekt Bagger i Kjøbenhavn, og dens Ledelse bestaar af en Bestyrer paa 9 Medlemmer, hvis Formand er Bogholder W. Bruhn.

Berlingske Aftenavis 18.8.1903

Arbejderbygningerne i Valby.

I og ved Valby er i de sidste ti Aar Meget dannet en Del Arbejderkolonier med den særlige Hensigt at skabe sunde, luftige og frit beliggende Hjem for den arbejdende Klasse, særligt Gaandværkerstanden.

Naar man lige ud ad Valbys Langgade, ser man for sig fem, jels Hæfter stinnende hvide Emaalhue, som stobe i samme Form. Det er "Valbys Arbejders Byggeforening". Da bjer man en Emne til venstre, møder Ejet en lille Ry af røde Villaeer, mere forstelligartede i Arkitektur, i lange, inverte Medledder og med maaske 10-12 Aarværelser. Det er Valby og Emegns Byggeforening.

I Søndags Middags vaje de Ailag foraa alle disse Villaeer, og der laa en egen festlig Stemning i Luften over hele Villabyen. Det var let at mærke, at der var noget usædvanligt paa Faerde.

Det var der. Foreningen holdt en lille Festlighed i Anledning af Koloniens Julejulefest. I Forsamlingslokalet, der ligger i det saakaldte "Nobmandshuset" midt i Byen, samledes Bestyrelsen med Autoriteter og Piesen, og Formanden, Hr. R. Bruhn, gjorde i en Tale Rede for Byggeforeningens Gjeshistorie, Arbejde og Maal.

Foreningen stiftedes 16. Februar 1898 med 100 Medlemmer og købte Maaret efter 15 Ld. Land af de Hoffmannske Forber for 67,500 Kr. Villabygningen tog straks sin Begyndelse under Ritikelt Dagers Ledelse og for største Delen ved Arbejde af Foreningens egne Medlemmer. Gartner C. Nielsen i Valby har bl. a. udført Anlægget ved Forsamlingsbygningen.

Ejterhaanden som Villaeerne blev færdige, rykkede Medlemmene ind efter Lodtrækning. For kort Tid siden rejstes de sidste 20 Villaeer i Orelid med de andre, og nu besidder Foreningens 100 Medlemmer hver sin Villa.

Hver Villa har to 3-Værelser

Leiligheder, og der boer saaledes to Familier sammen. For Deltagelse er alle Leilighederne oplagne, og Arbejderkolonien bestaar da ialt af 200 Familier med ca. 1000 Medlemmer.

Byen har fire Hovedgader; en af disse bærer Navnet "Overhus Alle", et Navn som det kolde Kamp at sætte igennem hos faste Værk, og som bedre end noget andet vidner om Manden blandt Koloniens Væbore.

Tilse er for største Delen Emaalbestillingsmand og Arbejdere, navnlig fra Carlsberg Bryggeriet. Valby Sporvognen gaar omtrent lige til Byen. Et Cykkelstid i den sunde, landlige Luft og Arbejdet i Hæren vinder forskikende og styrkende efter Togens Kontor, eller Værelsesarbejde. Talsaa for Værene har Eret i disse sine Omgivelser en heldig Rindning.

"Nobmandshuset" har fire Korretninger, hvorefter Koloniens Vævere kan hente alle Værfornødenheder. I Restaurationens Forankulning medes Medlemmene til Vidder og gensidig Adspædelse.

Hver Mand sit eget Hus!

—o—

Ryt Villaværter i Valby.

Der var Fest i Gaar i den lille Villaby, som Valby og Emegns Byggeforening har rejst paa det 15 Ldr. Land store Areal mellem Kirkestien til Vigersled og de to Jærnbanelinier lige ved Valby og Sporvejens Endestation. Den sidste af Foreningens 100 Villaeer stod færdig, og i den Anledning vaje de Dannebrogsslag fra alle Villahaverne.

Det ny Villaværter, ca. 1000 Mennsker, har bosat sig, maa ogsaa kaldes Idealet af en Arbejder-Villaby. Hver af de smukt og solidt byggede Villaeer rummer to Treværelses-Leiligheder med store, lyse, belvemt indrettede Lokaler, og med store Haver, hvor Skøttenurter, Blomster, Urte og Frugttræer vokser omkrop.

Langs de 20 Allen Brede Alleer, der er opkaldt efter Dalgas, Hartmann, Berg og Overbye, ligger de hundrede Villaeer frit midt i Haverne, og op over alle Villaeerne hæver sig "Nobmandshuset", hvor der i Stueetagen er Butiker, Mønsterbageri og Restauration, medens øverste Etage oplages af en prægtig Forsamlingshal og tilhørende Foreningslokaler.

Det bedste ved det hele Foretagende er, at Foreningens Medlemmer bor i de fortrinligt byggede og indrettede Villaeer for ca. 28 Kr. indtil 30 Kr. pr. Maaned, og saaledes at de i Løbet af alle mange Aar ejer hver sin Villa kost og frit.

Et saadant Resultat er opnaaet, skyldes selvsølgelig i første Række den Dygtighed og Ænrgi, hvormed Foreningens Bestyrelse med Formanden, Hr. Bogholder Bruhn i Spidsen har arbejdet, og den uerstattelige Hjælp, som Hr. Ritikelt Dalgas og Hr. Overbye har ydet ved sin kyndige Ledelse af Arbejdet.

Maalet: enhver Arbejder sit eget Hus, er her ikke blot tilstræbt men ogsaa opnaaet smukkere og bedre, end man kunde have tænkt sig det muligt. Et man i Toiel berom, vil man blive overbevist ved et Besøg i den baade ny og nydelige Villaby.

Aftenbladet 17.8.1903

TILLEG TIL MUSTER-FAMILIE-JOURNAL

NYT FRA ALLE LANDE.

Redigeret af HARALD HARRIOE.

Den nye Villaby i Dalsbo. Set Christiania.

Villabyer. Man behøver ikke at gaa saa meget langt tilbage i Tiden for saa at finde Villabyer i Norden. I Rosenhagens Omegn, Sveriges Egning og Strøerne til bedre husholdnings- og helseforhold har vi en betydelig forandret dette Forhold. Levevilkårene er nu i en Mængde af Arbejds-Villabyer. Til alle Gæder af Storbyen har der i de sidste Aar rejst sig mange, somme Villakolonier, hvis eneste Løbende vidner om, at det ikke her er Enkeltsmand, der har haft det afgørende Ord, men at der er bygget i Fællesskab og efter en bestemt Plan.

Dagboher Brøns. Søndag for Udsigt og Omegns Dagglejning.

Det er i disse moderne Smaa-villabyer, at Arbejdernes Løn har fundet nye, sunne og gode Døgn. Der er Udsigt og Luft i rigtig Mængde, her er rent og mere end nok af det rene, og her er frem for alt et

Stille Hoved, som er Familiens eget, og hvort der saa graves og læns og blandes efter eget Forhold. Til de fleste af disse nye Arbejds-Villabyer har Svogerskabet allerede udfærdiget Strømlinier, men hvor de mangler, bringer Arbejderen sig om Mængden paa sin Gælle og sætter i kort Tid ind til sin Arbejdsplads. Da naar Indtægtsplaceringer ligger ved, og med rulle Trin i Levevilkårene bliver Arbejderen tilbage til sit huse, venlige hjem og latter Skolebarns hilsende Smuds langt borte fra. Udvand, der har set lidt til det Liv, der leves af

Smaa-fællesskab i lobe-havne Villabyer, vil kunne forstaa, hvad disse Villabyer betyder for Arbejdsfolket. Da man naar Landene den Tidligere i det sidste Aar, som har gjort det muligt for disse uendelige Mængder at bygge sine smalle Villabyer. Vi har her i Bladet tidligere omtalt forskellige af disse Arbejds-villabyer, og Bort de naturlige ligesom hører ind under en Del, har vi dog ment,

hørent og Udbetalingen. Nu staar der paa denne Maad 100 Løse, solide Villager, hver med to store 3-Betjente Arbejdspladser, og midt i dem ligger et stort Foranstaltningsselskab, hvor Arbejdernes saa faar til et lille festligt Løb inden at skulle gaa til offentlige Arbejder. Datteren 1000 Mennesker har Nym i denne nye Villaby, der altsaa langt overfløjer i Arbejdspladser, og man kan vel høre sin Bænkethed

men overgaaer dog naturligvis langt, hvad der saa ives af Smaaløst. Og der er intet andet ingen som hellere vil til tro, at det ikke lever sig saa tilfældigt i Arbejdspladser som i sin mandens Villager. Det er dog Svær og Kulden, hvorved det kommer ud, og beraf har vi Gud se Lov nok over alt i det Land — som alle hævde i den store Villaby. *Christiania.*

Det enkelte Villakoloni i Christiania, kaldet Dalsbo. Udsigt af J. Steen-Møller.

at et Par Døgn og et lille Billede fra en af de nyeste smalle paaregne almindelige Villabyer. **Dalsbo** og **Omegns Byggefællesskab** — en 100 Mand's Forening, bestående af Bygningshaandværkere, mindre Hverlagsarbejdere og Arbejdere ved Skibsvarer, Udsigtsbygningsvirksomhed o. s. v. — stiftede i 1899 et omtrent 15 Aar. Land kort Tætte, betragtede ude mellem Jordindstille.

med at finde 1000 Mennesker i et lobe-havne Villager, der lever under indbyrdes og tilfældige Forhold end disse 1000 Villager. **Egna** Hjemmets Villakoloni træder sig stærkt ind i længere og længere bort fra Byens Centrum. Villagerne paa Frederiksberg og Christiania ligger allerede af tomme Hjemmets Villager, og vil man bli i landlige Omgivelser, man kan følge Arbejdernes Eksempler og resultat sætte sig ud for Byens. Det ved Mængden i Christiania har her i det af det sidste Aar rejst sig et nyt Villakoloni af en her fremme hidtil ukendt Art. Det er det saakaldte „engle Villakoloni“, bestående af to store Villager, hver med 20 familiebærende indrettede Villager. Over Villalighed gaar efter engelsk Stil fra Løgn til Gælden, og hver Familie har sin egen Indgang og sin egen lille Forhave. Arbejden ved denne Villager er ikke det værd af fristabelig Natur, dels bestaa der, at de bedste Udvandelsesmuligheder kan være rummeligere og bedre, end om de ikke udbyrdes for hver enkelt Familie. Ved sine gode Villager og sin hele betydelige Stil tager det enkelte Villager sig langt ud paa Sværns Byggeværk og Villagerne her ved Stov og Strand er jo den bedst mulige 3 Sammenligning med Villagerne er ganske ligesom det er, og

75-årig der mødte sin tilkommende som 9-årig

Ejnar Andreassen, Hartmann's Alle 16, fylder 75 år og fortæller her lidt om det meget gamle Valby

Ejnar Andreassen fotograféret med sin kone i det værelse, som de boede i som nyligste, og hvorfra de i klart vejr, kunne se Stevns og Falsterbo fyr

Valby Bladet 1966

På mandag den 29. august fylder Ejnar Andreassen 75 år, og i den anledning aflægger vi besøg i hjemmet Hartmanns Alle 16, da vi har hørt en lille fugl syng om, at fødselsdagsbarnet er en af de meget gamle valbyborgere, og rygten har ikke løjet.

Ejnar Andreassen fortæller os, at han, som er børnehjemsbarn, kom til dette hus, da han var 9 år.

- Her var ikke andet end marker, og der var saveløv. Dette hus var blandt de ti første herude, og jorden, som i sin tid tilhørte Hoffmann's Minde, blev udstykket til bryggerarbejdere fra Carlsberg, hvor jeg var i 16 år. Jeg har prøvet lidt af alt. Jeg har sejlet på indenrigsfart, jeg har været ansat hos Københavnske Kvinders kaffevogne, og mit sidste job var ved Bladkompagniet her i Valby.

Ikke kærlighed ved første blik

- Hvordan er De kommet i besiddelse af huset?

- Det var mine svigerforældre hus. Da jeg kom herud som 9-årig var min kone 4 år...

- Og så var det kærlighed ved første blik?

- Ja, nej, jeg kunne ikke lide ham som barn, men da han kom hjem fra militærtjeneste slog kærligheden ud i lys lue, og nu har vi været gift i 47 år, siger fruén med et smil.

- Ja, det er rigtigt nok. Da vi blev gift boede vi her i huset. Vi havde et værelse på 1. sal, og fra det kunne

vi i klart vejr se Stevns og Falsterbo fyr. 3 generationer har holdt sølvbryllup i dette hus.

- Hvor gik De i skole?

- Det kan De ikke huske, men i »Rosengården«, hvor nu Textil-messen har til huse, havde redaktør Bang et børnehjem med en klinik på 1. sal og her var en doktor Maa-løv, som tog sig af os børn, og vi gik i skole på Valbøvej 18. Det var en privatskole, en latin- og realskole, der lå 3 privatskoler på Valbøvej. Det er der sikkert ikke ret mange, som husker. Skellet mellem Valby og Vigerslev var ikke ret langt herfra. Jo, Ejnar Andreassen er ikke blot en af de rigtig gamle valbyborgere, han husker også godt og kan fortælle meget om dengang, da Valby lå ude på landet. Ejnar Andreassen fortæller, at han tydelig erindrer gården »Vingårdens«, der lå på Mølbechvej på den modsatte side af der, hvor Valby Politstation nu ligger.

- Og nu er det midt inde i byen?

- Det mærker vi ikke. Her i haven, hvor multer og jeg sidder og nyder vor kaffetår, hører vi intet til byens larm. Her er fred og ro.

- Og så går dagen med at sidde her?

- Mange af dens timer, når vejret er dertil, men vi keder os ikke. Vi har børnene og børnebørnene, og kærligheden til søen har jeg stadig i mig. Jeg elsker at tage en tur over Sundet til Landskrona, og det gør jeg tit, og jeg har et partoutkort, slutter Ejnar Andreassen.

SKØDEBREV

HERVED tilskødes Ihænde-haveren af dette Skøde-brev i Henhold til Generalforsamlingsbeslutning af 12. Februar 1925 og Deres egen Beslutning af 17. August 1925 Deltagelse i Valby og Omegns Byggeförenings Afslutningsfest Søndag d. 23. August 1925.

Der vil her ved Fællesspisningen og under fornøjeligt Samvær blive givet Foreningens Medlemmer Lejlighed til i Taler og Sange at hylde Foreningen.

Programmet for Aftenen vil forme sig saaledes: under Fællesspisningen vil der blive holdt Taler for Foreningen, for Gæsterne, for Damerne og for Bestyrelsen, derefter er Ordet frit.

Musikken vil ved Bordet udføre følgende

MUSIKPROGRAM:

1. *J. F. Frølich*: Riberhusmarsch.
2. *P. E. Lange-Müller*: Der var engang. Fantasi.
3. *E. Waldteufel*: Ganz allerliebst. Vals.
4. *C. Mascagni*: Intermezzo af Op. Cavalleria rusticana.
5. *O. Fetras*: Fantasi over Motiver af H. C. Lumbye.
6. *Ernest Gillet*: Loin du bal. Valse lento.
7. *Rubinstein*: Melodie. Cello Solo.
8. *G. Lange*: Grossmütterchen. Intermezzo.
9. *C. Teike*: Alte Kameraten. Marsch.

Efter Bordet serveres Kaffen i de tilstødende Lokaler medens Salen ryddes. Der Bal, og Kl. 12 $\frac{1}{2}$, serveres Prokost med Øl og The eller Kaffe.

Derefter er

FOR FORENINGEN.

Mel.: Der er et Land.

Velkommen Alle her i vor Forening,
At fejre Dig i muntert festligt Lag,
Vi mødes Alle her i samme Mening,
Lykønske Dig, paa denne store Dag,
I syvogtyve Aar var Du jo Rammen
Om al vor Fliid, vort Hjem, vor dyre Skat,
Du var det stærke Baaend, som bandt os sammen,
Nu har vi naaet Maalet der var sat.

Naar derfor Højtidsdagen vi vil fejre,
Tilfredshed skulde være hos os Gæst,
Lad Glæden over Bryderiet sejre,
Saa Dagen for os bli'r en Glædesfest.
I Dag vi feste kan, og det med Ære,
Som Tak for godt og trofast Sammenhold;
Var Byrden tung for enkelte at bære,
Det letted, naar vi løfted hundredfold.

Thi her er smukt, naar Poraarstiden kommer,
Naar Knoppen brister i den friske Luft,
Og her er dejligt i den varme Sommer,
Naar Blomsterne udaande deres Duft,
Hvor er her skønt, naar Efteraaret lægger
Paa Træ'r og Buske gylden Farvepragt,
Hvor er her tyst, naar Sneen Jorden dækker,
Naar Haven staar iklædt sin Vinterdragt.

En Tak til dem, som vor Forening førte
Mod Maalet frem og med en sikker Haand,
Det baade dem og alle os berørte,
Vi knyttet sammen var med stærke Baaend.
Skal alle vi, som samlet er herinde,
For vor Forening drikke ud en Skaal,
Jeg beder alle, Mand saavel som Kvinde,
Kom lad os tømme den til bredfuldt Maal.

Omsarbejdet efter Thy

Mel.: Vort Modersmaal er dejlig —

En lille By, „den røde“, det Navn har lillig Klang,
Og derfor vil jeg prise den i denne lille Sang.
Den ligger bly i Solen bag tvende Voide gemt
∴ Og vaagner op om Morgenen ved Kirkeklokkens Klem. ∴

Og saa Du Solen gløde i Somrens Middagstid,
Saa husk paa Navnet *Christen Berg*, hans Gerning og hans Id.
En Vaardag Du føler al Vaarens Rigdoms Guld
∴ Og kommer *Dalgas* vel i Hu, som skabte Hede-Muld. ∴

Din Vinter har sin Poesi, sin Aftenbøn, sin Bavn,
Jeg mener vort Musik-Geni og nævner *Hartmanns* Navn,
Og Løvet's Blod bli'r dobbelt rødt mod *Maaneskinnets* Sky,
∴ I Efteraarets Nattetund, — jeg mindes *Overbye*. ∴

Som Digteraand, Politiker, Jorddrot og Komponist
Har knyttet fuldt og fast et Baaend de hundred uden Brist.
En Enighed, der gælder mer end store Navnes Værd
∴ Og kendetegner hundrede, adskille Viljers Færd. ∴

H. S.

TILEGNET DAMERNE.

Mel.: Vi Sømmænd gør ej mange Ord...

Hvor Kvinden er en velset Gæst,
Vil Glæden rigtig trives,
Se, derfor maatte denne Pest
Af hendes Smil oplives;
Men ikke blot i Aften her
Hun skattes bør og æres,
I Hjemmet har hun større Værd,
Der kan hun ej undværes.

Hvem skulde vise for de Smaa,
Som Storken os har givet?
Hvem skulde lære dem at gaa
Den rette Vej i Livet?
Hvem skulde pryde smukt vort Hjem
Med Kærlighedens Roser?
Hvem skulde trylle Glæden frem
Og stoppe vore Hoser?

Hvem skulde rive, plante, saa
I vore Villahaver?
Hvem skulde vel saa godt forstaa
At bruge Havens Gaver?
Hvem skulde styre vel vort Hus
Foruden som forinden?
Hvem skulde spare vore Krus,
Naar ej vi havde Kvinden.

Og Tiden gaar, vi ældre bli'r,
Lidt sagte frem vi lister;
Vi kommer kun paa kendte Stil'r,
Ej mange Ting os frister.
Som Husets Aif vor Hustru gaar,
Vi Hjemmets Hygge skatter,
Hun stadig gør, hvad hun formaar
Og pusler ømt om Fatter.

Ja, Kvindenavnet klunger blødt
I friske Tonestrømme.
Det minder om, hvad vi har mødt
I vore lyse Drømme.
Derfor en Skaal for hende, som
Er Festens bedste Smykke,
Hun i de hundred' Hjem dog kom
Og skabte huslig Lykke!

v.

OM SKØDERNE.

Mel.: En Sekstur sk i det lille Ord.

Dengang vi stifted' Foreningen,
Saa troede vi, det var Meningen,
At Skøder vi fik,
Naar blot, at der gik
Et eneste Øjeblik;
Men Skøder er en kostbar Ting,
Man ikke faar for Ingenting.
Bestyrelsen sig tog en Taar
Og sagde, vent nu et Aar.
Saa satte vi os jo trolig ned
Og ventede i al Rollighed,
For vi fik omtrent et Løfte om,
At Skøderne sikkert til Jull kom.

Saa naa'de vi Nittenhundred-eeet,
Det var maaske to, det er ilge Fedt,
Beretningen, som
Fra Formanden kom,
Den udtalte noget om,
At Skøder var vort Fælles Maal,
Men det gik dem, som blanke Aal,
De ud af Haanden paa os gled —
En rædsom Redelighed.
Men vi ku' være forvissat om,
At Bestyrelsen arbejded' Haand i Haand,
Og at aenest Nittenhundredtredte,
Saa vilde det aller som bedste ske.

Men tre gik med, ja, og fem og ti,
Og femten og tyve, forbi, forbi
Ja, love er ærlig,
Men holde besværlig,
Og saadan gled Tiden hen
Indtil vi nu ved Maalet staar:
I Aar vi vore Skøder faar;
Saa har vel Sjælen faaet Ro?
Nej, saadan maa I ej tro.
Nu er det galt, fordi vi dem faar,
Det ku' godt ha' ventet I et Par Aar;
Der er de saagar, der var tilfreds,
Selv om vi først fik dem I Nitten-tredte.

62

TILEGNET DE GAMLE MEDLEMMER.

Ouverture.

Mel.: Den Spillemand snapped' Pløien...

Langt ude I Valby der laa der en Mark,
Med Guldgule Aks og Straa
Og Kornblomster smukke blaa,
Og Bonden han svang
Sin Lc, saa den klang
I Høstens den trælsomme Tid.
Langs Marken man saa
En Kirkestil gaa,
Den førte til Landsbyens Kirke,
Og Lærken den jubledø højt imod Sky,
alt under det travle Virke.
Glade Karle og Piger svang
Om Majstangen sig i Dansen,
Ja, saadan saa Landskabsdyllen ud,
Da vi flittede Enighedskransen.

Thi ude paa Marken begyndte en Dag
En Haandværkerskare at gaa
Og mure og tømre laa.
Der kom Vogne med Sten,
Med Mørtel og Kalk,
Med Tømmer og Brædder til os.
Og Mure sig rejste,
Og Spærne knejste,
Hvor før grood Markens Liljer,
Og alle de Huse, vi byggede her,
Og Udtryk for staatsatte Viljer,
Enghed var den Drivkraft jo,
Som førte mod Maalet det fælles,
At skabe Poreningens Medlemmer Bo,
Og hvorom her skal fortælles.

Mellemspil.

Mel.: Julla, Julla, hopsasa...

Saa flyttet' vi bort fra den kvalme Lult
Ud til den dejligste Blomsterduft,
Beredt til at mande os op til Daad
Med Kone og Børn og Husgeraad.
Julla, Julla, no'en med Busser og no'en med Vogn,
— — men alle med Barnevogn!

Thi det var nemlig Sagen den,
Børn de var bleven en Anstødssten.
Værterne ku' ej dem il'
Sa', de laved' Griseri.
Op og ned, op og ned, fra 6 om Morg'nen med
Træsko paa.
— — alle med Træsko paa!

Saa kom vi ad en Svellebro
Ud til vort lille Fremtidsbo,
Hvor Vinduer mangled' i Karmene,
Til Gængæld var Ankomsten larmende.
Hip, Hurra! Hip, Hurra! Børnene de skreg i Kor,
— — dejligt Børnekori!

Sikkert Held, vi havde Paraply,
Taget det var kun en Sky,
Men Siljernerne de skinned' smukt
Ned i Sengen lige lukt.
Dejligt Syn, dejligt Syn! Naar man havde væ't
i By'n,
— — man gik ej i By'n!

Den sidste Lygte i Valby sto'
Nede omrent ved Smedens Bo,
Og naar vi havde den forladt,
Var vi ude i begsort Nat.
Ja, uha. Ja, uha. Vi med Lygter gik omkring,
— — som Lygtemænd omkring!

Naa, snart blev vi dog færdige,
Husene blev os værdige,
Og der blev indlagt Vand og Gas,
Hvert Hus fik sit eget
Træk og slipi Træk og slipi Kendte man ej den
den Gang til,
— — Ingen Kendskab illi!

Allé-Træer fik vi plantede,
Men — ih, — hvor var vi fljatedel
De halve skar i Aar vi væk,
Til mange Men'skers store Skræk.
Save væk, save væk, bare smide Penge væk,
— — smide Penge væk!

Men da det nu er bleven gjort,
Hvert andet Træ er taget borti,
Saa er vi sikkert enig om,
At Vejen den blev ikke tom.
Tværlimod! Tværlimod! Kan man ej se, hvor
Træet stod,
— — Hvor mon Træet stod?

Og Generalforsamlinger
Har vi holdt med Ramlinger,
Til vi om Morg'nen henad fem
Gik med varme Boller hjem.
Tju og Bang, Tju og Bang, Bølgerne de gik
lidt højt,
— — vældigt Bølgesprøjt!

Ja, saadan ku' man blive ved
Ved saadan en festlig Lejlighed.
Men vi maa heller holde op,
Før Dirigenten siger stop.
Haanden op, Haanden op, Dirigenten siger stop.
— — og vi holder op!

Finale.

Mel.: Vill stolt paa Codans Bølge...

Til Slut vi ønsker Lykke,
Fremdeles følge dem,
Det blev forundt at bygge
Paa disse hundred Hjem!

Nu, da vi bryder Kæden,
Der tidt har gjort os Gavn,
Udtrykker vi kun Olæden
I vor Porening's Navn!

62

VALBY OG OMMUNJ BYGGEFORENINGE

50- Aars Jubilæum.

Mel.: Jeg er en lille Vogterdræng fra Heden -

Storbyens kedelige graa Kaserner,
hvor Arbejdsfolk var tvunget til at bo,
hvor Snavs og Umorealens Ukrudsakerner
ku' frit og uforstyrret frodigt gro,
fremkaldte for 50 Aar siden Drømmen -
om Hus paa egen Jord - hos nogle Mænd.
Disse Mænd med Fantasi,
Vovemod og Ænergi
af den skønne Drøm en Virkelighed skabte.

Snart hørtes Genlyd over Hofmanns Marker
af Murerfløjt og Tømrerevendes Slag,
og inden Somren blev forbi, saa var der
ti Huse allerede under Tag.
I Serier paa ti man saa fortsatte,
indtil der 100 røde Huse stod.
Det var lyse, smukke Hjem,
som der her var tryllet frem,-
Resultat af Mænds ukuolige Vilje.

Hvor forhen Valby Markernes Produkter
til Rigdom for en enkelt spired' frem,
laa der nu Haver bugnende af Frugter
med Vitaminer til de mange Hjem.
At Kærlighedens Frugter ogsaa frodigt
her trivedes, saa man Beviser paa,-
rundt omkring paa Vejene
løb der glade legende
sunde, raske Børn med friske røde Kinder.

Dengang vi fik Kloak og Vandklosetter,
det var et stort og lyk'ligt Øjeblik!
vi som en Blomst i Mindets Krans indfletter,
da paa sit Hus hver Ejer Skødet fik.
Samfleselsen var stor imellem alle,
som en Familie vi fslte os.
Fæstelavn og Sankte Hans
fejred' vi med Fæst og Dans,
Børnene hvert Aar saa hen til dem med Glæde.

Som Centrum i det hele Kstmandehuset
med alle sine Hærligheder laa;
det skete vel, en enkelt blev beruset,
naar vi holdt Fæst i Salen ovenpaa;
og det er sket, man hentede' Politiet,
naar Diskussionen lidt for voldsom blev;
men det var kun Smaating mod
Følleskabet, som bestod
mellom os her i "Den røde Byggeforening".

50 Aars Jubilæum nu vi fejrer
og mindes med Taknemlighed de Mænd,
der viste os, at Sammenholdet sejrer,
naar blot den rette Aand har Ledelsen.
Gid Aanden, som de gamle Pionerer
bosad, maa stadig samle os til Værn
om de røde Huse.- Vi
rejser os og stemmer i
med et Leve for "Den røde Byggeforening".

***

Ved
VALBY OG OMEGNS BYGGEFORENINGE

50 Aars Jubilæumsfest

den 29' Januar 1948.

Der var engang - hvad ligger der ikke i de Ord,
der klagende udtales over den ganske Jord, -
at Tiderne var saadan, at en hel Del Mænd
ikke tog i Betænkning solidarisk at gaa i Spænd
i en hundredtallig Flok af dem ubekendte Personer
for sammen med disse at hæfte for hundredtusinde af Kroner
som Basis for at kunne bygge en hel lille By,
hvor de og deres Familie kunde søge Ly
under den Bolignaphod, der herskede her i Staden,
hvorunder de let kunde komme til at staa paa Gaden,
hvis Vorherre havde skenket dem en Børneflok,
for af saadanne Lejoro havde Husvarterne faaet mere end nok.

I Ottooghalvfems! - Gaa 50 Aar tilbage
og lad os i Tankerne Minderne fremdrage
fra Datidens Valby med Gaarde og Marker,
der laa langt mod Vest bag de to store Parker,
en lille Landsby med smaa bitte Huse
og enkelte store, hvor Vindon kunde suse
om Hjørnet af Gavlen i den lange Gade,
hvor Hestesporvognen sin Holdeplads ha'de.
Men der var en Kro,
og den var go',
der samledes vore første Pionerer
for med Tal og Beregninger at jonglere,
og der vedtog de, da Foreningen var stiftet,
medens Fremtidsplaner dem om Ørene vifted,
et Kontingent paa en Krone om Ugen,
de maatte altsaa spende Livrømmen ind om Bugen,
mon Uddigten til at blive Solvojer for 52 Kroner om Aaret
gjorde, at de i Tankerne slog sig paa Laaret
og lykønskede sig selv til som Medlemmer at være optaget,
før Fidusen af andre var blevet opdaget.
Intet Under at Ekseptancelisterne var overtegnede
af Folk, der mente sig som Medlemmer egnede.

Paa den trekantede Mark af de Hoffmanneke Jorder
med "Kirkestien" og Banen som Borter
udfoldede sig nu et pulserende Liv -
paa Kolonisering et herligt Motiv,
og Børnene tumlede sig med Stolthed paa Grunden,
som Far som Fæstet til dem havde funden,
og mange af de Vokene ved dette Bord
var dengang Børn, som med Far og Mor
fejrede Fridagene i det grønne Gras
og ikke tænkte paa det svære Læs,
som Forældrene i Fremtiden skulde trække,
naar den lille Ugelsen til alt skulde række
for at faa det hele til at gaa rundt,
saa Børnene kunde opvokse godt og sundt.

Saa groed da Byen, mens Tiden den gik,
og Hus efter Hus Beboere fik;
men det var ikke altid, naar Indflytningen skete,
at Husene var færdige og fuldstændig beredte
til at modtage Værten med Hustru og Poder,
der nu skulde nyde Landlivets Goder,
for ofte manglede der et Par Vinduer hist
og et Par Døre her, men alligevel tilsidet
blev alle Husene meldt færdige -
Valby og Omegns Byggeforening værdige.

- vend -

Og Kammerrådet bestod i de Aar, der kom, og mange var de Sager, vi endedes om; Fliser fik vi - der er sikkert de der kan erindre, hvordan Fodstøjet saa ud i mildt Vintre, naar Frost og Is gjorde Fortovene til Fliser - man ved det elektriske Lys kom vi godt op at køre, da havde vi en Formand, som af al sin Magt modsatte sig, at det i Fællesskab ind blev lagt; han vidste nemlig, at Fremtidens Lys blev endnu bedre, dorum havde han faaet Mys, og Sagen den faldt, ham selv til Skade, han mærte rundt i Petroleumsllys og Mærke vado. Mene vi andre forlængt havde Glødelamper derhjemme, blev han Nummer sjok i Oplysningens Fremme.

Og Aarene gled, og Tiden blev moderne, en skønne Dag vilde vi ogsaa ha' Cisterne med Træk og Slip og Omkloakering; man sikket et Mas med Rummets Placering, - alle var enige om, at noget maatte der gøres, dog ogsaa om, at Bagkundsakabon maatte høres, og saa fik vi Valget mellem en halv Snos Tegnninger mod dertil hørende store Bærogninger; men Folk var vankelmodige, og mange kom paa Spanden, for da Arbejdet var udført, vildo de hellere ha' valgt en anden.

Det var det sidste store Sus, om hvilket vi stod sammen, herefter endte det hele i Fryd og Gæmnen ved den store Afslutningsfest i fem og tyve, og denne Gang behøved vi ikke at lyve om snarlig Udstedelse af Ejendomsæksder, som før var bleven gjort paa Foreningens Møder, de var ferdigudstedte og læste paa Ting og ventede kun paa, at Ejerne skulde ginge op paa det gamle Kontor og dom hente og selv fremtidig betale Skat og Rente.

Fra nu af gled vi lidt bort fra hverandre; det egentlige Fællesskab var endt - enhver maatte vandre, som bedst han kunde, sine egne Veje; og paa det gamle Kontor blev opsat et Skilt med "Til Leje". Den aarlige Generalforsamling blev siden kun Vand mod de tidligere, paa hvilke der ofte var Brand, hvor Brandon først var slukket om Morgenen Klokken fem, naar Lidonskaberne var udtæmt, og de sidste vandred hjem.

Hvad er der mere om Foreningens Liv at sige? Ikke meget - men jeg tror, at Trætheden er ved at enige sig over Dem ved stadig paa mine Smaarim at høre. Tak da, fordi De dertil laante mig Øre, og Tak, fordi De med Tælmædighed kunde Dem vabne, mone De lyttede til Kauseriet om Jubilarens Skæbne.

Saul.

Valby og Omegns Byggeforskningsforening var den første af en række byggeforskningsforeninger, der kom til at præge Valbys udvikling fra 1898.

Bebyggelsen var med til at fremskynde Valby-Hvidovres indlemmelse i København – hvad sognerådet i begyndelsen var imod – idet de nye tilflyttere forøgede sognets indbyggertal med, hvad der svarede til befolkningen i det daværende Mariager.

Bogen forsøger at tegne et billede af et område, der for hundred år siden startede som en dristig udflytterkoloni, men som nu – stadig med størstedelen af sin oprindelige egenart i behold – opleves som et parcelhuskvarter i bekvem nærhed af storbyens centrum.

